

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 159
OŽUJAK-TRAVANJ 2019.
ADAR I / ADAR II / NISAN 5779.

TEMA BROJA:
NEUOBICAJENI ŽIDOV I NJIHOVE PRIČE

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 JASENOVAC: NEMA ZAJEDNIČKE KOMEMORACIJE DOK SE KORISTE USTAŠKI POKLIČI
- 8 NJEMAČKI PREDSEDNIK U SPLITSKOJ SINAGOGI
- 9 SEDER U KARLOVCU NAKON VIŠE OD 75 GODINA
- 9 SEDER VEČERA U VARŠAVSKOM GETU NAKON 76 GODINA
- 10 ALEKSANDAR TOLNAUER: MANJINE SU DANAS SASTAVNI DIO POLITIČKOG, JAVNOG I KULTURNOG ŽIVOTA RH
- 13 “OPATIJA 2019.”
- 15 120 GODINA OD IZGRADNJE ZGRADE U PALMOTIĆEVOJ 16, IZNIMNO VAŽNE ZA POVIJEST ZAGREBAČKIH ŽIDOVA
- 18 IZLOŽBA O ZAGREBAČKIM ŽIDOVIMA U VARAŽDINU
- 20 IZLOŽBA SHOSHE TALIK U MUZEJU MIMARA
- 21 NOVI KAMENI SPOTICANJA U RIJECI
- 22 SPOMEN-PODRUČJE DANICA DOBILA OZNAKU KULTURNOG DOBRA REPUBLIKE HRVATSKE
- 22 IZRAELSKI VELEPOSŁANIK: “MOLIO SAM U ZNAK SJEĆANJA NA MOJU BRAĆU I SESTRE..”
- 23 13. FESTIVAL TOLERANCIJE – JFF ZAGREB
- 24 EICHMANN U JERUZALEMU, NOVA PREDSTAVA ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA MLADIH
- 25 U ŽOZ-U PREDSTAVLJENA “NOVA LICA FAŠIZMA” ENZA TRAVERSA
- 26 “TEKUĆE ZLO” ZYMUNTA BAUMANA I LEONIDASA DONSKISA
- 27 NADEŽDA ČAČINOVIĆ: “ANTISEMITIZAM DANAS”
- 28 “JAKOVLJEVE LJESTVE” – OBITELJSKA SAGA LJUDMILE ULCICE
- 29 ANDRIJA PREISZ – HRVATSKI LIJEČNIK KOJI JE PREŽIVIO AUSCHWITZ
- 33 DAVID FRANKFURTER I ATENTAT U DAVOSU
- 35 ŽIDOVI NA TITANICU
- 37 SYDNEY REILLY: ZAGONETKA STOLJEĆA
- 42 SAMUEL PALLACHE – RABIN, DIPLOMAT I PIRAT
- 43 AARON JEAN-MARIE KARDINAL LUSTIGER, NADBISKUP PARIZA
- 45 BENJAMIN DISRAELI – BRITANSKI KNJIŽEVNIK I POLITIČAR VIKTORIJANSKOG DOBA
- 48 EVELYN BERENZIN – ŽENA KOJA JE OSMISLILA PRVO RAČUNALO ZA OBRADU TEKSTA
- 49 PRVA ŽIDOVKA U JEDNOM OD NAJTEŽIH SPORTSKIH DOGAĐAJA NA SVIJETU
- 50 MOŽE LI ROBOT BITI ŽIDOV/KA?
- 51 U JASENOVCU DOB I SPOL NISU ZNAČILI NIŠTA...
- 53 HUGO MEISL I MATTHIAS SINDELAR
- 56 UKRAJINCI IZABRALI ŽIDOVSKOG KOMIČARA ZA NOVOG PREDSEDNIKA
- 57 NAJDUŽA SLANA ŠPILJA NA SVIJETU OTKRIVENA U IZRAELU
- 58 SJEĆANJE NA ZORU DIRNBACH
- 59 IN MEMORIAM ROBERT KLAUZNICER

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

OGNJEN KRAUS, ANA LEBL, TENA BUNČIĆ, MAŠA TAUŠAN, MELITA ŠVOB, MILIVOJ DRETAR, KREŠIMIR ĐURIĆ, SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, IVICA VUČAK, JAROSLAV PECNIK, VESNA DOMANY HARDY, FREDI KRAMER, MIRA KLAUZNICER.

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

nekoliko dana nakon što su u Jasenovcu, četvrti put zaredom, održane dvije komemoracije, u Zagrebu je preminula Zora Dirnbach koja je među prvima svojim scenarijem za film "Deveti krug" još davne 1960. godine svjetsku javnost upozorila na užase Jasenovca. Zora Dirnbach je bila nevjerojatna žena, hrabra, britka, nezaboravna. Dugo godina bila je članica uredništva Ha-Kola a sastanke uredništva na kojima smo raspravljali kako urediti broj ali i razgovarali o brojnim temama, nikada neću zaboraviti. Jednako kao ni Zorinu toplinu, nježnost u očima... U svakom broju Ha-Kola bit će i nadalje jedan dio Zore Dirnbach.

U Jasenovcu se tog kišnog petka na komemoraciji okupilo mnogo ljudi odajući počast žrtvama, a predsjednik Koordinacije židovskih općina RH dr. Ognjen Kraus održao je važan govor. Nadamo se da su barem neke od poruka koje je poslao ispod Bogdanovićevo "Kamenog cvijeta" došle do onih kojima su bile namijenjene.

Njemačka je neke poruke odavno naučila, pa je tako njemački predsjednik

Frank-Walter Steinmeier, tijekom svog službenog boravka u Hrvatskoj, poželio posjetiti splitsku sinagogu i upoznati se s poviješću židovske zajednice drugog najvećeg grada u Hrvatskoj. Taj posjet nažalost nije dobio pravi prostor u hrvatskim medijima.

Židovi diljem svijeta proslavili su Pesah, a posebne seder večeri ove su godine, nakon dugo, dugo godina, održane u Karlovcu i Varašavskom getu.

Aleksandar Tolnauer već dugi niz godina nalazi se na čelu Savjeta za nacionalne manjine RH a u razgovoru za Ha-Kol govori o položaju nacionalnih manjina u Hrvatskoj.

I ove je godine organiziran "Cafe Europa" u Opatiji a preživjele žrtve Holokausta uživale su u bogatom i sadržajnom programu te izletima. Nadamo se da će se ova lijepa tradicija nastaviti i u godinama koje su pred nama.

U Židovskoj općini Zagreb održana su zanimljiva predavanja i predstavljanja novih knjiga, a Varaždinci su mogli pogledati izložbu o zagrebačkim Židovima u prostoru nekadašnje sinagoge. Bogata kulturna ponuda u proteklom razdoblju

uključila je i još jedno izdanje Festivala tolerancije, novu zanimljivu predstavu u Zagrebačkom kazalištu mladih kao i izložbu hrvatsko-izraelske umjetnice Shoshe Talik.

Ovaj broj Ha-Kola posvećen je nekim neobičnim pričama o Židovima koji nisu slijedili standardne puteve sudbine. Temu broja otvara priča o liječniku Andriji Preiszu, a pronaći ćete i druge zanimljive priče o Židovima koji su bili pirati, rabini, kardinali, premijeri, sportaši, špijuni. S obzirom na dugu židovsku povijest i vrlo neobične priče, ovaj je broj bio premali da predstavimo sve one koji su se tu mogli naći. Možda nekom drugom prigodom.

U Izraelu je Benjamin Netanyahu dobio još jednom povjerenje izraelskih birača, a Ukrajina je izborom Volodimira Zelenskog postala jedina zemlja osim Izraela u kojoj su premijer i predsjednik Židovi.

Do sljedećeg puta

Nataša Barac

JASENOVAC: NEMA ZAJEDNIČKE KOMEMORACIJE DOK SE KORISTE USTAŠKI POKLIČI

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

Jasenovac, petak 12. travnja 2019. godine. Neuobičajeno hladan dan za ovo doba godine i kiša koja ne prestaje padati. Sve to nije spriječilo nekoliko tisuća ljudi da odaju počast žrtvama najvećeg logora na području tzv. NDH u koloni kojoj se nije vidio kraj. Komemoracija u organizaciji Koordinacije židovskih općina Republike Hrvatske, Srpskog narodnog vijeća, Saveza antifašističkih boraca i antifašista te Saveza Roma u Hrvatskoj — Kali Sara održana je po četvrti puta zaredom odvojeno od službene komemoracije a nazočili su joj, uz predstavnike zajednica žrtava, brojni veleposlanici, oporbeni zastupnici i drugi koji su željeli odati počast žrtvama.

Na početku komemorativnog skupa pročitani su dijelovi rasnih zakona NDH a zatim su uslijedili vjerski obredi u duhu pravoslavne, židovske i katoličke vjere.

U ime organizatora, okupljenima se obratio predsjednik Koordinacije židovskih općina RH, dr. Ognjen Kraus, čiji govor donosimo u cijelosti:

“ŠALOM,

dragi prijatelji, preživjeli logoraši, članovi obitelji, uzvanici, veleposlanici, gospođo Dunja Mijatović, povjerenica Vijeća Europe za ljudska prava, svi koji ste došli s

FOTOGRAFIJA: JASENOVAC: NEMA ZAJEDNIČKE KOMEMORACIJE DOK SE KORISTE USTAŠKI POKLIČI

nama u Jasenovac pokloniti se i odati počast usmrćenima na najmračnijem i najsrमतnijem mjestu hrvatske povijesti, u Jasenovac. Obraćam vam se u ime naroda žrtava Roma, Srba, Židova i Hrvata, protivnika režima NDH.

Jasenovac je mjesto gdje su se vršile egzekucije građana Nezavisne Države Hrvatske na osnovu rasnih zakona. Države koja je jedina u Europi imala vlastite rasne zakone. Države koja je imala vlastite logore, više od 50, što koncentracijskih logora smrti, što sabirnih logora. U tim

logorima građani su bez obzira na dob, spol, ali na osnovi vjerske, nacionalne ili političke pripadnosti likvidirani na najokrutniji način, kamom i maljem, izjavanjem pripadnika ustaškog pokreta, koji je u vrtlogu Drugog svjetskog rata i njegovih okolnosti došao na vlast.

S druge strane na teritoriju Hrvatske postojao je i drugi pokret, a to je antifašistički, jedan od najjačih u Europi, koji se pretvara u partizanski, u narodno-oslobodilačku borbu. To je Hrvatska četrdesetih godina 20. stoljeća.

Danas se dozvolja stavljanje znaka jednakosti između NDH i antifašističkog pokreta NOB-a.

Na ovoj komemoraciji opet smo četvrti put sami, mi potomci žrtava zločinačke NDH. Zašto?

Želim naglasiti da nikada nismo izjednačavali hrvatski narod s NDH, s ustaštvom i genocidom. Ali isto tako nećemo nikada prihvatiti, da su žrtve — naglašavam još jednom — žrtve bleiburškog polja, Jasenovca, Tezna i Macelja isto. Na tim mjestima stradala je ustaška vojska,

koja se nije predala 9. svibnja kada je kapitulirao Treći Reich, na spomenutim mjestima polju stradale su i ostale kvislinške vojske tadašnje Kraljevine Jugoslavije: četnici, belogardejci i ostale takve postrojbe. O tome nitko ne govori i te žrtve nitko ne komemorira. Malo čudno. Govori se samo o hrvatskim žrtvama.

O ustaškom pozdravu “Za dom spremni” dao je mišljenje Ustavni sud RH. Zabranjen je kao i ostala ustaška obilježja Ustavom i zakonima RH. Od suda Vijeća Europe u Strasbourgu proglašen je nepri-

hvatljiv taj pozdrav ustaškog zločinačkog režima NDH.

Dok se pozdrav “Za dom spremni” ne makne iz upotrebe, mi nećemo biti ovdje zajedno na službenoj komemoraciji. Revizija povijesti se nastavlja. Ništa se nije promijenilo u posljednjih godinu dana. Situacija je još gora. Nedjelovanjem državnih institucija ekstremna desnica jača i sve je glasnija i agresivnija.

Prije dva dana održan je ustaški dernek u Splitu povodom 10. travnja, dana osnutka postrojbe HOS-a “Rafael vitez

Povjerenica za ljudska prava Vijeća Europe: Ovo je mjesto duboke boli

Povjerenica za ljudska prava Vijeća Europe Dunja Mijatović poručila je da ustaški logor Jasenovac svima treba biti povijesna lekcija i osudila je to što neki političari i političke ličnosti u Hrvatskoj umanjuju odgovornost počinitelja jasenovačkih zločina, veličaju ih ili potpuno negiraju zločine iz prošlosti.

“Neki političari i političke ličnosti u Hrvatskoj umanjuju odgovornost počinitelja zločina, veličaju ih ili potpuno negiraju zločine iz prošlosti. Povijest Jasenovca vrlo jasno pokazuje zašto je to opasan put. Ne bi trebalo biti prostora za povijesni revizionizam u današnjoj Europi”, rekla je Mijatović na komemoraciji u Jasenovcu, dodajući da je poricanje Holokausta, genocida i ratnih zločina ozbiljan problem Europe i da u tome političari igraju ključnu ulogu i ne bi smjeli propagirati neistine o zločinima.

“Trebamo promovirati učenje povijesti temeljeno na istini, poštovanju prema žrtvama i otvorenom dijalogu o zločinima iz prošlosti. Trebamo aktivno odbaciti mržnju i nasilju koje je uzrokovalo toliko patnje na našem kontinentu. Jasenovac nam svima treba biti lekcija. Ne smijemo dopustiti da se slične ljudske tragedije ponove”, kazala je.

“Više od 80 tisuća ljudi brutalno je ubijeno u Jasenovcu. Ovo je mjesto duboke boli i simbola katastrofalnih posljedica neobuzdanog nacionalizma i mržnje”, naglasila je Mijatović.

FOTOGRAFIJA: JASENOVAC: NEMA ZAJEDNIČKE KOMEMORACIJE
DOK SE KORISTE USTAŠKI POKLIČI

Boban” i NDH, uza sve počasti i prisutnost gradske vlasti HDZ-a, i uz zaštitu policije. Istom prigodom saborski zastupnik objavljuje pismo koje završava poznatim pozdravom “Za dom spremni”.

Reakcije nema. Do kada ministre policije, gospodine predsjedniče vlade? Zar smo mi tu da podnosimo tužbe ĐORH-u na osnovu zakona RH?

Da ste toliko truda upotrijebili za dogovor s nama da idemo zajedno u Jasenovac koliko ste ga upotrijebili da se održi komemoracija na bleiburškom polju, mi bismo vjerojatno bili zajedno u nedjelju u Jasenovcu.

A trebalo je učiniti samo jedno: poštovati i provoditi Ustav i zakone Republike Hrvatske kojih se ne pridržavate, ali austrijske ćete poštovati i pridržavati ih se.

Gospodo političari, sabornici, Vlada RH, gospođo predsjednice, vrijeme je da prijedemo s riječi na djela. Vrijeme je da si

pogledamo u oči i ako se slažemo — kako i vi govorite, da je NDH bila sramotna zločinačka tvorevina, treba zabraniti da se ističu njeni simboli i onemogućiti sve pokušaji njene revizije. Neka se jasno kaže da je to bila država s rasnim zakonima koja na svom teritoriju imala sabirne i koncentracijske logore u kojima su prema tim zakonima ubijani ljudi jer su bili druge vjere, nacionalnosti ili političkog uvjerenja, da se zločin i Holokaust i Samudaripen događao ovdje, u Hrvatskoj, a ne tamo negdje drugdje. I da oni koji to negiraju moraju snositi posljedice. Ugladajmo se u Njemačku, kako je to riješila i kako provodi donesene zakone.

U ovom logoru smrti, kako je to utvrđeno do ožujka 2014., umoreno je od 83.145 osoba imenom i prezimenom, 39.570 muškaraca, 23.474 žena i 20.101 dijete, 47.627 Srba, 16.173 Roma, 13.116 Židova, 4.255 Hrvata i 1.474 osobe ostalih narod-

nosti. Da, to je bio logor Jasenovac, to su bile žrtve ustaša.

Zanemarimo i broj žrtava, ali zapamtimo da su ljudi ubijani prema rasnim zakonima jer su bili drugačiji, druge vjere, nacionalnosti, političkog uvjerenja.

Mi očekujemo da naša domovina bude zemlja u kojoj se pridržavaju i provode ustavne i zakonske odredbe, da smo moderna europska zemlja i da se ne trebamo sramiti zemlje u kojoj živimo.

Neka je vječna slava svim žrtvama koncentracijskog logora Jasenovac i zločinačkog ustaškog režima NDH.

ZIHROM LIVRAHA!”

NJEMAČKI PREDSJEDNIK U SPLITSKOJ SINAGOGI

PIŠE: ANA LEBL

FOTOGRAFIJA: NJEMAČKI PREDSJEDNIK U SPLITSKOJ SINAGOGI

Židovska općina u Splitu u ožujku je dobila upit prihvaća li u splitskoj sinagogi ugostiti njegovu ekscelenciju, predsjednika Savezne Republike Njemačke, gospodina Franka-Waltera Steinmeiera i odgovor je naravno bio pozitivan. Smatrali smo kako je posjet svakog državnika velika čast, a posjet njemačkog predsjednika splitskoj sinagogi zauvijek će imati poseban značaj i težinu.

U petak 22. ožujka 2019. visokog gosta sa suprugom dočekali su i dobrodošlicu

im poželjeli članovi Upravnog odbora Židovske općine Split. Polusatni posjet protekao je u upoznavanju gostiju s dugom poviješću, ali i sadašnjošću Židova u Splitu i odgovaranju na pitanja gostiju. U razgovor se znalački uključio i gradonačelnik Splita Andro Krstulović Opara.

Pri kraju posjeta gostima smo, za uspomenu, uručili nekoliko brošura i razglednica naše Općine, te kopiju rimske uljanice sa znakom menorah iz antičke Salone. U pratećem pismu njemačkom

predsjedniku smo, između ostalog, napisali želju da više naroda pronade hrabrosti i snage za obnavljanje srušenih mostova kao što su to učinili njemački i židovski narod. Gospodin Steinmeier se, na odlasku, upisao u Knjigu gostiju.

Zapaženo i nejasno bilo je potpuno odsustvo medija, koji su inače tog dana uvažene goste pratili posvuda po Splitu.

SEDER U KARLOVCU NAKON VIŠE OD 75 GODINA

PIŠE: TENA BUNČIĆ

Nakon više od 75 godina u Karlovcu je u petak 19. travnja 2019. godine održana tradicionalna seder večera povodom blagdana Pesaha. Večeru je organizirala Udruga Shalom uz sponzorstvo Ureda gradonačelnika grada Karlovca. Dvadesetak sudionika večere okupilo se u Knjižnici za mlade i uz tradicionalnu hranu i običaje prisjetilo se dobro znane priče iz Biblije o čudesnom oslobođenju Židova iz egipatskog ropstva.

Kako se blagdan Pesah poklapio sa šabatom, večer je započela tradicionalnim paljenjem dviju svijeća i molitvom na hebrejskom koju je izvela Sanja Gosta-Jerman, unuka posljednjeg karlovačkog nadkantora Davida Meisela. Uslijedila je šabatna pjesma Shalom Aleichem u izvedbi Ivančice Bunčić, te praunuke Davida Meisela Tene Bunčić. Potom je uslijedila seder večera koja se pratila iz Hagade koja je pripadala Erni Meisel, Davidovoj najmlađoj kćeri. Atmosfera je bila emotivna i svečana ali i opuštena. Večera je završila tradicionalnim pozdra-

FOTOGRAFIJA: SEDER U KARLOVCU NAKON VIŠE OD 75 GODINA

vom: “Dogodine u Jeruzalemu!”. Iako bi sudionici rado posjetili Jeruzalem, ipak se nadaju da će se i sljedeće godine seder večera održati u njihovom Karlovcu.

SEDER VEČERA U VARŠAVSKOM GETU NAKON 76 GODINA

PIŠE: F. B.

Prije 76 godina, 19. travnja 1943. izbio je ustanak u Varšavskom getu, večer uoči Pesaha. Njemački vojnici upali su u geto s namjerom da u roku od tri dana okončaju deportacije preostalih stanovnika geta u koncentracijske logore, a tamo su ih iz zasjede dočekali židovski pobunjenici koji su pružili nevjerojatan otpor. Ali nisu mogli pobijediti jake njemačke snage koje su na kraju likvidirale geto a sve stanovnike ubili ili deportirali u logore smrti.

Ove godine, kao znak duhovnog trijumfa, potomci obitelji stanovnika Varšavskog geta okupili su da zajedno proslave Pesah.

Rabin Shalom Ber Stambler bio je domaćin posebnog sedera na kojem su sudjelovali članovi obitelji preživjelih stanovnika Varšavskog geta iz Izraela, europskih zemalja i SAD-a.

“Dječja zvijezda Josima Feldschuh, proslavljena mlada pijanistkinja iz Varšavskog geta, bila je moja teta. Ubijena je u tranvju 1943. nešto prije svog 14-og rođendana. Posljednji obrok koji je imala bila je seder večera! Ove godine, mi ćemo se pridružiti sederu u Poljskoj — njezin brat (moj otac) i sestra (moja teta) i ja (njezina nećakinja). Bit ćemo u Varšavi, na seder večeri, u njezinom gradu, točno na dan kada je ubijena”, kazala je Nakmi’a Ben-Shem, rođena Feldschuh. Među gostima na ovom posebnom Sede-

ru bili su i članovi obitelji Spielman, čiji je ujak Vladislav Spielman bio svjetski poznati pijanist.

Na seder večeri sudjelovao je i direktor Muzeja Varšavskog geta koji je istaknuo da je prije Drugog svjetskog rata svaki treći stanovnik Varšave bio Židov.

Ovaj seder pun simbolike dokaz je da su Židovi uspjeli preživjeti sve užase s kojima su bili suočeni.

“Važno nam je slaviti židovske blagdane, a posebice seder večeru, koja simbolizira židovsku slobodu i dan kada smo se ujedinili kao narod”, istaknuo je rabin Shalom Stambler.

ALEKSANDAR TOLNAUER: MANJINE SU DANAS SASTAVNI DIO POLITIČKOG, JAVNOG I KULTURNOG ŽIVOTA RH

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Aleksandar Saša Tolnauer, rođen 1950. u Zagrebu, pravnik po struci, u mladim danima glazbenik, dugogodišnji aktivni član Židovske općine Zagreb, predsjednik je Savjeta za nacionalne manjine RH već 16 godina. Na čelu tog krovnog tijela nacionalnih manjina odradio je četiri mandata, i to od samog osnivanja, a u travnju je dobio i potvrdu svog petog mandata. Tolnauer ostavlja dojam čovjeka generalno zadovoljnog onime što je za njegova mandata postignuto na polju manjinskih prava, iako ističe da nisu sve vlade jednako tretirale to pitanje. Ali on je isto tako osoba kritična prema aktualnom stanju u Hrvatskoj, pogotovo kada se radi o pitanjima rehabilitacije ustaštva i ponovnog rađanja antisemitizma.

Savjet za nacionalne manjine RH osnovan je na temelju Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama 2002. i vi ste na čelu te institucije od samo početka, od 2003. O kakvoj se instituciji radi i kakva je njezina uloga?

Savjet je centralno, krovno tijelo svih nacionalnih manjina pri vladi u kojem je osam zastupnika manjina iz Hrvatskog sabora, sedam predstavnika lokalne i regionalne samouprave te pet predstavnika nacionalnih manjina iz civilnog društva. Tu se artikuliraju sva manjinska pitanja, među ostalim povrat imovine, državljanstvo, mirovine, jezik, zapošljavanje. Savjet za nacionalne manjine predstavlja vrlo visoki doseg manjinskih prava. Osnovan je s ciljem što učinkovitijeg sudjelovanja nacionalnih manjina u javnom životu Hrvatske, posebice u domeni razmatranja i predlaganja, uređivanja i rješavanja pitanja u svezi s ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nacionalnih manjina.

Savjet također raspoređuje sredstva za kulturnu autonomiju nacionalnih manjina, sukladno kriterijima, i osigurava ih u državnom proračunu. Ono čime se možemo pohvaliti jest da su sva izvješća dosad, u 16 godina, jednoglasno usvojena, i od vlade i od Sabora. Imamo i pozitivne

reakcije Europske komisije. Ja osobno želio bih se zahvaliti svojoj zajednici što je u mene imala povjerenja. Uglavnom, nakon donošenja Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama i formiranja Savjeta, nitko više ne može ignorirati manjine, one su u političkom, javnom i kulturnom životu Hrvatske.

Vi ste na čelu Savjeta od 2003. Kakvo ste stanje zatekli kada se radi o pravima nacionalnih manjina i kakvo je stanje danas?

Hrvatsku kao i većinu europskih zemalja obilježava etnička raznolikost — Hrvatska ima 22 nacionalne manjine, pa je nama bilo važno dobro upravljanje tim pitanjem jer je to ključno za stabilnost svakog društva koje ima većinsku i manjinske zajednice. Mi smo zemlja koja je bila u ratu koji je na neki način bio vezan uz našu najveću nacionalnu manjinu. Stanje je bilo takvo da su manjine bile uglavnom ili pretežno ignorirane,

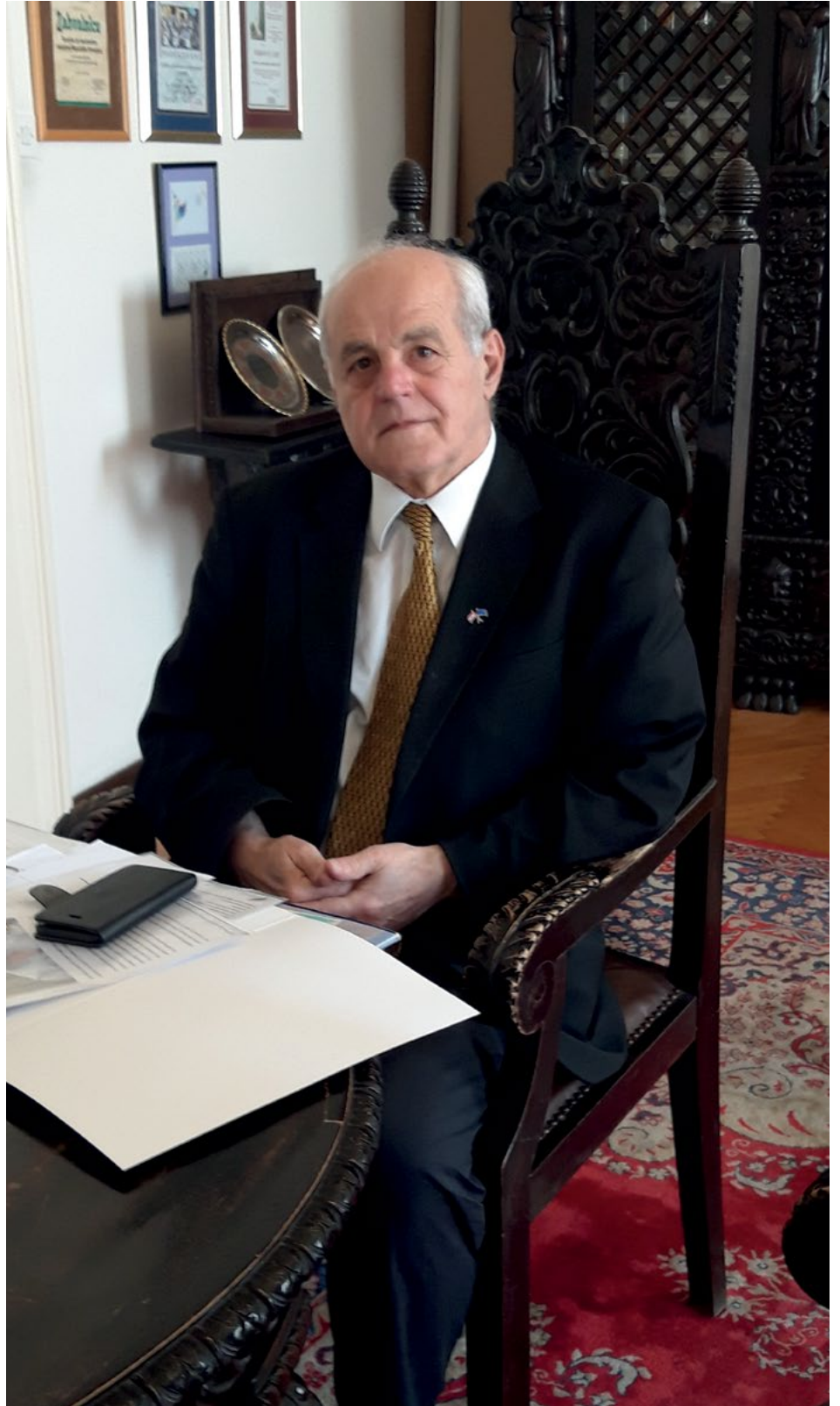
što pak nije bilo ni čudno jer je još uvijek bilo postkonfliktno doba. Utjecaj manjina uglavnom je bio nikakav.

Prvi naš zadatak bio je etablirati Savjet i potaknuti pitanje odgovornosti u javnim politikama prema nacionalnim manjinama, sukladno legislativi koja je prihvaćena. Ustavni zakon bio je finale onog što je bilo potrebno za ulazak u Europsku uniju. Međutim, nakon ulaska u EU manjinska prava počela su se urušavati i tek je vlada Andreja Plenkovića to pitanje vratila na pravi put.

S kojom ste vladom dosad najbolje surađivali?

Prije ulaska u EU imali smo kontakte i suradnju sa svim vladama. Najprije je tu bila kratko vlada Ivice Račana, pa Ive Sanadera i kasnije Jadranke Kosor, pa Milanovićeve u čije vrijeme Hrvatska postaje članicom EU. Želim naglasiti da je Savjet za nacionalne manjine odigrao veliku ulogu u to vrijeme, pri ulasku Hrvatske u EU, tijekom pregovora o poglavlju 23. gdje smo davali mišljenje o ispunjavanju hrvatskih uvjeta za ulazak. Ponavljam, nakon ulaska u EU standardi vezani uz nacionalne manjine naglo su počeli padati, zapravo su se počeli urušavati. Tadašnje vlade, mislim prije svega na vladu Tihomira Oreškovića, počele su s marginalizacijom i manjinskih predstavnika, i zastupnika i Savjeta.

Stoga želim naglasiti važnost ove vlade Andreja Plenkovića. Ona je, uz sve poteškoće i sve prigovore, vlada koja je vratila manjine na ono mjesto koje im pripada, ušla u koaliciju s manjinama i prva je vlada koja je donijela operativni plan sa stvarnim rokovima, financijskim sredstvima i dinamikom provođenja. I prijašnje su vlade imale akcijske planove ali oni su bili više mrtvo slovo na papiru. Vi ne možete 10 posto svog stanovništva koliko čine manjine staviti izvan tokova.

FOTOGRAFIJA: ALEKSANDAR TOLNAUER: MANJINE SU DANAS SASTAVNI DIO POLITIČKOG, JAVNOG I KULTURNOG ŽIVOTA RH

Hvalite aktualnu vladu kada se radi o odnosu prema nacionalnim manjinama. Kakav je odnos ove vlade prema negativnim pojavama u našem društvu, rehabilitaciji ustaštva i prema antisemitizmu?

Tu imamo prigovore. Ne može se reći da vlada javno podržava ustaštvo, ali ona ne djeluje prema onima koji to propagiraju i rehabilitiraju, ne poduzima ono što bi trebala. Posebno tu mislim na legislativu, na zabrane koje bi se trebale donijeti. Pa nije Hrvatska ušla u EU s pozdravom “Za dom spremni”. Ovako nam Austrijanci o tome drže lekcije, kada zabranjuju misu na Bleiburgu.

Što se tiče predsjednice Kolinde Grabar Kitarović, nju očito vode motivi vezani uz nadolazeće predsjedničke izbore. Nemoguće je da se u tako kratkom vremenu mijenjaju svjetonazorski stavovi. Sve to skupa zvuči dosta neuvjerljivo. Ali što se tiče manjina, predsjednica nije ta koja ignorira manjine, to bi bilo nepošteno reći.

Kako mi kao društvo prihvaćamo nacionalne manjine? Koje se manjine najviše žale da imaju problema?

S obzirom na sve pokazatelje, može se reći da je društvo tolerantno, ali stanje nije isto kod svih nacionalnih manjina. Objektivno najveće probleme imaju Srbi i Romi, a u zadnje vrijeme i Židovi, koji su jedna od najmanjih nacionalnih manjina. Pojavljuju se portali jasnog antisemitskog sadržaja, primjerice “Istinom protiv laži” i tu se ništa ne čini.

Židovi, ali ne samo oni, odlučili su da ni ove godine neće sudjelovati na službenoj komemoraciji u Jasenovcu, četvrtu godinu zaredom. Što bi se trebalo dogoditi da se ponovno počne održavati jedna komemoracija?

Da bi se održala jedna komemoracija u Jasenovcu potrebno je regulirati zabranu beskrupulozne revizije sistema, primjerice ustaškog pozdrava. Uz to, riješiti problem onoga što emitira javna televizija HRT, a što je nedopustivo. Problem je i valorizacija povijesti u školskim programima. Mi svakako ne možemo biti zajedno dok se te stvari dovedu, ne do hrvatskog, nego do europskog standarda.

Htio bih naglasiti da je samo 9 škola u godinu dana posjetilo spomen-područje Jasenovac. A posjet tome mjestu važan je ne samo zbog židovske manjine nego općenito zbog povijesti jer takve stvari onda utječu i na rezultate anketa koje pokazuju da nam 38 posto srednjoškolaca smatra da je NDH pozitivna tvorevina.

Sve nacionalne manjine unutar Savjeta na NDH gledaju na isti način — to je bila država s rasnim zakonima, koncentracijskim logorima, genocidom, pljačkom, prodajom svoje zemlje. Po tome pamtimo tu državu. I po stradanju. To su činjenice i na njih reagiram i mislimo da to radimo kao domoljubi jer izostanak službene i zakonske reakcije na to nas legitimira upravo onako kao što sada doživljavamo.

Mora se utvrditi prava povijesna istina o svim povijesnim događanjima i mora se ići naprijed. Međutim, stvari koje opterećuju vjerojatno odgovaraju nekim političkim strukturama u nekom trenutku kada se nema rješenja za druge probleme pa se uvijek vraćamo ustašama i partizanima. To je stari model.

Kada smo već spomenuli škole, je li Savjet bio involviran u izradu kurikula iz povijesti?

Pratimo, ali nismo direktno uključeni. To je stručno pitanje kojim bi se trebali baviti stručni ljudi, bilo pripadnici manjina ili ne, a takvih ima. To je na primjer gospodin Jokić. Budući da ne znamo još

točno o čemu se radi, mi nećemo napamet ništa govoriti.

Dva pitanja izravno vezana uz židovsku nacionalnu manjinu. Što se događa sa sinagogom i kako napreduje povrat židovske imovine?

Sinagoga je potrebna iz dva razloga. Ovo je društvo dužno židovskoj zajednici dati prostor sinagoge, ali danas je nerazumno s obzirom na broj Židova graditi sinagogu u klasičnom smislu ili obnavljati ju kakva je bila. Nas je premalo da imamo sinagogu vezano isključivo za službu božju. Ona bi trebala imati i svrhu povijesne reminiscencije, i održavanja židovske religiozne tradicije, ali istovremeno i obuhvatiti kulturni prostor Židova. Nadamo se da će se u nadolazećem vremenu naći zajednički jezik s državom i gradom kada se radi o financiranju. Pitanje sinagoge treba međutim gledati u još jednom kontekstu — ovom gradu i državi izgradnja sinagoge podigla bi rejting a i koristila bi i u turizmu i u svemu ostalome.

Što se tiče povrata imovine, time apsolutno ne možemo biti zadovoljni jer tu su mnogi ljudi oštećeni. To je još uvijek neriješeno pitanje, i imovine oduzete za vrijeme komunizma, ali pogotovo oduzete za vrijeme NDH. Oko toga vlada veliko nezadovoljstvo i sve skupa predugo traje. Pitanje povrata židovske imovine stvar je savjesti ovog društva.

“OPATIJA 2019.”

PIŠE: DR. MELITA ŠVOB

Zimsko-rekreacijski i kulturni program “Opatija” organiziran je i ove godine u hotelu “Kristal” u Opatiji od 10. do 16. ožujka, a održao se već trinaesti puta kao “Cafe Europe”, program koji je osnovala Claims konferencija za osobe koje su preživjele Holokaust. Ime “Cafe Europe” izabrano je prema jednom kafiću u Stockholmu u kojem su se nakon završetka Drugog svjetskog rata sastajali preživjeli izmjenjujući informacije. Hotel “Kristal” u Opatiji nije izabran slučajno — to je hotel u kojem su prije Holokausta odsjedali Židovi, a Opatija je bila poznata kao lječilište i odmaralište europske židovske “elite”.

“Cafe Europe” daje mogućnost da se svake godine na natječaj Claims konferencije prijave programi koji najbolje odgovaraju potrebama organizacija Holokaust preživjelih i drugačiji su npr. u SAD-u nego u Bjelorusiji. I naš program “Opatija” koji organizira Udruga preživjelih Holokausta (čija sam predsjednica) za sve one koji su preživjeli Holokaust u Hrvatskoj, prilagođavan je tijekom godina sve starijoj populaciji. Program okuplja preživjele iz svih dijelova Hrvatske, a članovi ŽO Rijeka (koji ne stanuju u hotelu) dolaze na program u hotel Kristal.

Program “Opatija” financiraju Claims konferencija, ŽO Zagreb, Savjeta za nacionalne manjine RH, Udruge preživjelih Holokausta u Hrvatskoj i sami učesnici svojom participacijom, a zahvalu za pomoć u organizaciji susreta zaslužuju Agencija “Adriatours”, Istraživački i do-

FOTOGRAFIJA: OPATIJA 2019.

kumentacijski centar CENDO, Financijski servis “Revita” i osoblje hotela “Kristal”.

U sklopu programa organiziraju se svakodnevne rekreacijske aktivnosti s educiranim fizioterapeutom, izleti i posjeti kulturnim institucijama, posjeti i razmjene s drugim židovskim organizacijama, edukacijska predavanja o zdravlju starijih osoba, susreti s nastavnicima i đacima, predavanja renomiranih povjesničara i istraživača, književne i filmske večeri, društvene igre i koncerti i na kraju tjedna paljenje svjećica, koktel i svečana šabatna večera s rabinom, predstavnicima Claimsa, Jo-

inta, Jad Vašema, veleposlasticima Izraela, gradonačelnicima Rijeke i Opatije, predsjednikom Koordinacije židovskih općina i predsjednicima i članovima židovskih općina u Hrvatskoj te uglednim gostima. Događaji u Opatiji su praćeni u medijima, svake godine je napravljen album fotografija i snimljen film.

“Opatija” je ove godine organizirala lijepi izlet autobusom po Istri uz specijalnog vodiča te smo posjetili Istarske toplice, Motovun i Pazin. Svakog jutra sudionici su imali organiziranu gimnastiku, te slobodno vrijeme za šetnje i druženje, a svakog poslijepodneva bila su

organizirana predavanja i predstavljanja knjiga (“Nove židovske knjige” — mr.sc. Narcisa Potežica, Zagreb, “The world’s Healthiestfoods” — prof. Maja Gorjan, Split, “Jews in Rijeka and Liburnia Istria” — dr.sc. Sanja Simper, Rijeka)

ODRŽANA SU PREDAVANJA:

- Vivian Spacapan i Rina Brumini (Rijeka): Novosti iz Židovske općine Rijeka (nova knjiga Rine Brumini, izložba Sanje Simper, graničnici sjećanja, edukacija o Holokaustu ..)
- prof.dr.sc. Tulia Catalan: Una diapora mediteranea — Židovi u Trstu
- Jakob Finci (Sarajevo), predsjednik JO BiH: “Sarajevo jučer i danas”
- Drago Kohn (tajnik ŽO Osijek): “Izrael” predavanje uz filmove

Poslije večere organizirali smo druženje uz filmove, židovsku muziku i tombo-lu čiji se prihod donira Domu Lavoslav Schwarz. Ove godine nismo angažirali židovski orkestar Krune Šterna iz Osijeka, ali smo priredili lijepu muziku iz naših arhiva.

Održan je i godišnji sastanak Predsjedništva Unije židovskih žena Hrvatske (predsjednica dr. Melita Švob) kojem su prisustvovala predsjednice ženskih sekcija iz Rijeke, Splita, Zagreba i Osijeka. Na programu su bili izvještaji i planovi, a naglasak je stavljen na humanitarno djelovanje ženskih sekcija, što je osobito važno u manjim zajednicama koje nemaju socijalne radnice, a potrebe sve starijeg članstva za posjetama, potpori i pomoći su sve veće.

Osobito je dobro organiziran završetak druženja, u petak 15.ožujka s koktelom i tradicionalnom proslavom šabata: paljenjem svjećica i šabatnom večerom uz

glavnog rabina Hrvatske Luciana Moše Prelevića, košer hranu pripremljenu u ŽO Zagreb (Marija Cvetković) i brojne goste.

I ove godine su nas došli pozdraviti i družiti se s nama novi veleposlanik Države Izrael Ilan Mor, predstavnik Claims conference Markus Feuerstain s obitelji, zamjenica gradonačelnika Opatije Vera Aničić, predsjednik Zajednice Jevrejskih opština BiH Jakob Finci sa suprugom, profesorica Sveučilišta u Trstu dr.sc. Tulia Catalan s asistentom dr. Matteam Pensinottom i kao uvijek predsjednik Koordinacije židovskih općina Hrvatske prof. dr. Ognjen Kraus.

Veoma smo ponosni da smo za osobe koje su preživjele Holokaust uspjele organizirati druženje uz vrlo kvalitetan informativni, kulturni, rekreacijski i zabavni program.

FOTOGRAFIJA: OPATIJA 2019.

120 GODINA OD IZGRADNJE ZGRADE U PALMOTIĆEVOJ 16, IZNIMNO VAŽNE ZA POVIJEST ZAGREBAČKIH ŽIDOVA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Povijest zgrade Židovske općine Zagreb te židovske zajednice u gradu predstavljene su krajem veljače u ŽOZ-u povodom 120 godina izgradnje zgrade u Palmotićevoj 16, koja je postala sjedište zagrebačkih Židova. O povijesti zgrade neodvojivo vezane za sudbinu zagrebačkih Židova, te o prošlosti i sadašnjosti židovske zajednice u gradu koja se svojim dobrim dijelom veže uz svoje sjedište u Palmotićevoj ulici, govorili su dr.sc. Snježka Knežević i dr.sc. ing. Dražen Juračić, kojemu je 1991. povjerena obnova zgrade nakon eksplozije koja je uništila dio njezina interijera.

U filmu Mire Wolf prikazanom na početku predavanja istaknuto je da je godine 1806. osnovana Židovska općina u Zagrebu sa 75 članova, a 1857. već ih je bilo 756. Te je godine kupljeno zemljište na kojem je od tada sjedište općine. Dugačka parcela sezala je od Petrinjske do Palmotićeve ulice, a Židovska općina kupila ju je zajedno s postojećom kućom. Tu su useljeni uredi, rabinov stan i škola. Na kraju te neizgrađene parcele bila je prva zidana sinagoga u Zagrebu. Nju je identificirao na jednoj od najranijih fotografija grada

FOTOGRAFIJA: 120 GODINA OD IZGRADNJE ZGRADE U PALMOTIĆEVOJ 16, IZNIMNO VAŽNE ZA POVIJEST ZAGREBAČKIH ŽIDOVA

pokojni Aleksandar Laslo. Ona je tu bila do gradnje sinagoge u Praškoj, a nije poznato što se potom s njom dogodilo.

Vrhunac duhovnog i kulturnog rasta zajednice izgradnja je sinagoge u Praškoj ulici, posvećene 29. rujna 1867. koja je na tom mjestu stajala sve do Drugog svjet-

skog rata kada ju je srušio ustaški režim NDH. Sinagoga je bila središnji znamen snage zagrebačke židovske zajednice 19. i 20. stoljeća.

Iznimno je međutim važna i izgradnja zgrade Židovske općine 1898., na mjestu na kojem stoji i danas, u Palmotićevoj 16.

“Ova zgrada građena je doprinosom 167 članova Židovske općine. To je bila krema Zagreba, odvjetnici, industrijalci, liječnici, sve moguće profesije, one koje su nosile modernizaciju Zagreba, društva, privrede i kulture. Grad Zagreb je dao simboličnu svotu”, rekla je Knežević. “Ta je kuća beskrajno važna za povijest zagrebačkih Židova, ona je s njima dijelila sve ono što su oni doživljavali”, naglasila je.

Tada, na prijelazu stoljeća zagrebačka židovska općina ima više od 3200 članova. Do Drugog svjetskog rata u gradu je otvoren Dom zaklade Lavoslav Schwarz, osnovano Židovsko športsko i gombalačko društvo Makabi i Izraelska ferijalna kolonija Tilde Deutsch Maceljske, počeo je izlaziti židovski tjednik...

Pred Drugi svjetski rat u Zagrebu živi oko 12.000 Židova. Uspostavom NDH i ustaške vlasti 10. travnja 1941. počinje njihova tragedija u Zagrebu i Hrvatskoj. U listopadu iste godine srušena je sinagoga što je postalo simbolom pljačke židovske imovine, poniženja i progona Židova u Zagrebu. Zgrada u Palmotićevoj ostala je neoštećena i bila je čak otvorena čitavo vrijeme rata, iako naravno pod tadašnjim vladajućim režimom Židovi od nje nisu mogli imati puno koristi.

Drugi svjetski rat i Holokaust preživjelo je samo oko 2500 zagrebačkih Židova. Uništena zajednica više se nikad nije oporavila. Veći broj preživjelih članova napušta tadašnju državu pa 50-tih godina zajednica broji još samo oko 1500 članova.

Nakon rata počinje ponovno okupljanje a općina pokušava oživjeti svoj rad kako bi mogla nastaviti pomagati svojim članovima. Oni koji su se vratili, pokušali su obnoviti život općine i tada se on koncentrirao na socijalne aspekte i na kulturu, ali do 90-tih godina općina je aktivnosti snažno razvila — aktivno djeluje kulturno društvo, razvija se časopis, u zgradi je biblioteka a prije nešto više od dvije godine je otvoren i muzej koji bi

FOTOGRAFIJA: 120 GODINA OD IZGRADNJE ZGRADE U PALMOTIĆEVOJ 16, IZNIMNO VAŽNE ZA POVIJEST ZAGREBAČKIH ŽIDOVA

privremeno trebao ostati na toj lokaciji. Zgrada u Palmotićevoj postaje središnje mjesto aktivnosti za zagrebačke Židove.

Snješka Knežević prikazala je velik broj fotografija koje svjedoče o životu Židova u gradu vezanom upravo uz zgradu u Palmotićevoj. Prikazala je među ostalim staru ispravu s potpisima odbora za izgradnju zgrade, komade namještaja, kuću koja je kupljena zajedno s parcelom 1857., fotografiju projekatana zgrade Lava Hoeningberga i Julija Deutscha, jedinu fotografiju stare sinagoge, kao i fotografije raznih židovskih događanja koja su se održavala u zgradi Židovske općine — Purimske zabave iz 1955., Hanuke 1975., Jom HaŠoa 1978., fotografiju židovskog zbora s dirigentom Emilom Cossettom koji danas djeluje pod imenom Lira, te recentnije fotografije kulturnih priredbi zbog kojih je ŽOZ, kako je rekla Knežević, postao “respektabilno mjesto u kulturnoj topografiji Zagreba. To možemo reći bez pretjerivanja i kad pogledamo povijest društva i to što je općina sama organizirala, kao i velike rasprave o važnim temama, ja ne znam tko nije ovuda prošao, nastupio i govorio”.

Fotografije prikazuju i predstavljanja knjiga u okviru kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger, Okruglog stola o antisemitizmu i toleranciji 2007., Dana židovske općine 2008. i Međunarodnog dana sjećanja na Holokaust 2008. godine.

Snješka Knežević na kraju je apelirala na restauraciju kamenih fragmenata, stupa i kapitela iz predvorja hrama u Praškoj koji je u ruševinama hrama našao Ivo Kraus, otac današnjeg predsjednika ŽOZ-a Ognjena Krausa.

EKSPLOZIJA I OBNOVA

U kolovozu 1991. došlo je do eksplozije u zgradi ŽOZ-a i zajedničkoj grobnici na Mirogoju. Eksplozija u Palmotićevoj napravila je velike štete i tada je arhi-

tektu Juračiću bilo povjereno da obnovi i adaptira zgradu i prilagodi je za nove potrebe. Nikad se u potpunosti nije razjasnilo tko je zapravo i zbog čega stajao iza te eksplozije.

Juračić, glavni arhitekt i inženjer koji je radio na rekonstrukciji zgrade 1991./1992., pojasnio je da je do eksplozije došlo kada je domar greškom u zgradu unio eksplozivnu napravu koja je stajala na ulici sa smećem i stavio je iza ulaznih vrata. “Bili smo zaprepašteni obimom štete”, kazao je.

“U ožujku 1992. smo otvorili gradnju i zgrada je bila gotova za šest mjeseci, krajem rujna”, rekao je Juračić koji je potanko, uz nacрте i fotografije, prikazao tijekom obnove zgrade. Zgrada koja je, kako je rekao, građena najnaprednijom tehnikom kraja 19. stoljeća što znači da nije korišten beton — a svakako ne armirani beton, ponovno je otvorena 23. rujna 1992.

“Puno je ljudi bilo angažirano oko projektiranja, prvenstveno Srđan Matić koji je bio tajnik ŽOZ-a, tada vrlo mlad čovjek, inteligentan, nadahnut, čovjek pun ide-

ja, osoba za koju sam osjećao i osjećam veliku simpatiju i poštovanje”, rekao je.

Uz Matića, Juračić je istaknuo i ime projektnog menadžera i glavnog financijera Josipa Papu, dok se za sigurnost brinuo Jakov Bienenfeld koji je osigurao ekspertne konzultacije stručnjaka za sigurnost iz Izraela te je zgrada projektirana “po najvišim suvremenim standardima fizičke sigurnosti”.

Tako u zgradi među ostalim postoji tzv. sigurna soba “a po cijelom perimetru su 42 mm debela lamelirana stakla koja su neprobrojna za NATO oružje dugačkih cijevi, M-16”, pojasnio je Juračić koji je još spomenuo i Tonija Franovića koji je bio određen da se bavi likovnošću.

Obnova zgrade ga, kaže Juračić, ispunjava ponosom ali mu je žao što nakon 27 godina “nije u savršenom stanju i trebalo bi je popravljati, neke stvari ispraviti. Ja sam sebe kandidiram da to napravim, dok još mogu”, rekao je Juračić.

FOTOGRAFIJA: 120 GODINA OD IZGRADNJE ZGRADE U PALMOTIĆEVOJ 16, IZNIMNO VAŽNE ZA POVIJEST ZAGREBAČKIH ŽIDOVA

IZLOŽBA O ZAGREBAČKIM ŽIDOVIMA U VARAŽDINU

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

FOTOGRAFIJA: KREŠIMIR ĐURIĆ / IZLOŽBA O ZAGREBAČKIM ŽIDOVIMA U VARAŽDINU

Potihom i pomalo van glavnih novinskih naslovnica, u Varaždinu je 11. travnja otvorena putujuća izložba “Židovi i Zagreb”. Zamišljena je od strane organizatora (Židovske općine Zagreb), pokrovitelja (Ministarstva kulture) i autorice dr. Snješke Knežević da izložba proputuje kroz četrdeset hrvatskih gradova, istih onih u kojima su nekad cvale židovske zajednice.

Nakon Zagreba, Varaždinu je pripala čast da bude prvim domaćinom. Izlož-

bom bi se posjetitelji kroz 56 panoa i 26 tematskih cjelina s čak 415 slikovnih priloga trebali educirati o bogatoj prošlosti i kulturnoj ostavštini zagrebačke židovske zajednice, o gospodarskim, znanstvenim, sportskim postignućima. U tom je cilju autorski trojac Knežević-Beusan-Škrišnjarić potpuno uspio. Grafički prilozi su odlični, popratni tekst u dovoljnoj mjeri informira i educira, a dokumentarni isječci Mire Wolf pridonose potpunom doživljaju izložbe. Osim članova židov-

skih obitelji Weinrebe i Rosner, izraelskog veleposlanika Ilana Mora, rabina Luciana Moše Prelevića, predstavnika varaždinskih gradskih institucija, bilo je više znatijelnika i zaljubljenika u povijest. Moglo se načuti da se putujuća izložba ulaskom u svaki od 40-ak određena nadopunjuje dodatkom grada-domaćina. No, tu je malo zapelo. Posjetitelji su (unatoč preciznom naslovu) očekivali i priču o domaćim, varaždinskim Židovima. Možda ne onu potpunu, kako bi

to uredila prerano preminula gradska povjesničarka Magdalena Lončarić, već barem djelić priče koja bi izložbu obojila s dva-tri panoa, svjedoka da su i u Varaždinu boravili Židovi. Ta velebna sinagoga na nekadašnjem rubu baroknog grada nije 1861. godine sagrađena za šačicu gradišćanskih dotepenaca, već za brojnu i respektabilnu zajednicu kojoj je mala bogomolja u Kukuljevićevoj postala pretijesna. No, ta je priča izostala. Sada smo u Varaždinu mogli vidjeti priču zagrebačkih Židova, od osnutka bogoštovne općine 1806. do mračnog razdoblja Holokausta 1940-ih. Jedina poveznica s varaždinskim Židovima bio je prostor sinagoge koja i nakon 30 godina nekorištenja zjapi prazna i devastirana.

Izmjenili se u Varaždinu gradonačelnici i gradska vijeća, no projekt obnove sinagoge nije daleko odmakao od najnužnijih popravaka. Pomalo s nelagodom Varaždinci govore da je tu vrijednu zgradu u samom centru grada odavno trebalo urediti. Možda je ova godina konačno ta u kojoj kreće obnova, barem se tako dalo naslutiti iz riječi uglednika koji su održali govore na otvaranju izložbe. Jer ova sinagoga nije zaslužila da bude skladište, kino s upitnom tematikom filmova, gnjezdilište golubova i miševa, gradsko ruglo. A sve je to bila u prošlosti, od onog trenutka kada je 1941. lokalne ustaške vlasti preuzimaju, izbacuju posvećene liturgijske predmete i sinagogu pretvaraju u neki radnički dom.

Izložba “Židovi i Zagreb” trebala je označiti početak velikih planova o kojima se natuknulo na otvaranju. Varaždin ima dvije sinagoge i židovsko groblje o kojima se ne vodi primjerena briga.

“Danas u ovom gradu možemo na prste izbrojati potomke nekadašnje Općine. Ostale su neke zgrade, groblje, sjećanja koja tamne. Ovom izložbom koju vam danas predstavljamo želimo pokazati što su Židovi dali svom gradu, koliko su i kako sudjelovali u njegovom razvoju i rastu. S druge strane htjeli smo pokazati i što se dogodilo sa Židovima 1941. godine nakon donošenja rasnih zakona ustaške NDH; što je nakon Holokausta ostalo od nekada bogate i utjecajne zajednice i njenog najsretnijeg razdoblja između

FOTOGRAFIJA: KREŠIMIR ĐURIĆ / IZLOŽBA O ZAGREBAČKIM ŽIDOVIMA U VARAŽDINU

dva svjetska rata. Dovoljno je reći da je prije Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj bila 41 židovska općina — jedna od njih i varaždinska, a danas ih je 10; da je u Zagrebu bilo 12.000 Židova, 7% stanovništva grada Zagreba. U Varaždinu ih je prema prema popisu iz 1931. bilo 1.400, dakle, 9,5% stanovništva. Stradanjem ljudi nestala je i njihova baština”, rekao je otvarajući izložbu dr. Ognjen Kraus. Njegovim riječima pridružio se i državni tajnik u Ministarstvu kulture Ivica Poljiček, gradonačelnik Varaždina Ivan Čehok i zamjenica mu Sandra Malenica.

Biranim riječima obratio se nazočnima i izraelski veleposlanik Ilan Mor: “Židovi su živjeli među nama, bili su naši susjedi. Trebamo ih se sjećati po

imenima znanstvenika, trgovaca, gospodarstvenika koji su djelovali u Zagrebu, Varaždinu i ostalim gradovima. Nadam se da će izložbu i ovo mjesto posjetiti mnogo učenika osnovnih i srednjih škola kako bi naučili priču o ponosnim hrvatskim Židovima. Sve čestitke autorima izložbe! Napomenuo bih da ova sinagoga treba dobiti jaču ulogu u gradu, treba je više posjećivati, da privlači i Varaždince i njihove goste. Drago mi je da sam predstavnik Države Izrael na ovoj sjajnoj izložbi. Shalom!

Izložba je nastala nekoliko godina nakon tiska kulturno-povijesnog vodiča “Židovski Zagreb” Snješke Knežević i Aleksandra Lasla te se međusobno isprepliću. Pažljivijem posjetitelju nije

potreban vodič u rukama, no radi boljeg povezivanja panoa i fotografija poželjno je pomagalo.

Izložba je otvorena do kraja travnja, a mjesec dana kasnije trebala bi je zamijeniti nova pod naslovom “Židovi i Varaždin” u organizaciji Gradskog muzeja Varaždin. To su na otvaranju ove izložbe potvrdili i djelatnici Muzeja uz napomenu da se užurbano pripremaju za velik događaj. Predstavnici gradske vlasti nadaju se brojnoj posjećenosti. U uzbuđenju od otvaranja izložbe čak su za tri tjedna preduhitrili blagdan Jom HaŠoa obilježivši ga polaganjem cvijeća na židovskom groblju. Želja za promocijom izložbe simpatično je zasjenila židovski kalendar.

IZLOŽBA SHOSHE TALIK U MUZEJU MIMARA

PIŠE: K. L.

Izraelska akademska slikarica i pjesnikinja Shosha Talik, rodom iz Hrvatske, predstavila je hrvatskoj javnosti četrdesetak svojih djela na izložbi “Od snova do stvarnosti na krilima mašte”. Izložbu je krajem travnja u Muzeju Mimara otvorio izraelski veleposlanik u Republici Hrvatskoj Ilan Mor a autorica je predstavila svoje radove nastale u različitim tehnikama — ulje, akrilik, tuš, akvarel, te u raskošnom i raznolikom likovnom izričaju.

Shosha Talik rođena je 1938. godine u Slatini. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Osijeku, a diplomirala je slikarstvo na Likovnoj akademiji u Beogradu. Godine

1965. otišla je sa suprugom u Izrael gdje je predavala likovni odgoj na nekoliko škola, a od tada živi u Jeruzalemu.

Prvu izložbu crteža priredila je 1968. u Artist Houseu, a do danas je izlagala na više od dvadeset samostalnih i grupnih izložaba. Radovi joj se nalaze i u fundusu Izraelskog muzeja u Jeruzalemu.

Objavila je tri knjige na hrvatskom, talijanskom i hebrejskom te je za pjesništvo 2012. godine osvojila 1. nagradu na međunarodnom natjecanju Premio Letterario creatività edizione 2012. Glazba joj je jedna od inspiracija za kreativni rad, pa je izdala i dva CD-a s vokalnom glazbom.

Shosha Talik imala je 1999. godine izložbu u Galeriji Milan i Ivo Steiner u Židovskoj općini Zagreb.

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA SHOSHE TALIK
U MUZEJU MIMARA

NOVI KAMENI SPOTICANJA U RIJECI

PIŠE: I. D.

Rijeka je u ožujku dobila nove kamene spoticanja koji će Riječane i njihove goste podsjećati na nekadašnje židovske stanovnike toga grada koji su tijekom Drugog svjetskog rata odvedeni u nacističke logore.

U riječkim ulicama Moše Albaharija, Blaža Polića i Slaviše Vajnera Čiče, u nazočnosti članova obitelji žrtava te predsjednika Židovske općine Rijeka Ranka Špigla, glavnog rabina u Hrvatskoj Luciana Moše Prelevića te gradonačelnika Rijeke Vojka Obersnela postavljeni su novi kameni spoticanja

U Ulici Moše Albaharija ispred kućnog broja 17., postavljeno je šest obilježja, u Ulici Blaža Polića tri, te u Ulici Slaviše Vajnera Čiče jedno obilježje. Kamene spoticanja postavljene su u znak sjećanja na Rosu Farberow, Soniu Perlow, Jossi Perlow, Maria Perlowa, Paolu Perlow, Sergia De Simonea, Aaronu Perlowa, Carolu Braun Perlow, Silvia Perlowa i Roberta Brauna koji su 28. ožujka 1944. godine odvedeni iz svojih riječkih domova u koncentracijski logor Auschwitz i nikad se nisu vratili.

Postavljanju kamena spoticanja u Ulici Moše Albaharija nazočile su sestre Andra i Tatiana Bucci koje su kao djevojčice sa svojim obiteljima prije 75 godina s te adrese odvedene u nacističke logore.

Projekt Kamen spoticanja ili izvorno na njemačkom jeziku "Stolpersteine" pokrenuli su 1996. njemački umjetnik Guenter

FOTOGRAFIJA: NOVI KAMENI SPOTICANJA U RIJECI

Demnig i berlinsko Novo udruženje za slikarsku umjetnost. Projekt se provodi diljem Europe i predstavlja postavljanje spomen-obilježja Židovima stradalim u Holokaustu, a kamene ploče s natpisima postavljaju se na pločnike zgrade ispred kojih su Židovi nekada živjeli. Prvi kamene spoticanja u Rijeci su postavljeni 2013.

godine u Starčevićевой ulici u spomen na Riječane Eugenija Lipschitza i Gianettu Lipschitz. Rijeka je prvi grad u Hrvatskoj u kojem su postavljeni kamene spoticanja u znak sjećanja na Židove koji su ubijeni u Holokaustu. Nadamo se da će se i drugi gradovi u Hrvatskoj uskoro pridružiti ovom projektu.

SPOMEN-PODRUČJE DANICA DOBILO OZNAKU KULTURNOG DOBRA REPUBLIKE HRVATSKE

PIŠE: K. C.

U Spomen-području Danica, mjestu na kojem je bio prvi ustaški logor u tzv. NDH, u sklopu programa “Jedan dan sjećanja na logor Danica” otkrivena je u travnju ploča s oznakom kulturnog dobra RH te položeni vijenci i zapaljene svijeće u spomen na žrtve stradale pod ustaškim, nacističkim i fašističkim režimom. Komemoraciju i raspravu oko stanja i budućnosti Spomen-područja Danica organizirali su Ministarstvo kulture, Grad Koprivnica i Muzej grada Koprivnice, a podršku je dala i Koprivničko-križevačka županija.

Prigodnim riječima obratili su se ravnatelj Muzeja grada Koprivnice Robert Čimin te gradonačelnik grada Koprivnice Mišel Jakšić i pročelnik Konzervatorskog odjela u Bjelovaru Milan Pezelj koji su i otkrili spomen ploču. Komemoraciji je prisustvovao i zastupnik u njemačkom Bundestagu Josip Juratović, rodom iz Koprivnice.

“S obzirom na povijest Koprivnice, grada koji počiva na otvorenosti, dijalogu, zajedništvu i prihvaćanju različitosti moram reći da nam jako puno znači što konačno sam prostor nekadašnjeg logora Danica dobiva svoju zasluženu ulogu ovog društva, a to je mjesto s velikim pijetetom prema svim onim žrtvama koje su nevine pale pod fašističke i ustaške

ruke”, rekao je gradonačelnik, te dodao da je to samo početak svega onoga što se planira s prostorom nekadašnjeg logora. “Sigurno je da nije lijepo živjeti u društvu u kojem još uvijek imamo dvije kolone u Jasenovcu zato što netko zbog svog političkog interesa teško priznaje da su ustaštvo i fašizam dio najveće sramote i najvećeg zla koje se dogodilo u ovoj zemlji, i u cijeloj Europi i svijetu u 20. stoljeću”, istaknuo je Jakšić. Nakon otkrivanja spomen ploče u amfiteatru Spomen-područja Danica održana je javna tribina, a u Galeriji Mijo Kovačić su učenici gimnazije “Fran Galović” govorili o svojim iskustvima s putovanja “Vlakom sjećanja” u Auschwitz.

IZRAELSKI VELEPOSŁANIK: “MOLIO SAM U ZNAK SJEĆANJA NA MOJU BRAĆU I SESTRE...”

Izraelski veleposlanik u Republici Hrvatskoj Ilan Mor za svoj je prvi službeni posjet izvan Zagreba izabrao Vukovar, gdje je između ostaloga posjetio i staro židovsko groblje i sinagogu.

“Danas sam u Vukovaru pronašao staru sinagogu. Pored nje je židovsko groblje. Molio sam u znak sjećanja na moju braću i sestre. U gradu Vukovaru više nema Židova a sinagoga je devastirana”, napisao je Ilan Mor na svom Twitter profilu.

Izraelski veleposlanik svaki posjet djelovima Hrvatske koristi i za upoznavanje sa židovskom prošlošću Hrvatske, te je tako i tijekom posjeta Slavonskome Brodu obišao židovsko groblje, a u Splitu ga je s poviješću židovske zajednice upoznala predsjednica Židovske općine Split Ana Lebl.

FOTOGRAFIJA: IZRAELSKI VELEPOSŁANIK: “MOLIO SAM U ZNAK SJEĆANJA NA MOJU BRAĆU I SESTRE...”

13. FESTIVAL TOLERANCIJE — JFF ZAGREB

PIŠE: NATAŠA BARAC

Početak travnja tijekom sedam dana Zagrepčani i njihovi gosti mogli su uživati u bogatom programu 13. Festivala tolerancije — JFF Zagreb. Ovaj Festival izrastao je iz Festivala židovskog filma kao jedinstvena kulturno-edukativna platforma a svojim programima publiku potiče na razmišljanje i stvaranje tolerantnijeg društva.

Organizatore Festivala pred samo svečano otvaranje neugodno je iznenadila vijest o zatvaranju Kina Europa, u kojem se trebao održati veliki dio programa, pa je program i svečano otvaranje brzinski preseljeno u prostore Studentskog centra.

“Ovaj Festival je dragocjena kulturna manifestacija koja osvještava najvažnije teme modernog društva, a to su ne samo poštivanje nego i slavljenje različitosti”, rekao je zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, koji je svečano otvorio Festival.

Direktorica Festivala Nataša Popović kazala je kako “sve ovo ne bismo uspjeli da nismo učili od najboljega — Branka Lustiga”, a publika je Branka Lustiga nagradila velikim pljeskom.

Na svečanom otvaranju prikazan je film “Vukodlak” poljskog redatelja Adriana Paneka o teškoj sudbini skupini djece tek oslobođene iz koncentracijskog logora, koja se suočavaju s novim izazovima i užasima u napuštenoj zgradi usred šume.

Svečanom otvaranju nazočili su brojni ugledni gosti među njima i predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH Ognjen Kraus, izraelski veleposlanik u RH Ilan Mor, izaslanica predsjednice

FOTOGRAFIJA: 13. FESTIVAL TOLERANCIJE — JFF ZAGREB

RH te saborski zastupnici, veleposlanici, glumci i drugi.

U sedam dana Festivala prikazano je 78 igranih, dokumentarnih te filmova za djecu, koji se uglavnom ne mogu naći u distribuciji u hrvatskim kinima. Uz filmski program organizirane su i zanimljive rasprave u sklopu programa “Tolerance Talks” na kojima se raspravljalo o važnim društvenim temama, a pozornost su privukle i dvije angažirane izložbe na javnim prostorima Zagreba. U ostatku programa posebno su dobro među publikom bila prihvaćena Edukacijska jutra tijekom kojih su se učenici osnovnih i srednjih škola te polaznici Policijske akademije educirali o Holokaustu o kojem im je govorila Vesna Domany Hardy.

“Zadovoljni smo ovim izdanjem Festivala unatoč problemima koji su nas snažili dva dana prije otvorenja. Posebno su nam važni edukativni programi koji su i ove godine bili odlično posjećeni. Zahvaljujem na uspješnom festivalu svom timu, volonterima, publici, gostima, partne-

rima i sponzorima. Nastavljamo priču i dogodne”, izjavila je Nataša Popović. Izložba “Kao da ih nema”

Pred samo službeno otvaranje Festivala tolerancije ispred Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu otvorena je izložba “Kao da ih nema” muzeja POLIN. Na 12 murala predstavljenih na izložbi oživljava se sjećanje na poljske Židove. Murali su se nakon 2000. pojavili u poljskim gradovima u kojima su Židovi prije Drugoga svjetskog rata činili znatan dio stanovništva, a djelo su malih grupa urbanih aktivista koje svoje sugrađane žele podsjetiti na njihove nekadašnje židovske susjede. Naslov izložbe “Kao da ih nema” simboličan je komentar na aktualnu političku situaciju u Poljskoj, gdje je rasprava o poljskim-židovskim odnosima aktualna unatoč činjenici da u Poljskoj više gotovo i nema Židova.

Muzej POLIN iz Varšave je moderna kulturna ustanova čiji je zadatak predstaviti i očuvati tisuću godina povijesti poljskih Židova. Muzej je osvojio brojne prestižne, međunarodne nagrade.

EICHMANN U JERUZALEMU, NOVA PREDSTAVA ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA MLADIH

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

U vrijeme žestoke populističke i desničarske retorike u europskim društvima i novog buđenja antisemitizma, Zagrebačko kazalište mladih postavilo je predstavu "Eichmann u Jeruzalemu" u režiji slovenskog gosta Jerneja Lorencija, čiji se naslov referira na filozofsko i političko djelo njemačke filozofkinje, Židovke Hanne Arendt, nastalo na temelju njezinog praćenja suđenja Adolfu Eichmannu, jednom od arhitekata Holokausta.

Arendt je 1961. izvještavala za New Yorker o jeruzalemskom suđenju nacističkom zločincu Adolfu Eichmannu, koji je poslao milijune Židove u koncentracijske logore smrti te aktivno sudjelovao u provođenju "konačnog rješenja židovskog pitanja". Dvije godine nakon suđenja ona objavljuje knjigu "Eichmann u Jeruzalemu: izvješće o banalnosti zla" koja je svojom tezom o "banalnosti zla" postala jedno od ključnih djela koja pojašnjavaju zlo u čovjeku. Arendt je iznijela tezu da najveća zla u povijesti čovječanstva nisu izvršili sociopati i čudovišta, već obični ljudi slični nama. Takav je bio i Eichmann, samo lojalni kotačić mašinerije, obični činovnik. Time je Arendt iskoračila iz razmišljanja o zločincima kao psihopatima i svima nam dala u zadaću da razmislimo o zlu koje se krije u svakom čovjeku.

Predstava "Eichmann u Jeruzalemu" nastala na tom predlošku dokumentaristička je rekonstrukcija u dva dijela,

koja bi gotovo mogla stajati i kao dvije predstave, u ukupnom trajanju od tri i pol sata. Predstava minimalističke scenografije gdje na pozornici vidimo samo dva stola za kojima sjede glumci, te klavir i baletnu šipku u dnu pozornice, počinje u prilično ležernom ozračju u kojem nam glumci govore koji im je materijale sve redatelj dao u zadaću da obrade: djelo Hanne Arendt, devetosatni film Claudea Lanzmanna "Shoah" te knjigu "Koža" Curzija Malpartea.

Ali atmosfera i ton ubrzo se mijenjaju u sumorne, mračne, jezovite. Uz to što nam glumci minuciozno opisuju kako je izgledala dvorana u kojoj se sudilo Eichmannu, do detalja pojašnjavajući koliko je metara bila dugačka ili kako je izgledao i gdje je točno stajao 'kavez' u kojeg su smjestili zločinca, ekstenzivno nam i precizno uprizoruju i neke potresne scene iz povijesnog dokumentarca "Shoah".

Pomalo iznenađujuće, okosnica drugog dijela je suđenje zloglasnom ustaškom ministru u vladi NDH Andriji Artukoviću u Zagrebu.

U finalu čitave predstave glumci, koji do kraja ostaju oni koji jesu i u stvarnom životu, jedan po jedan nam uz fotografije svojih obitelji iznose manje ili više traumatična iskustva iz vlastite prošlosti. Najdalje je otišao Dado Ćosić ispričavši nam potresnu jasenovačku priču svoje obitelji.

Glumci Dado Ćosića, Rakan Rushaidat, Katarina Bistrović Darvaš, Pjer Meničanin, Frano Mašković, Vedran Živolić, Lucija Šerbedžija i Mia Melcher igraju čitavo vrijeme sami sebe, glumce koji

spremaju predstavu, u kazalištu u kojemu je publika dio priprema, pa se tako ni svjetlom i mrakom ne odjeljuju gledatelji od glumačke postave. Glumci se obraćaju izravno publici, koja je dio rasprave.

Udubljeni na kraju i u obiteljske fotografije zločinaca Eichmanna i Artukovića osuđenih u procesima u Jeruzalemu 1962. i Zagrebu 1986. na smrt — prvi je pogubljen 1962. a drugi je umro prirodnom smrću 1988. — glumci ih uhvaćene u trenutku vide kao obične i bezopasne ljude. I tu nam je možda najbliže u predstavi teza o banalnosti zla. Stoga nemojmo olako zaključiti da smo mi bolji ljudi od njih i da se nikada, ali baš nikada ne bismo ponijeli kao oni, već shvatimo to kao upozorenje.

FOTOGRAFIJA: EICHMANN U JERUZALEMU,
NOVA PREDSTAVA ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA
MLADIH

U ŽOZ-U PREDSTAVLJENA “NOVA LICA FAŠIZMA” ENZA TRAVERSA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Djelo “Nova lica fašizma” Enza Traversa bavi se pitanjem kako definirati fašizam u 21. stoljeću, vremenu u kojem uslijed neoliberalne globalizacije nestaju utopijske energije. U nedostatku strasti i emocija, javlja se pokret koji nije identičan onom iz prve polovice 20. stoljeća, ali za ovaj novi još uvijek nemamo odgovarajući termin. Kada se javi fenomen, imenujemo ga starim jezikom, riječ se tek probija kada pojava dovede do pojma. Autor nudi odgovor u obliku novog pojma koji naziva ‘postfašizmom’.

Enzo Traverso je talijanski povjesničar i intelektualac, rođen 1957., bivši ljevičarski aktivist i bivši sveučilišni profesor u Francuskoj koji danas radi na Sveučilištu Cornell u SAD-u. Većinu knjiga napisao je na francuskom ali jedan je od autora koji svoje knjige piše na više jezika. Traverso se bavi pitanjima antisemitizma, Židova i Holokausta, Auschwitzom i nacizmom, polemizira o fašizmu, krajnjoj desnici i totalitarizmu. Prije ovog djela koje je u Hrvatskoj objavljeno 2018. u izdanju TIM pressa i u prijevodu sociologa Rade Kalanija, u našoj je zemlji objavljena samo jedna njegova knjiga, “Melankolija ljevice”.

“Nova lica fašizma” i svoja razmišljanja o tom djelu predstavili su u ŽOZ-u prof. dr. sc. Tihomir Cipek, prof. dr. sc. Rade Kalanj, prof. dr. sc. Dragutin Lalović, dr. sc.

Višeslav Raos, i u ime nakladnika TIM pressa Dijana Bahtijari.

Cipek ističe da je “postfašistička prijetnja reakcija koja se pojavljuje u svijetu razočaranom neuspjehom utopija” te da Traverso čitavo vrijeme pokušava sačuvati energiju utopije, ali ne postoji više taj društveni sloj koji bi tu energiju generirao.

Traverso tumači da je “postfašizam reakcija na neoliberalizam i neokonzervativizam jer su nestale utopijske energije”, pojašnjava Cipek. Ni jedna utopija više ne funkcionira, teško se može i oživiti, ostala je tek “melankolija ljevice”, kaže on, referirajući se na naslov drugog Traversovog djela.

Europske nacionalizme danas je strukturirala islamofobija. “Tko je danas taj drugi, tko je taj stranac?”, upitao se Cipek i odmah dodao: “To više nisu Židovi, nego muslimani. Oni danas preuzimaju funkciju Židova”.

“Nadam se zajedno s Traversom da će doći do velikih promjena, naravno ne na gore, a da će onda riječi doći same pa ćemo imati bolji termin od postfašizma”, zaključio je.

Rade Kalanj kazao je da se o fašizmu, danas gorućoj temi, može govoriti s tri aspekta: povijesnog, pojmovno-teorijskog i političkog. Kada se radi o povijesnom aspektu, Traverso drži da je o tome sve već rečeno i ne bavi se analizom klasičnih fenomena fašizma, ali se ipak dotiče “povijesti svakodnevnja i ovog vremena — odjecima fašizma u

FOTOGRAFIJA: U ŽOZ-U PREDSTAVLJENA “NOVA LICA FAŠIZMA” ENZA TRAVERSA

današnjem vremenu koji ima različite oblike i različite etno-nacionalne forme”.

Teorijsko-pojmovno stajalište zanimljivije je i Traversu važnije, drži Kalanj i dodaje da je važno razlučiti pojmove i imati jasnu terminologiju jer se u tom slučaju pojavama čovjek može lakše suprotstaviti. Traverso “tu iznosi stanovita inovativna stajališta” i fašizam strogo pojmovno danas naziva postfašizmom što je, po Kalanjevju mišljenju, neka vrsta prijelaznog, tranzicijskog pojma.

Kada se radi o političkom promišljanju fašizma, “to je analiza suvremenih fenomena fašizma, koja se kreće na razini

analiza pokreta, stranaka i događaja. To je jedna od možda najboljih dionica... gdje Traverso ne donosi kategoričke sudove nego otvara probleme za političko mišljenje”.

Višeslav Raos naglašava kako Traversova teza o tome da je o fašizmu prošlog stoljeća sve rečeno, iz hrvatskog rakursa ne stoji. U Hrvatskoj kultura sjećanja neke stvari vezane uz klasični fašizam nije učinila samorazumljivima i trebalo bi ih osvijestiti, posebno njegovu zavodljivost koja utiče prvenstveno na mlade. “Ono što je možda problematično iz perspektive hrvatskih čitatelja jest da Traverso misli da je sve o klasičnom fašizmu već poznato i da je antisemitizam

kakvog smo poznavali iz prve polovice 20. stoljeća stvar prošlosti”, kaže Raos, ističući ipak da treba biti oprezan pri tezi da klasičnog antisemitizma više nema.

Dragan Lalović istaknuo je kako treba učiniti distinkciju između Mussolinijevog fašizma i njemačkog nacionalsocijalizma, prvo nazivajući reakcijom na Lenjina koji je nudio veličanstvenu utopijsku projekciju nove civilizacije, a drugo reakcijom na Staljina.

Traverso ističe da je jedna od velikih zapreka u razumijevanju fašizma to što se radi “lažna sinteza koja je povijesno nametnuta između Mussolinijevog fašizma i njemačkog nacionalsocijalizma”. Lalovićeva je mišljenje da srodnosti iz-

među ta dva poretka postoje, ali da se oni ne mogu svesti na isto.

Njegov je zaključak da “nije problem s neoliberalizmom što je totalitaran nego što nije liberalan, jer se postulira kao rješenje svih rješenja, kao što radi i socijalizam, kao što bi radio republikanizam da je došao u priliku. Svi oni imaju jednog zajedničkog neprijatelja, a to je fašizam. U borbi protiv njega trebaju se ujediniti republikanci sa svojim shvaćanjem političke slobode, liberalizam sa svojim shvaćanjem prava i socijalizam sa svojim shvaćanjem socijalnih politika”.

“TEKUĆE ZLO” ZYGMUNTA BAUMANA I LEONIDASA DONSKISA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Djelo “Tekuće zlo” autora Zygmunta Baumanova i Leonidasa Donskisa predstavio je u ožujku u Židovskoj općini Zagreb filozof i politolog Žarko Puhovski, ističući kao najveću vrijednost toga djela upravo njegov naslov, a upućujući kritiku zadnjem dijelu knjige, raspravi o postkomunizmu, u kojem se, po njemu, vide biljezi Baumanova i Donskisa života i iskustva.

“Čini mi se kao vjerojatno najvrednija stvar u ovoj knjizi njezin naslov...tekućina je nešto što kad uđe u mene poprima moj oblik. Dakle, ja ne dobivam oblik zla, nego zlo dobiva moj oblik. Istovremeno, bez tekućine ne mogu”, rekao je.

“Tekuće zlo” u izdanju TIM pressa govori nam da je zlo nekoć bilo čvrsto u rukama države koja je imala monopol nad sredstvima prisile i koristila ih je za ostvarenje svojih ciljeva. Autori polaze od pretpostavke da je zlo stalno ali se oblici mijenjaju i govore o obilježjima tekućeg zla i njegovim manifestacijama.

“Fluidi teku, prelijevaju se, izlijevaju, pljuskaju, prelijevaju se, istječu, poplavljuju, prskaju, kapaju, cijede se, cure. Za razliku od krutih tijela nije ih lako zaustaviti, preko jednih prepreka prelaze, druge rastapaju, a treće pak poplavljuju i potapaju. Pri susretu s krutim tvarima ostaju netaknuti dok se krute tvari koje su se s njima susrele, čak i ako uspiju ostati krute, mijenjaju, postaju vlažne ili mokre. Zlo posljednjih godina preuzima ili je već preuzelo ta obilježja i navike fluida”, teza

je iznesena u knjizi. I Puhovski se referira na to, te naglašava da zlo proizlazi iz ljudske egzistencije, s izuzetkom malog broja ljudi kojima je dano da budu od toga slobodni. Zlo koje Puhovski definira kao “svjesno činjenje lošega drugome” danas proizlazi iz deregulacije, raspršenja ljudi i privatiziranog društvenog prostora. Djelo koncipirano kao razgovor dvojice autora napisali su Bauman (1925.–2017.), jedan od najznačajnijih i najutjecajnijih suvremenih sociologa i filozofa koji se u svojim djelima posebice bavio problemima globalizacije, modernizma, postmodernizma, konzumerizma i etike, te Donskis (1962.–2016.), litavski filozof, politički teoretičar i povjesničar ideja, te autor nekoliko knjiga o modernosti, potrazi za identitetom i problemima suvremene istočne Europe.

NADEŽDA ČAČINOVIĆ: “ANTISEMITIZAM DANAS”

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Profesorica Nadežda Čačinović upozorila nas je na predavanju u Židovskoj općini Zagreb održanom u ožujku pod nazivom “Antisemitizam danas” da moramo biti budni i pažljivo pratiti ono što se danas događa u Hrvatskoj, u Europi i u svijetu. Na tribini kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger profesorica Čačinović podsjetila je na termin ‘kategorički imperativ’ koji nam nalaže da mislimo i djelujemo tako da se nikada više Auschwitz ili slične tragedije ne mogu ponoviti. Govorila je o antisemitizmu u Francuskoj referirajući se na prosvjede žutih prsluka, u Britaniji gdje se za antisemitizam već dulje optužuje aktualnog vođu oporbe, Njemačkoj koja mora novopridošle migrante i izbjeglice podučiti o svojoj povijesti, Mađarskoj gdje napadi na Sorosa potpiruju antisemitizam, te ukazala na pokušaje revizionizma u Poljskoj. S obzirom na ograničeno vrijeme Nadežda Čačinović ograničila se na te sredine, ali je istaknula kako je antisemitizam danas prisutan i puno šire.

Čačinović je istaknula kako je prisutnost antisemitizma jasna kod prosvjeda “žutih prsluka” u Francuskoj, te je podsjetila na napad na filozofa Alaina Finkielkrauta koji je, paradoksalno, imao simpatije za tu vrstu populističkog bunta, a napadnut je i opsovan rječnikom klasične mržnje prema Židovima. I predsjednika Emmanuela Macrona napada se

optužbama da stoji u službi Židova, da je “židovska prostitutka”. “Nije to nepoznat rječnik u Francuskoj tradiciji antisemitizma, ali je razmjerno prisutniji nego prije”, ocijenila je Čačinović, dodajući da su takve pojave s pravom zabrinule francusku javnost.

U Velikoj Britaniji već se godinama povlače optužbe za antisemitizam protiv sadašnjeg vođe oporbe, laburista Jeremyja Corbyna koji je upozoravao na palestinski problem terminologijom koja bi se mogla shvatiti kao antisemitiska. Iako je problem dugogodišnji, “ono što jest novo u Engleskoj je činjenica da čak i u ovom trenutku kada je aktualan Brexit, taj problem s Corbynovim antisemitizmom dolazi svako malo na naslovne stranice”, kazala je Čačinović.

Kada se govori o Njemačkoj, rekla je, tamošnji problemi vezani su s jedne strane za činjenicu da smo “možda malo preoptimistični kada smatramo da se Njemačka uspješno suočila sa svojom prošlošću”. S druge strane, u zemlju su pristigli u velikom broju izbjeglice i migranti koji o toj prošlosti ne znaju puno ili čak ništa i trebali bi naučiti što se u toj zemlji dogodilo.

Uz to, tamošnja politička scena, kao i ona u Francuskoj, obilježena je novim političkim stilom - populističkim — koji je zasnovan na zanemarivanju dostignuća normalnih, kritičkih, demokratskih dru-

štava. Ta politika pokušava nametnuti da postoji pravi iskonski narod koji je izdan od strane elita, s kojima su Židovi u sprezi. Uz to Njemačku prati i kontinuitet predrasuda o Židovima — da su iskoristili svoj status žrtve, pojasnila je Nadežda Čačinović.

U Mađarskoj se pak putem napada na Sorosa podgrijava antisemitizam, a što se tiče Poljske Čačinović je izrazila razumijevanje da postoji određena jezična osjetljivost kada se nacistički logori na teritoriju te zemlje nazivaju “poljskim logorima”, ali je snažno osudila pokušaje zataškavanja sudjelovanja Poljaka u istrebljivanju Židova.

Konačno, kada se radi o Hrvatskoj, nama je glavni problem, istaknula je, “da se ne brinemo oko stvari oko kojih bismo se trebali brinuti i zamisliti”.

“Ono što nas sve obavezuje, na temelju onog što znamo o grozotama 20. stoljeća, je da znamo pažljivo pratiti, promisliti i ne dopustiti da nas bilo što spriječi da budemo na strani razuma”, zaključila je profesorica Čačinović.

“JAKOVLJEVE LJESTVE” — OBITELJSKA SAGA LJUDMILE ULICKE

PIŠE: NATAŠA BARAC

Obitelji često čuvaju svoje tajne koje se ponekad na neobičan način otkrivaju, a neke sudbine kao da su samo čekale da izađu iz vela tajni kojima su bile skrivene. Tako će i Nora igrom slučaja (ili je možda tako trebalo biti?) otkriti priču o svome djedu, kojeg je vidjela samo jednom dok je bila dijete i o kojem se u njezinoj obitelji nije govorilo. Njezin djed Jakov Osecki, nesuđeni glazbenik, provest će Noru kroz jedno od najburnijih stoljeća ruske i europske novije povijesti.

Autorica Ljudmila Ulicka romanom “Jakovljeve ljestve” još jednom na briljantan način donosi priču o ljubavi, idealima,

zabludama i nadanjima triju generacija obitelji Osecki. U ovoj neobičnoj obiteljskoj sagi autorica će nam predstaviti živote svojih junaka te još jednom otvoriti filozofsko pitanje o tome što je sloboda i može li čovjek uopće biti slobodan i kako u teškim vremenima ne izgubiti sebe? Ili kao što piše Jakov Osecki: “A najvažnije je ne prestati poštovati sebe. To si me ti naučila, to te ja učim — i to je temeljni zakon naše sreće. Neuobičajenu sreću darovala nam je sudbina. Voljeti i poštovati jedno drugo — složit ćeš se — vrlo je rijetka i sretna kombinacija”.

Ljudmila Ulicka već je dobro poznata hrvatskoj publici, zahvaljujući objavljenim prijevodima njezinih romana. Ova autorica, rođena 1943. godine, među-

narodno je priznata ruska književnica koja se književnošću počela baviti nakon što je bila otpuštena s posla u genetičkom laboratoriju jer je pretipkala tada zabranjene knjige ili druge publikacije. Godine 2006. objavila je roman “Daniel Stein, prevoditelj”, roman koji se bavi Holokaustom i potrebom za pomirenjem između judaizma, kršćanstva i islama (ovaj roman objavljen je u hrvatskom prijevodu u izdanju “Frakture” 2013. godine). Ljudmila Ulicka pripada skupini koja se etički i kulturno smatra Židovima. Za svoje romane i zbirke priča, prevedene na više od dvadeset jezika, osvojila je brojne nagrade, a prva je žena koja je dobila nagradu Ruski Booker (2001.)

MISTIČNA ESTONIJA U ROMANU “PČELE”, AUTORA MEELISA FRIEDENTHALA

Roman “Pčele”, estonskog autora Meelisa Friedenthala, vodi nas u Estoniju 17. stoljeća. U bajkovitom i mističnom romanu pratimo sudbinu mladog Laurentiusa kojeg na njegovom dugom putu prati šarena papiga Clodia. Ovaj roman odlična je prilika za upoznavanje s nama

prilično nepoznatom estonskom književnošću i mladim autorom Meelisom Friedenthalom (rođen 1973. godine) koji se afirmirao kao pisac znanstvene fantastike. Friedenthalov drugi roman “Pčele” (objavljen 2012.) priskrbio mu je titulu estonskog pisca godine. Roman je dosada

preveden na petnaestak jezika, a dobio je i Nagradu Europske unije za književnost. Friedenthal je doktorirao na Sveučilištu u Tartuu, gdje radi kao istraživač i predaje na katedrama za teologiju i povijest. Roman je u hrvatskom prijevodu objavila izdavačka kuća “Fraktura”.

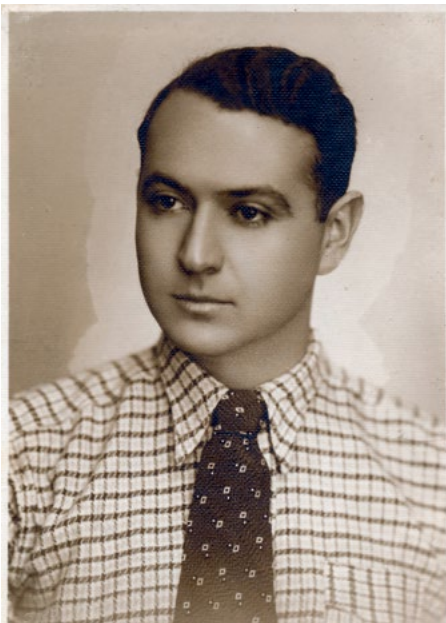
ANDRIJA PREISZ (PREISS, PREIS)

(Budimpešta, 8. srpnja 1910. – Čakovec, 16. lipnja 1991.)

Hrvatski liječnik koji je preživio Auschwitz

Članak je izvorno objavljen u listu "Liječničke novine" broj 176. iz veljače 2019. u rubrici "Prilog građi za povijest hrvatske medicine". Uredništvo Ha-Kola zahvaljuje se autoru dr. Ivici Vučaku i izvršnom glavnom uredniku lista "Liječničke novine" prof.dr. Željku Poljaku što su dozvolili da članak objavimo

PIŠE: IVICA VUČAK

FOTOGRAFIJA: DR ANDRIJA PREIS 1935.

Bio je četvrto dijete u budimpeštanskoj činovničkoj obitelji Samuela Preisza i Jelene rođene Rosenfeld. Kad je otac 1914. postao knjigovođa u pilani "Uj-

laky-Hirschler i sin" u Donjoj Dubravi, obitelj se preselila u Kotoribu u Međimurju. Pored skrbi za kućanstvo majka se bavila šivanjem kako bi pripomogla prehranjivanju obitelji. Trojica sinova (Stjepan, Eugen i Ladislav) završili su srednju školu u Čakovcu i Varaždinu. Najmlađi Andrija je osnovnu školu završio u Kotoribi, a zatim nastavio školovanje u gimnaziji u Varaždinu. Putovao je vlakom u Varaždin, a samo je jedan ili dva zimska mjeseca, zbog hladnoće, stanovao u Varaždinu. U šestom razredu gimnazije Andrija je izabran 28. rujna 1926. u odbor đачke podružnice Ferijalnog saveza koja je od utemeljenja 1921. godine do 1927/1928. narasla na gotovo 100 članova. Postao je 27. rujna 1927. pročelnikom podružnice, a ista je uprava ostala i na skupštini 22. ožujka 1928. U osmom razredu mu je higijenu jedan sat tjedno predavao dr. Martin Prelog, liječnik Školske poliklinike u Varaždinu. Nakon VIII. razreda završenoga s odlikom, u lipnju 1929. položio je ispit zrelosti. Odabravši medicinu kao svoj poziv, upisao se ujesen 1929. na Medicinski fakultet u Zagrebu. Tijekom studija opskrbljivali su ga roditelji, a dodatno je zarađivao

podučavanjem drugih đaka. Hranio se u Židovskoj menzi u Zagrebu. Bavio se veslanjem. Na MEF-u u Zagrebu promoviran je 28. lipnja 1935. Promotori su mu bili prof. Boris Zarnik, predstojnik Morfološko-biološkog zavoda MEF-a, prof. Ernst Mayerhofer, predstojnik Dječje klinike i dekan MEF-a, te prof. Gjuro Stipetić, rektor Sveučilišta u Zagrebu.

NAKON PROMOCIJE

Vojsku (obvezatni "đачki rok") proveo je u Vojnoj bolnici u Nišu i u Hercegovnom. Dio vremena provedenog u Nišu priznat mu je u staž, koji je nastavio u Zagrebu u bolnici "Merkur" te na klinikama MEF-a u Zagrebu. Želio je specijalizirati ginekologiju ili pedijatriju. Od 1. kolovoza 1936. do 30. svibnja 1938. bio je sekundarni liječnik u Gradskoj bolnici u Varaždinu. Njegova majka umrla je 15. prosinca 1937. u 57. godini života od komplikacija nakon abdominalne operacije u bolnici u Varaždinu.

Prema novinskim noticama iz 1938. pisao je svoje prezime Preiss. Svoju privatnu liječničku ordinaciju otvorio je 1. siječnja 1938. u Varaždinu na Trgu kralja

Tomislava 2, prvi kat desno (zgrada kavane "Central"). Ordinirao je od 13.30 do 16.00 poslije podne. Koncem svibnja 1939. preuzeo je dužnost liječnika kod ispostave bolesničke blagajne "Merkur" u Varaždinu. Za članove "Merkura" počeo je ordinirati 1. lipnja 1939. u svojoj ordinaciji, u zgradi kavane "Central". Nazočio je 15. i 16. srpnja 1939. okupljanju generacije nekadašnjih varaždinskih gimnazijalaca koji su susretom s razrednikom prof. Tomislavom Miškulinom obilježili 10. obljetnicu mature.

Na dokumentu o vjenčanju upisano mu je prezime Preiss. Nadrabin u Varaždinu dr. Rudolf Glück vjenčao ga je 7. rujna 1939. u varaždinskoj sinagogi dr. Preisza s Margitom Paškes iz Kotoribe (rođena je 18. srpnja 1914. u Pančevu), kćerkom Karoline rođ. Kacur i Leopolda Paške-sa. Svjedoci su im bili mladoženjin otac Samuel Preiss te nevjestin brat Marcel Paškes i majka. Upoznali su se još u vrijeme njegova studija u Zagrebu, gdje je ona radila kao činovnica u jednoj zagrebačkog špediciji. Kao i on, tečno je govorila i pisala mađarski i njemački. U rujnu 1940. Preisz se vratio s vojne vježbe u Pleternici u činu pričuvnog sanitetskog poručnika te novinskom noticom obavijestio građane Varaždina o nastavku rada u ordinaciji na Trgu kralja Tomislava. U sabirnoj akciji za zimsku pomoć sirotinji do 22. veljače 1941. u Varaždinu je prikupljeno 32.295 dinara, a dr. Preisz je darovao 50 dinara.

NDH

Početak svibnja 1941. varaždinsko "Hrvatsko jedinstvo" objavljuje vijest da je dr. Preisz preselio svoju ordinaciju u Franjevačku ulicu 1/1. Odmah po donošenju rasnih zakona tzv. NDH, dr. Preisz je 15. lipnja 1941. bio otpušten s mjesta liječnika Podružnice "Merkura", a s istim datumom zatvorena je i njegova privatna liječnička ordinacija. Ustaške vlasti su dr. Preisza

FOTOGRAFIJA: MARGITA I DR. ANDRIJA PREIS 1939.

zatvorile u kaznionicu u Lepoglavi, no njegov brat Eugen, koji je živio u Međimurju, tada pod mađarskom okupacijom, ishodio je da vlasti u Čakovcu traže puštanje dr. Preisza i supruge zbog njihova mađarskog

državljanstva (rođen je u Budimpešti). Iz Lepoglave su ustaše već 16. lipnja 1941. vratile dr. Preisza u Varaždin i odmah ga protjerale u Međimurje. Njega i suprugu odveli su do granice na dravskom mostu i

tamo predali predstavnicima mađarskih vlasti. Dopušteno im je bilo ponijeti samo osobne stvari.

Vratio se u Kotoribu, tada pod mađarskom okupacijom, i radio od 16. rujna 1941. kao privatni liječnik do 30. travnja 1942. Tada ga mađarske vlasti tjeraju iz Kotoribe i preseljavaju u Svetu Mariju, gdje je prisilno postavljen za općinskog liječnika. Do lipnja 1944. radio je na tome mjestu, no ni on ni supruga nisu više bili slobodni. Redovito su se morali javljati njilašima (mađarskim fašistima — Strelasti križevi (mađarski Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom NYKP; bila je to Mađarska totalitarna nacionalsocijalistička stranka). Kretanje im je bilo dopušteno samo uz posebnu dozvolu njilaških vlasti. Usprkos njilaškom teroru i svjestan opasnosti, Preisz je, na poziv, noću odlazio u šumarke izvan mjesta i tamo liječio ranjene partizane donoseći im sanitetski materijal i lijekove.

U velikom valu deportacija mađarskih Židova, njilaši su u proljeće 1944. odveli dr. Preisza i suprugu u Zalaegerszeg (hrv. Jegersek), gradić blizu slovenske i austrijske granice i predali ih Nijemcima. Od toga je mjesta put vodio, u pretrpanim stočnim vagonima, samo u koncentracijske logore smrti Auschwitz, Bergen-Belsen i Mauthausen. Stan u kojem su živjeli u Sv. Mariji bio je zapaljen. U logore su odvedena i dvojica njegove braće, a samo je jedan uspio izbjeći deportaciju. Svi su dokumenti dr. Preisza i supruge te njihovih roditelja uništeni pri deportaciji. Stan u kojem su živjeli u Sv. Mariji devastiran je i zapaljen, Po dolasku u Auschwitz dr. Preisz je razdvojen od supruge. Preživio je patnje logora ne znajući za sudbinu supruge niti drugih članova obitelji. Dodijeljena mu je uloga “sanitarca” u logoru (jer kao Židov nije mogao biti liječnik). Bila je to teška zadaća jer je morao pružati medicinsku pomoć kapoima koji su se izživljavali nad logorašima, no spasio je život Preiszovom

bratu. U jednoj od kolona muškaraca odvođenih radi ubijanja toljagom, dr. Preisz je prepoznao svoga brata Eugena i zamolio da ga poštede. Kapo, jedan od najokrutnijih, a kojem je Preisz često pružao liječničku pomoć, pristao je poštedjeti Eugena: toljagom ga nije ubio, “samo” mu je slomio ruku. Otada su se braća držala zajedno. Zajedno su se vratila nakon marša smrti u Mauthausen i istodobno preboljenoga pjegavog tifusa.

POSLIJE LOGORA

Dr. Preisz se zajedno s bratom vratio početkom ljeta 1945., po oslobođenju iz logora, u Kotoribu. Tamo se ponovno, nakon dulje od godinu dana, susreo sa suprugom koja je također uspjela preživjeti i vratiti se iz logora. Oca su mu ubili njilaši tijekom transporta, a brat Ladislav ubijen je u logoru. Brat Stjepan se pridružio pokretu otpora i poginuo kao partizan u Češkoj. I obitelj njegove supruge odvedena je u njemačke koncentracijske logore, iz kojih se samo jedan njezin brat vratio.

Odmah po povratku iz logora postavljen je 1945., po nalogu tadašnjih vlasti, za liječnika u zdravstvenoj stanici Donja Dubrava. Bilo je potrebno započeti život ispočetka, a to nije bilo lako jer su preživljeni užasi ostavili na njima trajan pečat. Budući je bio bez osobnih dokumenata, nove je dr. Preisz dobio temeljem vlastite izjave o rođenju. Prijepis diplome stečene 28. lipnja 1935. dobio je 23. travnja 1946. i na njoj je vidljiv izvorni oblik prezimena Preisz. Početkom srpnja 1946. i u studenom 1947. rođene su njihove kćeri Gertruda i Nada. O svojim logorskim danima ni Preisz niti supruga gotovo nikada nisu govorili pred kćerkama. Iz Donje Dubrave Preisz je 20. travnja 1947. izabran za potpredsjednika upravo utemeljene Podružnice ZLH-a u Čakovcu.

Od 9. lipnja 1949. radio je kao glavni liječnik Kotarske ambulante u Prelogu. Istodobno je bio i liječnik Socijalnog osiguranja i Državne željeznice. Prema “Anketnom listu za ljekare i apotekare” popunjenom 6. kolovoza 1949. stanovalao je s obitelji u stanu koji se sastojao od dvije sobe i kuhinje (bez kupaonice),

FOTOGRAFIJA: ČETVORICA BRAĆE PREISZ — NAJMLADI ANDRIJA PRVI SLIJEVA

a u istom je domaćinstvu još živjela Klara Domančić.

Zapravo, Preisz je bio jedini liječnik u kotaru Prelog. Radio je 24 sata dnevno, ponovo organizirao razorenu zdravstvenu službu, organizirao tečajeve za medicinsko osoblje, podučavao stanovništvo temeljnim higijenskim navikama. Imao je i vlastitu ordinaciju. Borio se s trahomom i gušavošću stanovništva. Mnogim je Međimurcima bio obiteljski liječnik i osoba od povjerenja. U kućne je posjete često odlazio zaprežnim kolima, hodajući zimi uz njih kako bi se ugrijao. Imao je stari motor-biciklmarke "Sachs" s kojim je obavljao i kućne posjete. Nekoliko godina sudjelovao je u utrkama motociklom, jednom je i pobijedio.

Sve to obavljao je uz česte i veoma bolne žučne kolike. Pri kolecistektomiji izvađen mu je kamen veličine golubinjeg jajeta. Zbog kroničnoga hiperacidnog gastritisa te vrijeda dvanaesnika morao se pridržavati dijete, a zbog pogoršanja praćenog krvarenjem provociranih "griješenjem u prehrani" liječen je u Klinici na Rebru. S vremenom su se pokazali i znakovi slabosti srčanog mišića.

Godine 1956. ponuđen mu je premještaj u Samobor no, iz obiteljskih razloga, odabrao je Čakovec. Do 1960. radio je u Domu zdravlja Čakovec, a od 1961. do

1976. bio je šef službe Opće medicine u Medicinskom centru Čakovec. Otvorio je područne ambulante u Belici, Maloj Subotici, Orehovici, Lopatincu, Macincu i Gornjem Mihaljvcu. Njegovom je zaslugom Opća medicina u Čakovcu dobila prve specijaliste iz područja opće medicine. Bolničarke je upućivao na doškolovanje za medicinske sestre. Biran je i za odbornika Vijeća društvenih djelatnosti Općinske skupštine Čakovec. U prigodi najvećeg državnog praznika Preisz je 1966. na prijedlog ZLH-a odlikovan Ordenom rada sa zlatnim vijencem. Na sastanku Podružnice ZLH-a Čakovec 22. rujna 1970. prihvaćen Preiszov prijedlog, kao šefa službe Opće prakse, da tema sljedećeg stručnog sastanka budu "Prava korisnika socijalnog osiguranja te način korištenja prava koja proizlaze iz novoga Zakona o socijalnom osiguranju".

U trenutku umirovljenja 1976. godine imao je 40 godina i 6 mjeseci radnog staža. Nastavio je raditi kao privatni liječnik. Tada je imao dosta slobodnog vremena i sa suprugom je češće odlazio na izlete na more, od Slovenije do Crne Gore, i na Balaton u Mađarskoj. Teško je nastradao potkraj 1983. u prometnoj nesrećina putu prema Pečuhu u Mađarskoj. Zbog teškog potresa mozga primljen je u bolnicu u gradu Nagykanizsi. Bolničko se

liječenje kompliciralo zapletajem crijeva koji je kasno prepoznat. Nikada se više nije oporavio i sasvim se promijenio: do tada veseo, bučan čovjek, koji je volio šalu, pretvorio se u povučenoga šutljivog čovjeka. Zatvorio je ordinaciju, a društveno se ograničio na članove obitelji. Zbog poteškoća s mokrenjem operirao je karcinom prostate. Shrvan dugom i teškom bolešću umro 16. lipnja 1991. u 81. godini života. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici na židovskom groblju u Čakovcu. Supruga ga je kratko nadživjela i umrla 21. studenoga 1993. U nedavno objavljenoj mrežnoj verziji Židovskog biografskog leksikona Hrvatskog leksikografskog zavoda nije spomenut dr. Preisz ni pod jednom inačicom svoga prezimena.

— Obitelj Preis zahvaljuje redakciji "Liječničkih novina", prije svega autoru dr. Ivici Vučaku i izvršnom glavnom uredniku prof.dr. Željku Poljaku, što su odabrali prikazati životni put dr. Andrije Preisa u svojem glasilu i na taj su način omogućili da čestitost i predani rad jednog običnog čovjeka, unatoč svemu, ostavi trajan trag. Medicina je u u obitelji Preis ostala prisutna jer je kći Nada specijalist medicinske bioke-mije, a unuka Maja specijalist interne medicine, dijabetolog-endokrinolog.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ (U SPOMEN NA DRAGU PRIJATELJICU MR. NADU ŠTRAUS) — 200,00 KN
- MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ (U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA I RODITELJE ELZIKU I MILČEKA) — 200,00 KN

ZA NEDJELJNU ŠKOLU

- DR. JELENA POLAK BABIĆ (U SPOMEN NA MOJE DRAGE RODITELJE ELZU I DR. ARTURA POLAKA I SEKU MIRU) — 600,00 KN

DAVID FRANKFURTER I ATENTAT U DAVOSU

PIŠE: J. S

Kada se 9. srpnja 1909. godine u Daruvaru rodio David Frankfurter, njegovi roditelji, otac rabin Mavro i majka Rebekka-Rivka (rođena Figel), nisu mogli ni sanjati kakav će životni put imati njihov sin. Rano djetinjstvo malog Davida nije bilo lako, bio je boležljivo dijete i do svoje 23. godine života imao je šest operacija. Kada je David imao pet godina, 1914. godine, obitelj Frankfurter preselila se u Vinkovce, gdje je njegov otac postao rabin tamošnje židovske općine.

David je tako u Vinkovcima završio osnovnu školu te gimnaziju. Mavro Frankfurter u međuvremenu je postao vinkovački nadrabin, a nakon mature svog je sina poslao na studij stomatologije u Njemačku. David je prvo studirao u Leipzigu a zatim je studiranje nastavio u Frankfurtu na Maini. Bile se to tridesete godine 20. stoljeća i David je iz prve ruke gledao uspon nacionalsocijalizma i pratio dolazak nacista na vlast. S obzirom na sve težu situaciju u kojoj su Židovi nalazili u Njemačkoj, David odlučuje nastaviti studij u Švicarskoj, točnije u Bernu.

U to doba nacistički pokret počeo se širiti i među švicarskim Nijemcima, a predvodio ga je Vilhelm Gustloff iz Davosa. David Frankfurter bio je ponosan na svoju židovsku pripadnost i kada više nije mogao trpjeti sve napade i poniženja kojima je židovski narod bio izložen, odlučio je nešto napraviti. Bila je to 1936. godina, David je u Bernu kupio pištolj,

te zatim krenuo u Davos. Dana 4. veljače 1936. došao je pred kuću u kojoj je živio Vilhelm Gustloff. Njegova supruga Hedwiga pustila je Davida u kuću i kazala mu da pričeka njezinog supruga, koji je imao važan telefonski razgovor, u radnoj sobi. David je sjeo nasuprot slici Adolfa Hitlera, a kada je Gustloff ušao u radnu sobu, rekao mu je da je Židov i ustrijelio ga pet puta u glavu i vrat. Nakon toga se javio policiji, te mirno priznao ubojstvo.

Ovaj čin brzo je odjeknuo diljem Europe, ali Hitler je zabranio odmazdu nad Židovima jer je strahovao da bi se to moglo odraziti na predviđene Olimpijske igre na kojima je svijetu želio pokazati svu moć i snagu nacističkog pokreta. Međutim, ubojstvo koje je počinio David Frankfurter kasnije je korišteno kako bi se proširila mržnja prema Židovima, posebice uoči Kristalne noći 1938. godine.

A u Švicarskoj je David Frankfurter osuđen na 18 godina zatvora. Njegov otac Mavro navodno je preko noći posjedio kada je čuo što je njegov sin učinio, a kada ga je posjetio u zatvoru upitao ga je: "Kome je ovo zapravo koristilo?"

Mavro Frankfurter bio je izložen ponižavanju nacista tijekom okupacije Vinkovaca, a poslije je bio odveden u Jasenovac gdje je 1942. godine i skončao život.

Pred sam kraj Drugog svjetskog rata, 27. veljače 1945. godine, David Frankfurter je zatražio oprost. Švicarske vlasti odlučile su ga pustiti na slobodu 1. lipnja 1945. uz uvjet da plati sudske i restitucijske troškove. Kada je izašao iz zatvora, bio je protjeran iz Švicarske te otišao u tadašnju Palestinu.

FOTOGRAFIJA: DAVID FRANKFURTER I ATENTAT U DAVOSU

Nakon proglašenja Države Izrael, počeo je raditi u ministarstvu obrane te postao časnikom izraelske vojske. David je kasnije bio izabran za počasnog građanina Švicarske, u Izraelu je bio slavljen kao heroj, a nakon njegove smrti u nekoliko gradova su ulice i parkovi dobili njegovo ime. David Frankfurter umro je u izraelskom gradu Ramat Ganu, 19. srpnja 1982. godine.

On sam je, uz pomoć novinara, u Izraelu objavio autobiografsku knjigu "Osveta" (Rache), koja je 1984. proširena pod novim naslovom "Prvi borac protiv nacizma". O atentatu na Vilhelma Gustloffa napisano je nekoliko knjiga. Još 1936. godine, poznati svjetski pisac Emil Ludwig je u New Yorku objavio knjigu pod naslovom "The Davos Murder".

TKO JE BIO PRVI ŽIDOV U NOVOME SVIJETU?

PIŠE: NATAŠA BARAC

Davnog 3. kolovoza 1492., samo tri dana prije isteka roka kojeg su “katolički kraljevi”, kraljica Izabela I. Kastiljska i Ferdinand II. Aragonski dali pripadnicima velike i napredne španjolske židovske zajednice da prijeđu na kršćanstvo ili zauvijek napuste zemlju, tri su broda — Nina, Pinta i Santa Maria — podigla jedra i krenula iz luke Palos de la Frontera. Njihovo je odredište trebala biti Azija sa svojim različitim začinima koji su tada predstavljali pravo bogatstvo. Iz povijesnih smo knjiga naučili što se dogodilo s ovim putovanjem.

Puno je toga već napisano o tome da je Kristofor Kolumbo, vođa puta, ustvari bio židovskog podrijetla. Ta teorija zvuči prilično uvjerljivo, ali ona se ne može dokazati i temelji se na krhkim dokazima. Ali na povijesnom putu s Kristoforom Kolumbom bila i jedna osoba koja je nesumnjivo bila Židov, iako je prešla na kršćanstvo prije odlaska na put.

Luis de Torres rođen je kao Yosef ben HaLevi HaIvri, i bio je prevoditelj kojeg je osobno zaposlio Kolumbo. De Torres je govorio portugalski, hebrejski, arapski i aramejski, a Kolumbo je vjerovao da će mu de Torres pomoći u trgovini sa Židovima koje će pronaći na dvoru kineskoga cara i s trgovcima na tržnicama Orijenta.

Nakon kratke stanke na Kanarskim otocima, put se nastavio prema zapadu. Brodovi su stigli do otoka danas poznatog

kao Bahami, ili možda do nekog drugog malog otočića u blizini. Iskricali su se 12. listopada, Kolumbo je otok proglasio španjolskim teritorijem i nazvao ga San Salvador. Putovanje je ubrzo nastavljeno i brodovi su stigli do Kube 18. listopada. Nekoliko dana kasnije Kolumbo je poslao dva svoja čovjeka u unutrašnjost otoka da stupe u kontakt s domorocima. Uz mornara Rodriga de Jereza u ekspediciju je krenuo i Luis de Torres. Pronašli su selo u kojem su ih lokalni stanovnici dočekali prijateljski i s velikim počastima. Vratili su se na brod četiri dana kasnije pušeći duhan i tako postali prvo zapadnjaci koji su podlegli ovoj ovisnosti. Brodovi su zatim krenuli natrag prema Španjolskoj, ali de Torres i 38 mornara ostali su na Kubi, u naselju koje je Kolumbo nazvao La Navidad.

Kada se Kolumbo vratio na Kubu 27. studenoga 1493. pronašao je uništeno selo. Svi njegovi stanovnici uključujući i de Torresa bili su mrtvi. Više od deset godina kasnije de Torresova udovica Catalina Sanchez primila je novac kao kompenzaciju za gubitak supruga.

Jedina sinagoga na Bahamima, izgrađena u Freeportu 1972. dobila je ime po Luizu de Torresu, prvom Židovu u Novome svijetu.

Iako je život prvog “Židova u Novome svijetu” završio naglo i nasilno, u sljedećim su desetljećima nakon ovog

događaja brojni Židovi slijedili put kojim je krenuo de Torres. Prvo su to bili španjolski i portugalski “marranosi”, Židovi koji su bili prisiljeni prijeći na kršćanstvo kako bi spasili svoje živote, a ustvari su i dalje prakticirali svoju vjeru u tajnosti. Marranosi su kolonizaciju Amerike iskoristili kako bi izbjegli progone španjolske inkvizicije, iako su inkvizicijski sudovi već 1570. otvoreni i u Novome svijetu. Skupina marranosa koji su pobjegli od progona u Brazilu skrasila se 1654. u nizozemskoj koloniji New Amsterdam, koja je uskoro postala New York. Oni su bili prvi Židovi u Sjevernoj Americi. Te iste godine osnovali su kongregaciju Shearith Israel, koja se danas nalazi na Upper West Sideu u New Yorku.

Nekoliko godina kasnije, 1658. skupina sefardskih Židova svoj je novi dom pronašla u Newportu, na Rhode Islandu, gdje su osnovali kongregaciju Jeshuat Israel. Ta je kongregacija 1763. izgradila sinagogu Touro, najstariju još uvijek postojeću sinagogu u SAD-u. Do 1700. Židovi su živjeli u brojnim kolonijama u Sjevernoj Americi, a sinagoge su se počele graditi u svim većim gradovima. Ali židovske su zajednice bile relativno male sve do druge polovice 19. stoljeća kada je masovna migracija Židova iz Ruskoga carstva na američke obale dovela stotine tisuća ruskih Židova koji su bježali od progona, smrti i siromaštva.

ŽIDOV I NA TITANICU

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

O najpoznatijem brodu svih vremena, RMS Titanicu, i danas se priča i piše, osobito sredinom svakog travnja kada se obilježava godišnjica njegova potonuća. Iako je od te hladne nedjeljne noći (s 14. na 15. travnja 1912.) prošlo 107 godina, svakodnevno se pojavljuju nove tvrdnje i istraživanja o ovom brodu. Tako se iz medija može saznati da je Cameronov film iz 1997. stajao više nego gradnja stvarnog broda, da se ledenjak (a ne santa) koji je rasparao brod odlomio 2000 godina ranije i baš te kobne večeri našao na putu slavnog broda, da je u potpalublju gorio požar koji je oslabio čelične ploče, da se u brodskom sefu nalazila velika količina zlata i srebra, da je upravo s Titanica poslana prva S.O.S poruka u svijet telegrafije. Jedna tvrdnja ide i tome da su brod namjerno potopili Židovi želeći ukloniti bankarsku konkurenciju ili naplatiti veliku osiguraninu. Autor tog članka se kasnije ispričao.

Na prvom (i jedinom) Titanicovom putovanju bilo je 2227 putnika i članova posade. Među putnicima bili su Amerikanci, Britanci, Šveđani, Talijani, Nijemci, Mađari, Francuzi... Bilo je tu poznatih osoba iz svijeta financija, gospodarstva, medija, kulture, nekoliko plemića, playboya. U 3. razredu bilo je i 30 Hrvata koji su putovali u Ameriku s nadom u bolji život. Titanicovo putovanje bilo je na naslovnica svih svjetskih medija. Iako ne najbrži,

FOTOGRAFIJA: ŽIDOV I NA TITANICU

bio je u to vrijeme najveći i najluksuzniji preookeanski brod.

Među putnicima bio je znatan broj Židova. Za neke se bez problema može ustvrditi njihovo podrijetlo, ali za neke se samo naslućuje. Razlog je u tome što su putovali s putovnicama drugih država te nisu navodili svoje etničko podrijetlo. Bilo ih je među putnicima svih razreda. Popis putnika otkriva da su na Titanicu bili: Jakob Birnbaum, Nella i Samuel Goldenberg, Erwin Lewy, Abraham Salomon, Emil, Tillie i Ruth Taussig, Samuel i Hanna Abelson, Rosa Pinsky, Sidney i Amy Jacobsohn, August Meyer, Leopold i Mathilde Weisz, Gurshon Cohen, Henry Sadowitz i mnogi drugi. Procjenjuje se da je na brodu bilo više od stotinu Židova, najviše u 3. razredu.

Najpoznatiji među njima bio je Benjamin Guggenheim, 46-ogodišnji sin poznatog pensilvanijskog rudarskog magnata. Iz Pariza se zajedno s ljubavnicom i troje pratitelja ukrcao u francuskom Cherbourgu. U trenutku udara (14. travnja) je spavao pa su ga probudili i naložili da odjene prsluk za spašavanje. No, kad je na palubi uvidio da je Titanic pred potonućem, pomogao je ukrcavanju žena i djece u čamce za spašavanje. Potom se vratio u kabinu, obukao večernje odijelo i zajedno sa svojim batlerom dočekao kraj s viskijem i cigarom u ruci. Pripisuju mu se riječi "We've dressed up in our best and are prepared to go down like gentlemen" (Obukli smo našu najbolju odjeću i spremi smo otići kao gospoda) što onima koji su ga poznavali nije bilo teško za povjerovati. Njegovo tijelo nestalo je s brodom.

Uz Guggenheima, koji je bio drugi najbogatiji čovjek na brodu (iza J. Jacoba Astora), bio je tu i bračni par Straus. Isidor (67) je s bratom Nathanom posjedovao robnu kuću "Macy's" u New Yorku. Potjecao je iz obitelji njemačkih Židova koji su 1854. imigrirali u Ameriku. Osim u

gospodarstvu, Isidor je obavljao funkcije dužnosnika kao član Demokratske stranke. Sa suprugom Idom (63), s kojom je imao sedmero djece, bio je na zimskom odmoru u južnoj Francuskoj. Na Titanic su se ukrkali u Southamptonu i krenuli put kući. Nakon sudara Isidor i Ida bili su na palubi očekujući upute posade. No, pravilo "Prvo žene i djeca" (Women and Children first) onemogućavalo je postarijem Isidoru da se ukrca u čamac. Iako mu je ponuđeno da ipak uđe, on je odbio da bude prvi od muškaraca koji će se pokušati spasiti. Ida nije htjela poći bez svog muža. "Živjeli smo zajedno toliko godina. Kamo ti ideš, i ja ću"... rekla je i svoj krzneni kaput dala sluškinji Ellen. Zadnji put su viđeni kako na palubi sjede zagrljeni.

Gurshon Cohen (17) bavio se glazbom. Putovao je u 3. razredu za što je kartu platio 8 funti. U New Yorku je trebao raditi kod svog ujaka. Iako mu je onemogućeno ukrcavanje u spasilačke čamce, nekako je uskočio u čamac br. 12 i tako se spasio. Sudjelovao je u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Nakon mnogo godina, stupio je u kontakt s Walterom Lordom

koji je napisao knjigu "Night to Remember" prema kojoj je snimljen i film. U ljeto prošle godine na aukciji u Dallasu prodavao se džepni sat ruskog Židova Sinaia Kantora. Lijepi srebrni sat s hebrejskim slovima i prikazom Mojsija postigao je cijenu od čak 57.500 američkih dolara. Kantor (34) je putovao sa suprugom Miriam a želio je studirati medicinu u New Yorku. Oboje su bili obrazovani i dobro situirani. No, na odredište je stigla samo Miriam. Nakon šest tjedana primila je posljednje stvari svog supruga: odjeću, knjižicu, putovnicu, nešto novaca, džepni teleskop i taj sat. Stoljeće kasnije sat je pronašao novog vlasnika.

Od mnogih putnika nije ostalo ništa, čak ni većina tijela nikada nije pronađena. Obitelji stradalih primile su simbolične naknade od tvrtke White Star Line. Mnogi preživjeli ostavili su svoja svjedočanstva o strašnoj tragediji koja je obilježila preookeanski promet 20. stoljeća. Pa iako su brodovi tonuli i kasnije, Titanic je i dalje najpoznatiji brod u povijesti.

FOTOGRAFIJA: ŽIDOV I NA TITANICU

SIDNEY REILLY: ZAGONETKA STOLJEĆA

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Sidney Reilly nije bio samo glasoviti britanski tajni agent, obavještajac i avanturist, već je, a to se malo zna, poslužio britanskom piscu Ianu Flemingu kao predložak u oblikovanju njegovog čuvenog literarnog anti-junaka Jamesa Bonda koji se u službi “njenog kraljevskog veličanstva” i britanske kontraobavještajne službe, svojom hrabrošću i inteligencijom obračunavao s neprijateljima Imperije, spašavajući pri tomu, ne samo svoju domovinu, već i čitav svijet od prijetećih katastrofa. Govori se da su Flemingu i drugi poznati špijuni poput velikog bonvivana i “naše gore lista” Duška Popova (rođen u Titelu, a odrastao u Dubrovniku), te Richarda Sorgea bili inspiracija pri pisanju dogodovština agenta 007, ali ipak iznad svega on je bio fasciniran Sidneyem Reillyjem (pravo ime Schlomo Rosenblum), čovjekom čiji je život bio prepun gotovo nadrealnih avantura, a koje ne bi, po mišljenju Fleminga, mogle stati ni u desetak debelih tomova knjiga.

Schlomo Rosenblum rodio se u Odesi 23. ožujka 1873. (ili 1874.), a kao što brojni biografi koji su se bavili njegovim životom nisu bili sigurni u godinu rođenja, tako su i mnoge druge stvari ostale obavijene velom tajni, a nesvakidašnje pustolovine prošle su u legendu i poprimile

FOTOGRAFIJA: SIDNEY REILLY:
ZAGONETKA STOLJEĆA

mitske razmjere. Za brojne povjesničare, sociologe, psihologe, politikologe, književnike i filmaše Schlomo je više nego zahvalna tema, jer su mogli pustiti mašti na volju, a da uvijek u svemu, pa i onom naizgled nemogućem, bude prisutan barem dio istinitog. Posebice je tajnovito razdoblje njegovog života i djelovanja u carskoj Rusiji, a potom i SSSR-u, kada je zajedno s britanskim diplomatom, kasnije poznatim publicistom, a i tajnim agentom Robertom Bruceom Lockhartom, pokušavao raspadajuću Rusiju (nakon Februarske revolucije 1917.) sačuvati kao saveznika Antante, a nakon što su boljševici preuzeli vlast, što je moguće brže i efikasnije organizirati njihovo svrgavanje i liberalno demokratskim snagama omogućiti ponovnu uspostavu građanske države. U cijelu tu zamršenu priču, uz široku mrežu suradnika bile su upletene i elitne sovjetske postrojbe tzv. Latvijski strijelci (ili "čuvari Crvene Rusije"), francuski, njemački i američki obavještajci i teroristi Borisa Savinkova, čuvenog ruskog esera koji je za boljševike u vojnom i političkom smislu predstavljao pravu noćnu moru.

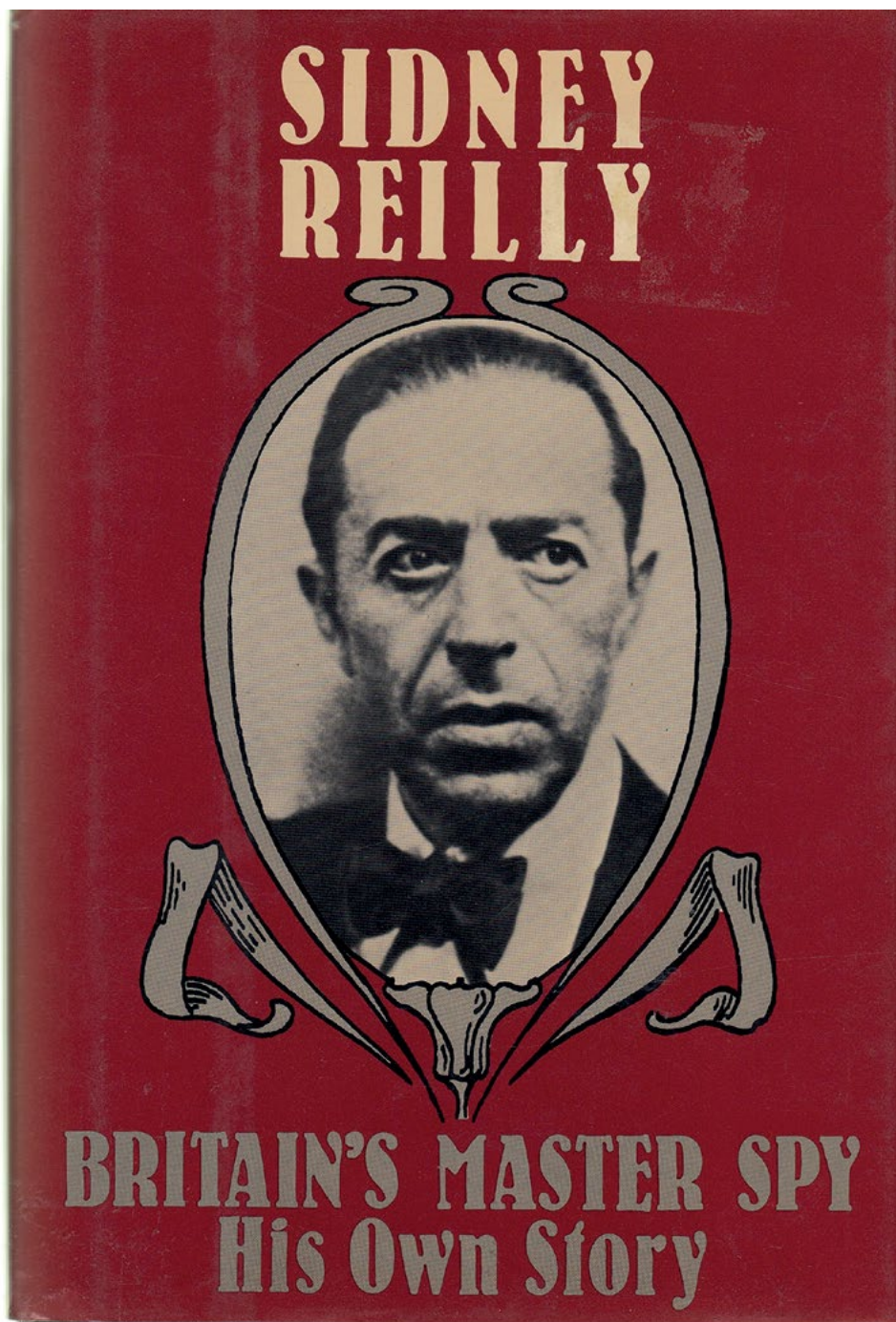
Kao i druge stvari u Reillyjevom životu i njegovi roditelji su predmet spora; po jednim otac mu je bio irski pomorski kapetan, po drugima irski aristokrat koji je imao pristup britanskom kraljevskom dvoru i sl. Ali, danas se (valjda) pouzdano zna da mu je otac bio Grigorije Rosenblum; zapravo on ga je priznao, a stvarni "krvni" otac mu je bio Mihail Rosenblum, Grigorijev nećak.

Djetinjstvo i mladost proživio je u kozmopolitskoj Odesi nalik životu i avanturama slavnog sugrađanina Ostapa Bendera (književna fikcija Iljfa i Petrova), velikog kombinatora i manipulatora. Ali, u mnogo čemu, Schlomo je nadmašio književnog junaka; pokazao se kao genijalni, ali i krajnje ozbiljni špijun i obavještajac koji je svakom

poslu pristupao krajnje promišljeno, s unaprijed razrađenim planovima za sve (ne)moguće i nepredviđene situacije. B. Lockhart je u svojoj knjizi "Britanski agent" opisao Reillyja: "Bio je to čovjek ogromne, neugasive energije, šarmantan, duhovit, inteligentan, pravi dandy, ženama izuzetno privlačan, a osobno iznimno ambiciozan i po potrebi beskrupulozan. Govorio je perfektno sedam svjetskih jezika (ali, po osobnom priznanju isključivo je mislio na jidišu); iako nije imao formalno obrazovanje, imao je široko znanje koje je pokrivalo mnoga područja: od politike i ekonomije, preko umjetnosti i znanosti do filozofije i religije. A, s druge strane bio je to nepojmljivo hrabar čovjek, posvema ravnodušan na opasnost, svemu je pristupao matematičkom proračunatošću i nepodnošljivom lakoćom optimizma". Danas se zna da je u mladosti simpatizirao ruske revolucionare i zbog toga završio u zatvoru, a nakon što su ga pustili učinio je radikalni životni obrat; napustio je vjeru svojih praotaca i iz judaizma (pred kraj života mu se ponovno vratio) konvertirao na kršćanstvo, jer mu se to činilo najpragmatičnijim rješenjem za njegove daljnje planove. Tako je postao Sigmund Rosenblum, ali ne zadugo. Kako bi stupajući u novi život za sobom zameo vlastitu prošlost i tragove koji su im mogli voditi, proglasio se mrtvim (u pristaništu u Odesi bio je pronađen čovjek unakažena lica s njegovim dokumentima), a zapravo je tajno otputovao u Brazil gdje se predstavljao kao Pedro Rosenblum. Priključio se jednoj britanskoj ekspediciji u Amazoni, gdje je pod čudnim okolnostima spasio život Charlesu Fothergilu, a on mu je zauzvrat, tako kaže legenda, darovao 1500 funti i svojim vezama omogućio dobivanje britanske putovnice na ime Sidney Reilly. Ali, kao i sve ostalo što ima svoje naličje u njegovom životu, govori se da

je sve to bila samo vješta kamuflaža za javnost, a da se Britanije dokopao (još uvijek kao Rosenblum) preko Francuske, gdje je ubio dvojicu anarhista, opljačkao njihovu stranačku blagajnu i pomoću ukradenog novca dospio u London, a potom otvorio poduzeće koje se bavilo prodajom "čudesno ozdravljajućih lijekova". Znanje jezika mu je pomoglo da uspostavi vezu sa Scotland Yardom i postane njihov informator, zadužen za praćenje doseljenika iz istočne Europe na britansko otočje. Tada je, kažu, dobio konspirativno ime Sidney Reilly, koje je vremenom (pre)uzeo i s njim ušao u povijest, ali i legendu.

Preko svog poduzeća sklopio je brojne poslovne veze i poznanstva s nizom uglednih ljudi, pa je tako upoznao i obitelj poznatog reverenda Hugh Thomasa koji je patio od teških upalnih bolesti. Upoznao je i njegovu atraktivnu suprugu koja mu je ubrzo postala ljubavnicom. Po nagovoru Reillyja, reverend je cijelo bogatstvo (a bio je izuzetno bogat čovjek) prepisao na suprugu, da bi samo tjedan dana potom, posvema neočekivano i umro. Supruga je pozvala liječnika, zapravo prerašene Reillyja, koji je utvrdio smrt uslijed teške zarazne bolesti i zapovijedio da se leš po hitnom postupku spalji, zbog opasnosti od epidemije. Nakon šest tjedana kada je udovica i formalno naslijedila gotovo milijun funti, udala se za Rosenbluma, koji se od tada stalno predstavljao kao Sidney Reilly. S novim dokumentima i suprugom otputovao je, po nalogu britanske kontraobavještajne službe u Rusiju, gdje se u Petrogradu zaposlio kao savjetnik u koncernu za proizvodnju oružja, a bio je povezan s utjecajnim njemačkim industrijskim i financijskim krugovima. Nakon toga počeo se baviti i poslovima s energentima i sklapati poznanstva s naftašima, jer su Britanci imali veliki interes za izvorišta "crnog zlata" u Kaspijskom moru. Puto-

FOTOGRAFIJA: SIDNEY REILLY: ZAGONETKA STOLJEĆA

vao je u Japan (njima je prodao planove ruske vojne obrane luke Port Arthur), gdje je navodno trgovao prehrambenim proizvodima, uljem i lijekovima, a kada je izbio rusko-japanski rat 1904., prodajom tih proizvoda ostvario je ogromnu

dobit. Zahvaljujući Reillyju, Japanci su u napadu na Port Arthur, znajući slabe točke obrane, ubili više od 30.000 ruskih vojnika, a izbijanjem rata Sidney je na brzinu napustio “zemlju izlazećeg sunca” i otišao u SAD, kako bi izbjegao

uhićenje (Japanci su s pravom držali da je dvostruki špijun), kao i da bi se lakše dokopao Njemačke u koju je uskoro i došao. Na međunarodnoj zrakoplovnoj izložbi u Frankfurtu dokopao se planova (rad indukcijske cijevi) koji su imali važnu ulogu u izradi novog, revolucionarnog tipa zrakoplovnog motora. U Essenu se pod imenom Karl Hahn zaposlio u projektnom birou kako bi prigrabio planove novih vojnih brodova i poslao ih u London. Budući je znao da ga njemačke službe prate te je planove poslao svojim poslodavcima običnom poštom, a ne tajnim kanalima, kao što se očekivalo i koji su stoga bili pod strogom paskom. Tim neočekivanim potezom potpuno je nadigrao njemačke obavještajce. U međuvremenu je sklopio poznanstvo s visokim njemačkim pomorskim časnici, dospio u sjedište admiraliteta i uspio ukrasti njihove pomorske šifre, što Britanci i danas smatraju svojim ključnim špijunskim uspjehom u Prvom svjetskom ratu.

Izbijanjem revolucije u Rusiji u ožujku 1918. vratio se, prerušen u turskog trgovca u Petrograd, ali sada kao šef tamošnjih britanskih tajnih operacija, a ubrzo je obnovio svoje stare veze, ali ih i bitno proširio. U to je vrijeme Reilly istodobno imao tri supruge, ali to ga nije smetalo da brojne ljubavnice koristi kao informatore. Prije nego li se Reilly vratio u Rusiju, tamo se već od siječnja 1918. nalazio Lochart koji je slovio kao jedan od najboljih “zapadnih” poznavatelja tamošnjih političkih i opće društvenih (ne) prilika. Savršeno je govorio ruski, a prije Prvog svjetskog rata djelovao je pet godina u Moskvi kao britanski vicekonzul; imao širok krug poznanika, a kao vrstan sportaš bio je omiljen u redovima ruskog visokog društva. Dobro ga je poznavao i Lav Trocki; smatrao ga je čovjekom koji simpatizira revoluciju, tako da mu je bez problema, nakon što su boljševici

osvojili vlast, izdao propusnicu koja mu je u vrijeme stroge kontrole kretanja omogućavala da slobodno putuje u sve dijelove Rusije. Lochart je dobio zadaću narušiti odnose između Njemačke i boljševičke Rusije, ali kako u tomu nije uspio; u strahu da će mu ovaj neuspjeh škoditi diplomatskoj karijeri, počeo je tražiti načine kako Lenjinu i njegovom vodstvu, što je moguće više zagorčati život. A, upravo u to se vrijeme u Rusiji pojavio S. Reilly, koji je u to vrijeme već slovio kao najuspješniji britanski agent i kojeg je pratila fama špijuna čije sposobnosti ne poznaju granice. Upravo je Reilly počeo nagovarati Locharta kako je jedino rješenje za uspješno provođenje njihove misije likvidacija boljševičke vlade, ali da to zahtjeva široku i temeljitu razradu te da moraju privući neke od ključnih boljševika koji se kreću u blizini Lenjina i najbližih suradnika. Po Reillyju najlakša meta su trebali biti tzv. Latvijski strijelci, elitne jedinice unutar Crvene armije, logično zaključivši da među pripadnicima pribaltičkog naroda koji su u povijesti težili vlastitoj državi, sigurno ima onih koji razmišljaju na sličan način, te će biti spremni suprotstaviti se boljševičkim vođama. Formalno, Lenjin je zagovarao pravo svakog naroda na samoodređenje do odcjepljenja, ali u praksi je radikalno uspostavljao strogo centraliziranu sovjetsku državu, što je posebno imalo negativnog odjeka kod Estonaca, Litavaca i Latvijaca. Osim toga, u prilog Reillyjevoj ideji išla je i saveznička vojna intervencija (započela u kolovozu 1918. iskrcavanjem u Arhangelsku) tako da su oslabljeni boljševici bili privremeno onemogućeni za "provođenje integracije" neruskih naroda (Pribaltik i Kavkaz) u svoj imperij. Reilly se preko bivšeg britanskog agenta kapetana Cromija koji je djelovao na carskom dvoru, povezoao s dvojicom latvijskih strijelaca (Smid-

FOTOGRAFIJA: SIDNEY REILLY; ZAGONETKA STOLJEĆA

hen i Bredis), koji su tvrdili da rade na uspostavi samostalne latvijske države, te da su voljni pridobiti veliki dio svojih vojnika za ove ciljeve. Lochart je bio oduševljen, a to je i umanjilo njegovu opreznost, jer su zapravo Smidhen i Bredis bili Jan Buikis i Jan Sprogis, istaknuti članovi ČEKE (Črezvičajna komisija), tajne boljševičke policije koja se po zadatku povezala s antisovjetskim podzemljem i tako su na koncu i došli do Reillyja, koji je prema njima bio poprilično suzdržan. Neposredno po uspostavi kontakta Latvijci su Locharta povezali s pukovnikom Eduardom Berzinom (također čekist), jednim od najspособnijih sovjetskih kontraobavještajaca koji je glumio latvijskog nacionalistu i tvrdio da su njegovi ljudi spremni gotovo kolektivno prijeći na stranu antiboljševičkih snaga i pomoći u svrgavanju Lenjina; samo treba pričekati da se dio postrojbi

vratu s arhangeljske bojišnice. Reillyju je sve to "smrdilo", ali na uporno Lochartovo inzistiranje i sam se uključio u akciju, a time je i aktivirao svoju dobro organiziranu mrežu suradnika. Upravo zahvaljujući Reillyju i njegovoj mreži, u Londonu su se hvalili da prije pročitaju tajne depeše Crvene armije nego li što stignu u Moskvu. Reilly je počeo osobno pregovarati s Berzinom i dogovorio je cijenu transfera u britanske redove koja je iznosila više od milijun rubalja. Plan im je bio jednostavan: na predstojećem sveruskom Kongresu vladajuće partije u Moskvi, Latvijci su trebali upasti u Veliko kazalište, te uhititi i likvidirati vodstvo. To je ujedno trebao biti signal "bijelima" tj. carskom generalu Judeniču da sa svojih 60. 000 vojnika opkoli Moskvu i eseru Borisu Savinkovu da sa svojim pristašama organizira pobunu u Jaroslavu (na sjeveru Rusije) i tako

olakša povezivanje intervencionističkih postrojbi s antisovjetskim snagama u Petrogradu. Uz to, teroristi Savinkova trebali su nizom sabotaža otežati, već i onako problematičnu opskrbu velikih gradova lijekovima, hranom i ogrjevom i time dodatno unijeti nemir među građanstvo. Reilly je već imao nacrt i sastav buduće antisovjetske vlade u kojoj bi glavnu riječ, uz generala Judeniča, vodili prof. Čubenski i pravnik i bivši carski savjetnik Gramatikov. Tako je ČEKA posredovanjem Berzina dobila spisak najvažnijih urotnika i mogla je kontrolirati Reillyja u njegovim akcijama. Svjestan da cijeloj priči nedostaje “vjerodostojnosti” Reilly je u pripreme puča, kako bi se zaštitio, uključio i francuskog agenta Renéa Marchanda i njegovu mrežu. Veliko je pitanje kako bi sve to išlo dalje, da se stvari nisu nenadano ubrzale. Naime, 30. kolovoza 1918. u Petrogradu su eseri ubili Mojsija Urickog, zapovjednika tamošnje ČEKE, a gotovo istodobno eserka Fanny Kaplan je izvršila atentat na Lenjina i teško ga ranila. U takvoj situaciji vodstvo ČEKE je odlučilo, uplašeno od mogućeg negativnog razvoja događaja, “udariti” na Reillyja i njegovu ekipu. Uhitili su 1. rujna 1918. u Moskvi Locharta, a u Petrogradu Cromija. Istodobno, sve su sovjetske novine objavile vijest da su pripadnici sigurnosnih službi onemogućili puč kojeg su organizirali Britanci, a to je ujedno bio i signal za početak tzv. crvenog terora, koji je po boljševičkom komesaru Jakovu Sverldlovu bio samo radikalni odgovor na antisovjetski “bijeli” teror. Boljševici su proglasili izvanredno, vojno stanje; formirali su tzv. Revolucionarno vojno vijeće na čelu s Trockim, a za zapovjednika ČEKE bio je postavljen Latvijac Jukunis Vacetis. Boljševici su objavili i otvoreno pismo moskovskog dopisnika “Le Figaroa” R. Marchanda, francuskom predsjedniku R. Poincareu, u kojem je bio razotkriven

cijeli plan prevrata, a Reilly imenovan idejnim tvorcem u pokušaju svrgavanja Lenjina s vlasti. Do danas je ostala tajna je li Marchand cijelo vrijeme, zapravo bio sovjetski agent, ili ga je ČEKA torturom prisilila na ovaj čin i suradnju.

Sovjetski vojni sud osudio je zavjerenike na teške kazne; od deset uhićenih Rusa, osam ih je bilo osuđeno na smrt; istu sudbinu doživio je latvijski pukovnik Aleksander Fried, a američki diplomat Xenophon Kalamatin osuđen je na dugogodišnju robiju, ali 1921. bio amnestiran i deportiran u SAD. Lochart je nakon suđenja bio zamijenjen za ruskog diplomata Maxima Litvinova kojeg je London u međuvremenu uhitio kao boljševičkog špijuna. Jedini koji je izbjegao uhićenje bio je Reilly, jer je paralelno s pripremama puča razrađivao i tzv. izlaznu strategiju u slučaju neuspjeha. Nekoliko tjedana nakon razotkrivanja zavjere Reilly se krio u tzv. sigurnim kućama diljem Rusije, a potom je s lažnom njemačkom putovnicom prešao u Skandinaviju i tako se dokopao Londona gdje su ga dočekali kao heroja i odlikovali. Međutim, Reilly nije mirovao, 1925. na dojavu svojih suradnika u Rusiji, ponovno je ilegalno otišao u SSSR kako bi se sreo s predstavnicima novoformirane protukomunističke organizacije “Nada”. Ali to je bila dobro organizirana zamka i čim je prešao granicu s Finskom, Sovjeti su ga uhitili i po službenoj verziji, na temelju ranije smrtne presude, u kolovozu 1925. i strijeljali. Naravno, istina je bila ipak drukčija; zatočili su ga u zloglasnu Lubjanku, povrgli teškoj torturi, a tek potom, u studenom 1925. i ubili. Ubrzo su počele kružiti glasine kako je zapravo bila velika kazališna igra, jer je Reilly bio dvostruki agent koji je pod novim imenom i izgledom (bio je majstor prerusavanja) nastavio raditi za sovjetsku tajnu službu. Danas veći broj povjesničara tvrdi da je cijela

ova afera oko Latvijskih strijelaca i bila organizirana kako bi se kompromitirali bivši saveznici carske Rusije, te da nije čudo što je Reilly izbjegao uhićenje, jer je zapravo cijelo vrijeme bio sovjetski čovjek. Kao prilog ovoj tezi pozivaju se na njegovu posmrtno, javno objavljenu fotografiju, što je za tadašnje ponašanje sovjetske tajne službe krajnje neuobičajeno, odnosno mnogi se pitaju: ne radi li se ovdje o zavaravanju i zametanju tragova. A, na pitanje zašto je 1925. krenuo u SSSR, odgovor glasi: dojavili su mu iz Moskve da su mu britanske tajne službe ušle u trag i da mu prijete uhićenje. U svakom slučaju, za vrijeme boravka u Lubjanki, pisao je (na cigaret papiru) dnevnik u kojem je zapisao metode ispitivanja i mučenja sovjetske tajne službe, koji je kasnije bio i objavljen; međutim upitna je njegova autentičnost. Jedna od Reillyjevih supruga objavila je 1931. uspomene naslovljene “Britain’s Master Spy on Adventures of S. Reilly”, ali ih većina njegovih biografa ne smatra vjerodostojnim; tvrde da su pisane Sidneyjevom rukom i da je to samo njegova dodatna mistifikacija vlastitog života. Po drugima, Reilly uvijek sklon šali i ironiji, na taj se način dobro zabavljao sa svijetom kojeg je u dubini duše prezirao. Što je stvarnost, što istina, a što laž u njegovom životu, teško da ćemo ikada dokučiti, ali jedno je sigurno, izrastao je u mit i legendu koje će se vremenom samo širiti i nadopunjavati.

SAMUEL PALLACHE — RABIN, DIPLOMAT I PIRAT

PIŠE: J. C

Židovi su poznati po brojnim talentima i tijekom duge povijesti bavili su se raznim zanimanjima. Neki od njih izabrali su neuobičajene sudbine pa su tako u 16. stoljeću Židovi bili i pirati koji su nakon protjerivanja iz Španjolske za osvetu napadali uglavnom španjolske brodove. Najpoznatiji među njima bio je Samuel Pallache, rabin, kapetan, veleposlanik, špijun, dvostruki agent i — pirat.

Samuel Pallache rođen je u Maroku najvjerojatnije 1550. Njegov otac rabin Yitzchak bio je ugledni pripadnik zajednice, potomak stare židovske obitelji koja je protjerana iz Španjolske 1492. Yitzchak Pallache i za svog je sina u vidu imao sličnu karijeru. Ali Samuel, koji se školovao za rabina, imao je drugačije snove. Sanjao je u putovanjima po dalekim morima, daleko od zidova koji su okruživali židovsku četvrt u marokanskom gradu Fezu. Jedan njegov rođak pričao mu je uzbudljive priče o židovskim pomorcima, poput Salaha Sinana, poznatog po nadimku “Veliki Židov” koji se borio s braćom Barbarosa protiv Otomanske mornarice.

I tako je Samuel raširio krila i krenuo na put sa svojim bratom Yosefom. Uskoro su se počeli baviti piratstvom i napadati španjolske trgovačke brodove koji su prepuni raznih blaga dolazili iz Južne Amerike. Braća su se zatim oblačila poput španjolskih trgovaca te prodavali robu koju su oteli u španjolskim lukama.

Pallache je postajao sve poznatiji a onda je za njega čuo i marokanski sultan Ahmad al-Mansur, zvan “Zlatni kralj”

zbog svog bogatstva. Sultan, koji je želio pojačati svoje veze s Nizozemskom, imenovao je Samuela marokanskim veleposlanikom u Nizozemskoj. Samuel Pallache govorio je brojne jezike, uključujući i španjolski, portugalski, arapski i francuski, te je stoga bio pravi izbor za diplomatske zadaće.

I tako je 1596. Samuel Pallache započeo novu karijeru u diplomaciji, te se smjestio u Den Haagu gdje je bilo sjedište nizozemskog parlamenta i stranih veleposlanstava. Istovremeno je obnašao i dužnost rabina lokalne židovske zajednice. Njegov ugodan život bio je prekinut krajem 16. stoljeća kada mu je mu je njegov sultan naredio da ode u Lisabon i kupi dragulje. Španjolska je u to doba već osvojila Portugal i vladala je čitavim Iberijskim poluotokom. Pallache, koji je bio u financijskim problemima, ponudio je Španjolcima da će im prodati neke informacije o dvoru marokanskog sultana. Međutim inkvizicija ga je osumnjčila da želi konvertite ponovno vratiti na židovstvo te je on u zadnji trenutak uspio pobjeći iz zemlje.

Financijski uništen otišao je ponovno u Nizozemsku gdje je iskoristio svoje veze i sastao se s princem Mauriceom, sinom kralja Williama Tihog “Oca domovine”. Pallache mu je ponudio da zajedno s Marokom krene protiv zajedničkog neprijatelja — Španjolske. Princ je bio odličan strateg i mrzio je Španjolce baš kao i Pallache te je došao na ideju da se uspostavi “piratska jedinica” koja će zagorčati život Španjolcima. I tako je Pallache uskoro upravljao velikim brojem piratskih brodova.

Godine 1614. tijekom jednog od piratskih napada na španjolske brodove među posadom se proširila bolest i oni su morali otići u englesku luku Plymouth. Kada je španjolski veleposlanik u Londonu saznao da se tamo nalazi i Pallache, zatražio je da ga se odmah uhiti i ubije, zbog napada na španjolske brodove. Pallache je dao svoju obranu pred engleskim sućem koji je bio toliko impresioniran njegovim izlaganjem da ga je oslobodio. Na putu iz Engleske prema Nizozemskoj, nije gubio vrijeme i opljačkao je još jedan španjolski brod. Ali to je bila njegova posljednja bitka jer se jako razbolio i dvije godine kasnije preminuo. Imao je 66 godina. Na njegovom sprovodu u Amsterdamu bilo je nekoliko tisuća ljudi — Židova i goyima, uključujući i princa Mauricea i njegovu obitelj. Potomci obitelji Pallache (danas se pišu Palache) i danas su pripadnici sefardske židovske zajednice u Amsterdamu.

FOTOGRAFIJA: SAMUEL PALLACHE — RABIN, DIPLOMAT I PIRAT

AARON JEAN-MARIE KARDINAL LUSTIGER, NADBISKUP PARIZA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Mladi poljski Židov Karol Lustiger napustio je 1917. godine svoju rodnu zemlju i novi život počeo graditi u Parizu. U židovskoj zajednici glavnog grada Francuske upoznao je mladu Gisèle-Leu koja je bila iz njegovog rodnog grada i igrom slučaja imala i isto prezime. Oženili su se 1925. i u 18. arondismanu otvorili dućan. U braku su dobili dvoje djece — sina Aarona rođenog 1926. i kćer Arlette, rođenu 1930. godine. U strahu od progona, prije početka Drugog svjetskog rata, djecu su povjerali katoličkoj obitelji u Orleansu. Prije Uskrsa 1940. mladi Aaron je izrazio želju da postane katolik. U kolovozu iste godine biskup u Orleansu pokrstio ga je i dao mu ime Jean-Marie.

Kada je započeo Drugi svjetski rat, obitelj Lustiger pokušala je pronaći spas u neokupiranoj južnoj Francuskoj. Svi osim majke, koja se vratila u Pariz da se brine za obiteljski posao i na taj način prehrani obitelj. U rujnu 1942. uhićena je i deportirana u Auschwitz gdje je ubijena godinu dana kasnije. Preživjeli članovi obitelji vratili su se u Pariz nakon rata, a otac Karol-Charles neuspješno je pokušao poništiti krštenje svoga sina u nadi da će se on vratiti judaizmu.

FOTOGRAFIJA: AARON JEAN-MARIE KARDINAL
LUSTIGER, NADBISKUP PARIZA

Jean-Marie Lustiger diplomirao je književnost na Sorbonni a zatim je studirao na Katoličkom institutu u Parizu, te se krenuo uspinjati po crkvenoj hijerarhiji i s vremenom je postao jedan od najutjecajnijih katoličkih ličnosti u Francuskoj, a veliki ugled imao je i drugdje.

Lustiger je zaređen 17. travnja 1954. u Parizu nakon što je završio filozofiju i teologiju na Katoličkom institutu Carmes. Imenovan je za biskupa Orleansa 1979. godine, a za pariškog nadbiskupa 1981. Dvije godine kasnije papa Ivan Pavao II. imenovao ga je kardinalom.

Jean-Marie Lustiger volio je umjetnost i književnost a važnu ulogu imao je u izgradnji odnosa između židovske zajednice i Svete Stolice te je u tom pogledu savjetovao papu Ivana Pavla II. i kasnije papu Benedikta XVI. S papom Ivanom Pavlom II. bio je blizak prijatelj i osoba od najvećeg povjerenja, a obojica su dijelili ljubav prema filozofiji.

Zajedno s Israelom Singerom, tadašnjim predsjednikom Svjetskog židovskog kongresa kardinal Lustiger je 2004. pokrenuo “Međunarodne židovsko-katoličke susrete u New Yorku”. U siječnju 2005. bio je izaslanik pape Ivana Pavla II. na obilježavanju 60 godišnjice oslobođenja Auschwitzta te na brojnim drugim sličnim obilježavanjima i komemoracijama.

Jean-Marie Lustiger godinama je predstavljao crkvu u Francuskoj izjašnjavajući se o važnim pitanjima, a u javnosti je slovio kao glas smirene mudrosti u burnim vremenima. Posebno se zalagao u dijalogu katolika i Židova te za prevladavanje antisemitizma u crkvi i u društvu. Zajedno s bečkim kardinalom Christophom Schönbornom razvijao je projekt “misija u velikim gradovima”, koje su do sada započete u Beču, Parizu, Lisabonu i Bruxellesu. Lustiger je smatrao da crkve moraju ostaviti svoja vrata otvorenima i prići vjernicima. “Kršćanstvo je plod judaizma. Za mene, nije se nikada radilo o

tome da zanijećem svoj židovski identitet. Upravo obratno”, rekao je u razgovorima “Izbor Boga” objavljenim 1987. godine.

Jean-Marie Lustiger nikad javno nije govorio o tragediji svoje majke koju su ubili nacisti u Auschwitzu. Ipak, na Nacionalni dan sjećanja tijekom kojega se komemorira deportacija i smrt francuskih Židova tijekom Drugog svjetskog rata sudjelujući u čitanju imena 1999. godine pročitao je ime svoje majke. “Gisèle Lustiger”, pročitao je, dodavši “Ma mère — moja mama”.

Kada je napunio 75 godine, u skladu s kanonskim pravom, predao je papi Ivanu Pavlu II. svoju ostavku na mjesto nadbiskupa Pariza. Papa je ostavku stavio u ladicu ali 11. veljače 2005. ostavka je prihvaćena. Jean-Marie Lustiger bio je 24 godine nadbiskup Pariza a u tom je razdoblju uveo novosti u obrazovanje i odgoju svećenika, sagradio je nove crkve u Parizu, ustanovio je katoličku radio postaju “Radio Notre-Dame” i katoličku

tv-postaju “CTO”. Godine 1955. postao je član Francuske akademije.

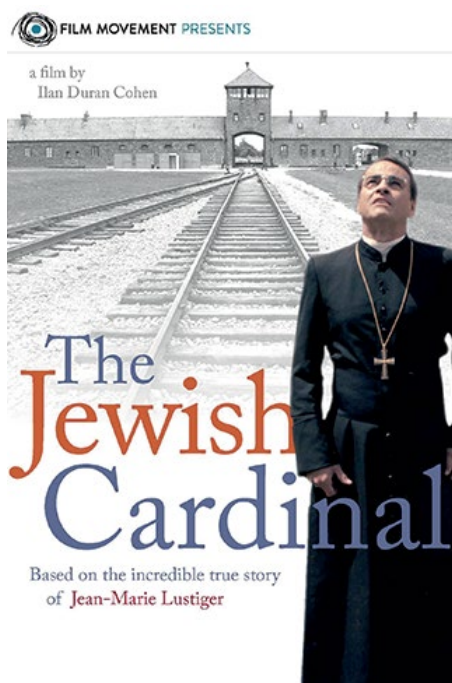
Ovaj veliki čovjek preminuo je 5. kolovoza 2007. godine a katedrala Notre-Dame u Parizu bila je premala da primi sve one koji su se željeli oprostiti od kardinala Lustigera. Tadašnji francuski predsjednik Nicolas Sarkozy zbog toga se vratio s godišnjeg odmora u SAD-u. Posljednji pozdrav došle su izraziti brojne poznate osobe političkog i vjerskog života iz čitavog svijeta, među njima i papa Benedikt XVI., predsjednik Svjetskog židovskog kongresa, brojni akademici, političari, te 500 svećenika, 16 kardinala — sve skupa više od 5 tisuća ljudi.

U počast židovskom porijeklu nadbiskupa Lustigera u katedrali je izgovoren kadiš.

U kripti u katedrali Notre-Dame prolaznici mogu pročitati epitaf kojeg je Jean-Marie Lustiger sam napisao:

“Rođen sam kao Židov.
Primio sam ime
Po mom djedu s očeve strane — Aaron.
Vjerom i krštenjem postao sam katolik
Ali i ostao Židov
Kao što je bio i slučaj s apostolima.
Imam svoje svece zaštitnike
Aarona Velikog svećenika
Svetog Ivana apostola
Svetu Mariju punu milosti.
Njegova uzvišenost papa Ivan Pavao II.
Imenovao me 139. nadbiskupom Pariza.
U ovu katedralu ušao sam 27. veljače 1981.
Prolaznici, molite za mene

Aaron Jean-Marie kardinal Lustiger
Nadbiskup Pariza”

FOTOGRAFIJA: AARON JEAN-MARIE KARDINAL LUSTIGER, NADBISKUP PARIZA

BENJAMIN DISRAELI-BRITANSKI KNJIŽEVNIK I POLITIČAR VIKTORIJANSKOG DOBA

PIŠE: VESNA DOMANY HARDY

Prije nekoliko godina na putovanju talijanskom pokrajinom Emilia Romagna put me doveo u ljupki gradić Cento, uz rijeku Reno, između Bologne i Ferare. U glavnoj ulici na kući uz palaču poznate židovske obitelji Carpi postavljena je ploča posvećena trgovačkoj obitelji D'Israeli. Kako se radilo o obitelji Benjamina Disraelija, engleskog književnika i političara iz vremena kraljice Viktorije, zaintrigirala me tada ova židovska priča koja je — kao uglavnom i sve ostale — puna gorkih odlaska, rastanaka i geografski odvojenih obitelji, ali kao u ovom slučaju i velikih uspjeha. Memorijalna ploča u Centu podsjetila me na plave ploče (blue plaque) kakve se u Velikoj Britaniji postavljaju na mjestima boravka povijesno značajnih ljudi. Tako znam da ih u Londonu na kućama u kojima je stanovao Benjamin Disraeli u središtu Londona ima četiri, a uz njih na jednoj lijepoj kući u mom londonskom susjedstvu u Blackheathu, plava ploča bilježi

FOTOGRAFIJA: BENJAMIN DISRAELI-BRITANSKI KNJIŽEVNIK I POLITIČAR VIKTORIJANSKOG DOBA

da je tu nekad bila osnovna škola čiji je najznačajniji učenik bio Benjamin Disraeli. Raspitujući se više o toj obitelji, moji su mi ljubazni talijanski domaćini poklonili brošuru o povijesti Židova u Centu, autorice Tiziane Galuppi "Gli Ebrei di Cento, Priča jedne zajednice" iz koje sam tada saznala nešto više o porijeklu Disraelijevih.

Isaac D'Israeli došao je u Cento iz Venecije početkom 18. stoljeća, a njegovi su preci u Veneciju stigli u 16. stoljeću iz Španjolske. Isaacov prvorodeni sin Benjamin krenuo je iz Centa u Englesku 1748. kao predstavnik uzgajivača i proizvođača konoplje u užarskoj industriji, tada neopodnožnoj u brodarstvu. U Engleskoj, tada pomorskoj zemlji par excellence, Benjamin se dobro snašao s trgovinom užadi, a da bi se to bolje integrirao u svojoj novoj domovini pojednostavnio je obiteljsko prezime u Disraeli.

Vremenom se tako obogatio da se njegov sin Isaac, nazvan po djedu, mogao prestati baviti obiteljskom trgovinom, ali je i dalje ostao povezan s talijanskom židovskom zajednicom te se oženio kćerkom iz veroneške obitelji Basevi. Napustivši trgovačko zanimanje, Isaac se posvetio istraživanju i pisanju. Zapamćen je po svom djelu *Curiosities of Literature*, Književne zanimljivosti, koje je bilo tako popularno da je doživjelo 12 izdanja. Ovo djelo danas ima posebnu vrijednost jer je pisac imao uvid u sada nepostojeće tradicije i dokumentaciju. Možda su književnički život i svjetovni krugovi u kojima se kretao jedan od razloga da se Isaac s vremenom udaljio od svoje londonske sefardske zajednice, i to u tolikoj mjeri da je prihvatio anglikansku vjeru i pokrstio svoja četiri sina.

Isaacov najstariji sin Benjamin, (1804. – 1881.) trebao je biti pravnik, međutim ubrzo je odustao od monotonog rada u odvjetničkoj kancelariji da bi se, po uzoru na oca, posvetio pisanju. Tako je

već 1827. s 23 godine, objavio prvi roman *Vivian Grey*. Bio je to prvi od mnogobrojnih romana koje će Benjamin Disraeli objaviti do kraja života. Pisao je najčešće u razdobljima kada je bio izvan politike. Romani u stilu političkih romansi poput *Sybil*, *Coningsby*, *Tancred* ili *Endymion* osigurali su mu značajno mjesto u povijesti engleske književnosti 19. stoljeća. Neki od njih su još uvijek u opticaju, pa čak ih se može čitati u elektronskom obliku. Ubraja se među književne velikane viktorijske epohe kao što su *Galsworthy*, *Dickens*, *Tackery*, *Butler* ili *George Eliot*.

Od druge polovine 17. stoljeća u Engleskoj je bio običaj da mladi ljudi imućnih slojeva krenu na putovanje po Europi, pa i šire. Slijedeći taj običaj, po objavljivanju svog prvog romana, mladi je Benjamin krenuo na *Grand Tour*, te je nekoliko godina putovao po europskom kontinentu i dalje na Istok. Utisci i znanje stečeno na tim putovanjima kasnije će se odraziti u njegovom političkom razmišljanju i idejama. Po povratku u Englesku 1832. bezuspješno se kandidirao za Parlament u gradiću *High Wycomb*, sjeverozapadno od *Londona*. Od radikalnih gledišta stečenih na putovanjima pomalo je odustajao i okretao se prema konzervativizmu što se očituje iz serije napisa *Letters of Runnymede* (*Runnymedeova pisma*) u kojima je oštro napadao Liberalnu stranku. Ubrzo je ipak izabran kao konzervativni član Parlamenta za *Maidstone*, u *Kentu*. Na samom početku parlamentarne karijere podržavao je *Sir Roberta Peela* koji je nastojao ukinuti zakon o žitu ali se nakon nekoliko godina okrenuo protiv njega u vezi zakona koji je osiguravao poljoprivrednim proizvođačima minimalne cijene otkupa. Disraeli se tada priklonio stranci *Protekcijonista* i odmah postao njihov vođa. Kako su Liberali tada držali vlast, Disraeli je deset godina djelovao kao vođa opozicije i u svakoj prilici

oštro kritizirao vanjsku politiku vlade lorda *Palmerstona*. Kad je 1867. njegova stranka dobila izbore, Disraeli je postao ministar financija da bi nakon povlačenja lorda *Derbyja* postao predsjednik vlade. Čim su dobili vlast, Konzervativci su pod njegovim vodstvom proveli važnu glasačku reformu nakon dugotrajne i žestoke borbe oko ideje provođenja zakona koji bi garantirao muškarcima pravo glasa ako su kućevlasnici. No nakon samo dvije godine, njegova stranka opet gubi na izborima da bi ubrzo liberalniji *Gladstone* raspustio vladu i konzervativci ponovo preuzeli vlast. Disraeli postaje premijer 1874. i ostaje na toj funkciji šest godina. U tom je razdoblju provedeno nekoliko važnih zakona. Budući je Disraeli bio podozriv prema ruskim imperijalnim ambicijama koje su konkurirale britanskom Imperiju, njegova je vlada pružala podršku Turskom carstvu u raspadanju, a na čije je mnoge dijelove pretendirala Rusija. Njegovo stajalište bilo je suprotno Liberalima koji su poticali akcije protiv Turske u vezi oslobođenja balkanskih naroda od turske vlasti. Kao veliki pobornik britanskog Imperija Disraeli se posebno omilio kraljici, posebno od kad ju je okrunio *Caricom Indije*. Za Veliku Britaniju kupio je veliki dio dionica *Sueškog kanala*. Za uzvrat kraljica *Viktorija* mu je podarila aristokratsku titulu, te ga se od tada spominje u povijesnim knjigama kao *Earl od Beaconsfileda*. Pod tim imenom sudjelovao je na *Berlinskom kongresu* 1878. godine, gdje je djelovao protiv Rusije u kojoj je gledao neprijateljsku silu. Problematično Istočno pitanje privremeno je bilo riješeno berlinskim mirovnim ugovorom 1880. No ubrzo zatim Liberali su ponovo pobijedili na izborima pa se Disraeli povukao. Nakon nekoliko mjeseci, početkom 1881. teško se razbolio da bi za nekoliko mjeseci podlegao komplikacijama bolesti u travnju 1881.

DISRAELI I ŽIDOV I

Disraeli koji je rođen kao Židov, a prije navršene 13 godine pokršten očevom voljom, popeo se do vrha vladajućeg sistema Velike Britanije. U svojim knjigama i člancima često je svoj uspjeh metaforički uspoređivao s uspinjanjem po “masnome stupu”. Premda je dosegao vrhunske državne funkcije kao prvi Židov u britanskoj povijesti, i bio miljenik kraljice Viktorije, nikad mu nije bilo dozvoljeno zaboraviti židovsko porijeklo, posebno od onih na čijoj je bio strani i koje je zastupao. Premda vjernik i veliki pobornik Anglikanske crkve, napadi na njega kao Židova pratili su ga do kraja života. Pa čak su i njegove izborne pobjede praćene uzvicima “Shylock”, a palice sa slaninom ili šunkom uporno su mu gurali u lice kad bi govorio u javnosti. Satirički časopis “Punch” bi gotovo u svakom broju karikirao njegove židovske karakteristike i fizionomiju. Usprkos njegovom anglikanizmu suvremenici su u njemu vidjeli samo Židova. Čak je i kraljica koja ga je voljela prokomentirala da je izgledom “pravi Židov”. Sve to dokazivalo je protivnicima asimilacije činjenicu, da bez obzira koliko se Židov trudio prilagoditi, uvijek će se na njega gledati kao na stranca i nekoga tko je drugačiji. Ono što je začuđujuće u Disraelijevom slučaju je da je uporno podržavao i zastupao tu istu kulturu koja je opipljivo isključivala Židove.

Polovicom 19. stoljeća Disraeli je, kao tvorac moderne Konzervativne stranke, oblikovao i današnji konzervativizam koji se suprotstavlja ideji opće demokracije i jednakosti ili protivi bitnim radikalnim promjenama. Držao je da su zemljoposjednička klasa, aristokrati, crkva i monarhija najbolji zaštitnici nacionalnih interesa. Zastupao je agrarnu Englesku nasuprot nove, urbane radničke klase, koja je po njemu bila zainteresirana samo za vlastiti dobitak.

FOTOGRAFIJA: BENJAMIN DISRAELI-BRITANSKI KNJIŽEVNIK I POLITIČAR VIKTORIJANSKOG DOBA

Nedavni nalazi istraživanja pokojnog Davide Casarania idu mnogo dublje u optužbama Disraelija. Zadnje djelo ovog poznatog i priznatog povjesničara je biografija Disraelija u okviru serije o židovskim životima što ju izdaje sveučilište Yale. U toj knjizi Cesarani dokazuje da je Disraelijev imaginarni mit o Židovima u romanu Coningsby ostavio u nasljeđe teške i otrovne posljedice. U tom romanu Disraeli uvodi lik židovskog mudraca Sidonija koji zacrtava filozofiju prema kojoj je rasna hijerarhija osnovni princip ljudskog

poslovanja a u kojoj Židovi posluju pomoću podzemnih agencija kao tajna moć iza svih svjetskih zbivanja. Cesarani piše da do tada nitko nije dao takvu sliku Židova kao potencijalne svjetske moći. Disraeli je prvi oblikovao ono što će postati trajni otrovni mit o židovskoj globalnoj uroti. Baš kao i Marxov esej O Židovskom pitanju, Disraelijeve riječi ostat će zauvijek u srcima antisemita. U engleskom izdanju Protokola sionskih mudraca iz 1920. citiran je Sidonije. Za veliku karijeru to je stravično i neočekivano nasljeđe.

EVELYN BERENZIN

— ŽENA KOJA JE OSMISLILA PRVO RAČUNALO ZA OBRADU TEKSTA

PIŠE: J. C.

Današnji moderni svijet postao je nezamisliv bez računala i svih mogućih pametnih naprava — pametnih telefona, televizora, automobila... Imena koja povezuju s tim inovacijama su Bill Gates, Steve Jobs i slično. Ali prije svih njih tu je bila Evelyn Berezin, američka Židovka i računalna legenda koja je prije pola stoljeća smislila i proizvela prvo računalo za obradu teksta. A ako ste ikada koristili bilo koji dokument na svom kompjutoru, napravili rezervaciju avionskih karata putem interneta ili koristili internet bankarstvo, zapravo ste se služili tehnologijom koju je izumila Evelyn Berezin.

Evelyn Berezin rođena je 1925. godine u istočnom Bronxu u siromašnoj obitelji židovskih imigranata iz Ruskog carstva. Bila je pametna i ambiciozna, te je prvo studirala ekonomiju, koja se tada smatrala boljim odabirom za žene od fizike. Kada je započeo Drugi svjetski rat Evelyn je već bila u radnom odnosu, ali je uz stipendije i činjenicu da su muškarci bili unovačeni, ipak počela studirati fiziku koju je diplomirala 1946.

Godine 1968., kada je vrlo malo žena bilo zaposleno u tvrtkama koje su se bavile računalnom tehnologijom, Evelyn Berezin počela je raditi na ideji za prvo računalo koje je trebalo služiti za obra-

du teksta. To prvo računalo pokretali su tada relativno nepoznati poluvodiči. Pomoću njih uspjela je unutar kompjutorskog sustava registrirati pritisak tipke te pratiti tipkanje i ispravak teksta. IBM je još od 1964. razvijao uređaje za obradu teksta koji koriste magnetske trake za pohranu pritiska tipki, no s obzirom na to da takav uređaj nije koristio poluvodičke čipove, Berezin je smatrala da on nije bio pravo računalo.

Evelyn Berezin nazvala je svoj kompjutor “Podatkovnom sekretaricom”. Računalo je bilo visoko 102 centimetra, što je veličina manjeg frižidera, i nije imalo zaslon na kojem su se prikazivale riječi. Sastojalo se od tipkovnice i printera, te imalo 13 poluvodičkih čipova i programiran logički aparat za obradu teksta. Kasnije verzije tog računala imale su zaslon, odvojene pisaače, bolju memoriju, manje konzole, bile su brže i imale su dodatne mogućnosti obrade teksta.

Evelyn Berezin je bila i osnivačica te predsjednica tvrtke Redactron Corporation, prvog startupa koji se isključivo bavio proizvodnjom i prodajom tog tipa kompjutora. Njezin suprug Israel Wilenitz osmislio je ime tvrtke — Redactron — jer “redact” znači “editiranje” na nekoliko jezika. Glavni kupci Redactron računala bili su odvjetnički uredi. Redactron Corporation prodao je odvjetničkim uredima unutar sedam godina svog neovisnog poslovanja oko 10.000 računala, a svaki je vrijedio 8.000 dolara.

Redactron je počeo sa samo devet zaposlenika a s vremenom je narastao u firmu koja je zapošljavala 500 radnika. Časopis BusinessWeek proglasio je 1976. godine Evelyn Berezin za jednu od vodećih poduzetnica u Americi.

Kompanija Redactron Corporation zapala je nakon sedam godina rada u financijske probleme i prodana je 1976. godine kompaniji Burroughs Corporation.

Ova nevjerojatna žena sudjelovala je i u projektiranju drugih računalnih sustava, poput onih koji se bave automatskom bankovnom transakcijom ili rezervacijom avionskih karata putem interneta.

Evelyn Berezin, vizionarka u svijetu tehnologije u kojem dominiraju muškarci, preminula je u prosincu 2018. godine.

U jednom intervjuu kazala je kako bi njezina karijera vjerojatno bila puno brža i uspješnija da je bila muškarac.

Ipak, dodala je, “u svijetu tehnologije govorimo jezikom matematike. Nema posebne interpretacije tog jezika za žene”.

FOTOGRAFIJA: EVELYN BERENZIN — ŽENA KOJA JE OSMISLILA PRVO RAČUNALO ZA OBRADU TEKSTA

PRVA ŽIDOVKA U JEDNOM OD NAJTEŽIH SPORTSKIH DOGAĐAJA NA SVIJETU

PIŠE: R. L

FOTOGRAFIJA: PRVA ŽIDOVKA U JEDNOM OD NAJTEŽIH SPORTSKIH DOGAĐAJA NA SVIJETU

Iditarod, natjecanje psećih saonica kojima upravljaju ljudi na Aljasci, jedan je od najtežih sportskih događaja na svijetu — natjecatelji moraju prijeći 1.800 kilometara na temperaturama koje se spuštaju i do minus 70 stupnjeva. Uz to, psi koji vuku saonice i ljudi koji njima upravljaju, suočavaju se i sa snježnim olujama koje vidljivost spuštaju na nulu a osim toga tijekom 10 do 12 dana koliko traje utrka, praktički nema spavanja. Svakih šest sati slijedi šest sati odmora za pse, ali za to vrijeme ljudi obavljaju sve ostale pripreme za nastavak trke.

Među natjecateljima ovog napornog natjecanja najviše je muškaraca ali uvijek se pojavi i pokoja hrabra žena koja želi iskušati svoje sposobnosti. Libby Riddles imala je 29. godina kada je 1985. godine

pobijedila u Iditarodu i bila je prva žena koja je pobijedila u ovom natjecanju. Ali s obzirom na teške uvjete ovog natjecanja, svi oni koji uspiju završiti natjecanje ustvari su pobjednici.

A 1992. godine u utрку se uputila Susan Cantor i postala prva Židovka koja je završila Iditarod. Za prelazak 1.800 kilometara trebalo joj je 14 dana, 1 sat, 42 minute i 42 sekunde. Utrku je završila na 37-om mjestu.

Susan Cantor živi u mjestu Chugiak na Aljasci, a kada se danas prisjeća svoje utrke uz smijeh ističe kako je bila bolje od svog supruga Jima koji se natjecao godinu dana ranije.

“Hvalim se da sam ga pobijedila, trebalo bi je četiri dana manje nego njemu a ukupno poretku bila sam za sedam mjesta bolja”, govori Susan.

Prisjećajući se napornog natjecanja, Susan kaže kako smatra da joj je Iditarod promijenio život, dao joj novu snagu i nove prioritete u životu.

Jim i Susan Cantor preselili su se na Aljasku nakon fakulteta, a s njima se tada preselio i njihov prvi pas Woodrow. Tamo su pronašli novi dom i izgradili život. “Na našem vjenčanju 1983. godine, rabin nije dozvolio da naš pas Woodrow uđe u sinagogu, ali on je poslije bio s nama i našim gostima na večeri, i izgledao je vrlo elegantnom s leptir-kravatom”, sjećaju se Jim i Susan.

Obitelj Cantor, koja uključuje i dva sina, i danas je aktivna u natjecanju saonica-

ma ali i u židovskoj zajednici Aljaske u kongregaciji Beth Sholom u Anchorageu.

Ove godine Iditarod je završila još jedna Židovka, književnica i avanturistica Blair Braverman. Ona je utrku završila za 13 dana, 19 sati, 17 minuta i 2 sekunde. Blair Braverman živi sa svojim suprugom u Wisconsinu, a u tom dijelu zemlje ona je jedina Židovka. Svoje pratitelje na Twitteru zato često podsjeća da su njezini psi “ponosni židovski psi” i njezina obitelj. Prema dostupnim podacima Iditarod je dosada završilo 11 Židova.

Prvi službeni Iditarod održan je 1973. godine ali tradicija ovakve vrste natjecanja na Aljasci puno je duža. Iditarod u stvari slavi događaj iz 1925. godine kada su zahvaljujući “štafetnoj jurnjavi” psećih saonica na Aljasci spašeni stanovnici grada Nome od difterije. Tada je 20 saonica sa 150 pasa pet i pol dana jurilo sa spasonosnim lijekom u pomoć stanovnicima izoliranog grada. Vodeći pas u zaprezi na posljednoj dionici zvaao se Balto i danas ima poseban status na Aljasci. Na Aljasci su vozači saonica prave zvijezde a njihovi psi su poznati poput nogometnih zvijezda u Europi.

Ljubitelji životinja često protestiraju protiv Iditaroda i sličnih natjecanja koja uključuju pse, ali stanovnici Aljaske kažu da oni svoje pse vole i čuvaju, te da tijekom dugih dana utrke razvijaju poseban odnos koji se ne može opisati.

MOŽE LI ROBOT BITI ŽIDOV/KA?

PIŠE: J. S.

FOTOGRAFIJA: MOŽE LI ROBOT BITI ŽIDOV/KA?

Moderno doba donijelo nam je brojne novosti, a tehnologija svakoga dana priređuje nova iznenađenja i otvara nova pitanja. Kada je češki pisac Karel Čapek u svojoj drami (R.U.R) 1920. prvi puta spomenuo riječ “robot” i tako započeo niz utopističkih djela posvećenih problemu opasnosti od naglog razvitka tehničke civilizacije, vjerojatno nije mogao ni slutiti kako će svijet izgledati sto godina nakon što je on napisao svoju dramu.

Danas su roboti — uređaji koji bi ljudima trebali pomoći u obavljanju zadaća u svakodnevnom životu — već posvuda oko nas. Neki se bave čišćenjem kuće, drugi su preuzeli važnije uloge poput bolničara, treći operiraju, četvrti odgovaraju na naša pitanja na pametnim telefonima... Imaju li roboti religiju? I mogu li roboti biti Židovi? Da, novo doba otvara brojna pitanja...

Prvi robot koji je dobio državljanstvo neke zemlje zove se Sophia. Sophia je državljanka Saudijske Arabije iako ne ispunjava uvjete koje ispunjava većina njezinih sunarodnjaka: ne govori arapski, a koliko se čini ne prakticira ni islamsku vjeru. Sophiju je izgradio Hanson Robotics a prije nekog vremena je na tehnološkom summitu u Rijadu dobila saudijsko državljanstvo.

Ona je tako postala prva državljanka s umjetnom inteligencijom u nekoj zemlji. I izazvala niz kontroverzi — mogu li se mašine smatrati članovima ljudskog društva? Može li robot biti pripadnik neke religije?

Rabin Jack Abramowitz, koji piše o umjetnoj inteligenciji za ortodoksnu web stranicu “Jew in the City”, kaže da bi on “prije robotima dao državljanstvo nego što bi im nudio religiju”.

“Ako su odlučni u tome da su inteligentni i svjesni i da su u stanju osjećati i patiti, onda bi trebali imati ista prava koja daje-mo drugima”, smatra rabin Abramowitz. S njegovim se mišljenjem ne slaže konzervativni rabin Joe Schwartz koji smatra da “državljanstvo pretpostavlja da ste u stanju glasati u vašem osobnom interesu te da se vaši interesi, više ili manje, poklapaju s interesima drugih....To sigurno nije slučaj s mašinama”.

“Interesi mašina su drugačiji od interesa ljudi. Njima na primjer ne treba kisik, pa zašto bi im onda bilo stalo do zaštite okoliša?”, pita se rabin Schwartz.

Oba su rabina skeptična oko koncepta židovskog robota. “Čak i ako imaju inteligenciju, to ne znači da imaju i dušu, što

je u osnovi temelj religije. To je duhova obaveza više nego fizička”, objašnjava Abramowitz te se pita koliko bi se zapovijedi odnosilo na robote.

Osim toga, otvoreno je i pitanje kojeg su spola roboti. U slučaju Sophije, nije potpuno jasno ima li njezin ženski izgled (osmišljena je po uzoru na “klasičnu ljepotu” Audrey Hepburn) bilo kakvog utjecaja na njezinu umjetnu inteligenciju. Rabin Mark Goldfeder izazvao je pravu buru prije nekoliko godina kada je iznio mišljenje da robot može biti ubrojen u broj Židova potrebnih za minyan. Unatoč brojnim komentarima, on i danas smatra da je bio u pravu.

“Nigdje ne stoji da Židovi koji tvore minyan moraju biti Židovi od krvi i mesa”, smatra rabin Goldfeder.

Rabini ističu da ne smijemo zaboraviti da je židovska tradicija prepuna priča o rabinima koji stvaraju druga bića, a najpopularnije su priče o Golemu. Golem se spominje jednom u Bibliji u Psalmu 139:16 označavajući bezformu materiju, ljudsko biće koje nije u potpunosti završeno. Najpoznatija je zasigurno priča iz 16. stoljeća o Golemu iz Praga, kojeg je stvorio praški rabin Levi ben Bezabel (Löw) kako bi zaštitio židovsku zajednicu u Pragu. Golem iz Praga bio je ljudskog oblika, velik, šutljiv i njegova je zadaća bila da sluša i izvršava naredbe.

Daljni brzi razvoj tehnologije vjerojatno će nam u skoroj budućnosti donijeti i nove izazove i otvoriti nova pitanja.

U JASENOVCU DOB I SPOL NISU ZNAČILI NIŠTA...

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Prijeratna najmanja židovska zajednica na tlu Hrvatske bila je ona u Ludbregu — manje od stotinjak članova koji su tu ostali nakon velikih iseljavanja u velike gradove ili prekooceanske države. Ludbreška židovska zajednica ustanovljena 1881. godine, vrhunac po broju članova imala je početkom 20. stoljeća. Od tada broj članova je stalno opadao, bilo je godina da se nije rodilo ni jedno dijete.

Od 1902. tom je zajednicom koordinirao Josef Leopold Deutsch, posljednji rabin koji je u malom podravskom gradiću proživio najljepše godine života. Tu se doselio sa suprugom Katarinom, sinom Ernestom i kćeri Gizelom, kasnije su se rodile Blanka i Silvija. Možda se Ludbreg činio provincijom, ali tu je vladao mir, udaljenost od gradskog života, gužve, mnogo neznanaca. I antisemitizma. Možda ga je i bilo u maloj mjeri, ali to je bilo neznatno. Život je polako tekao, Ernest se oženio i dobio kći Editu, udala se i Blanka, i to za dobrostojećeg trgovca tekstilom Rudija Applera. I Silva je našla ljubav svog života — Salamona Bascha

FOTOGRAFIJA: U JASENOVCU DOB I SPOL NISU ZNAČILI NIŠTA...

čija obitelj potječe od sarajevskih kantora. U braku im se rodilo dvoje djece: Theodora (danas živi u SAD-u) i Zdravko.

Jedino se Gizela dugo nije udavala, sve tamo do 1940. kada je sklopila brak s Ljudevitem Vrančićem, načelnikom Općine

Ludbreg — Trg. Svi su Ludbrežani znali da je ta ljubav trajala godinama. Nakon vjenčanja, Blanka se uselila u veliku kuću Applerovih, nedaleko sinagoge i rabinova stana gdje je dotad živjela. Najprije se 1926. rodila Zdenka, a pet godina kasnije i mala Verica. Djevojčice su imale prekrasno djetinjstvo. Nisu Applerovi bili najveći bogataši, ali nisu bili ni siromašni. Poneki izlet, odlazak na more, tečajevi plesa ili pjevanja kada su još mnogi bili nepismeni. Očeva trgovina tekstilom garantirala je da su djevojčice uvijek bile lijepo obučene, imale su najljepše haljine u gradu. Popularne, djevojčice su imale mnogo prijateljica. Mladih Židova ionako nije bilo mnogo pa su se družile više s katolkinjama. Rudi je bio ugledan član židovske zajednice, nejednom je obavljao dužnost predsjednika Izraelitičke općine. Aktivni član i cionističkog društva Agudat Cijon, Hevre Kadiše. Dugo je bio predsjednik Kulturno-prosvjetnog društva koje je pomagalo u obrazovanju mladih i kulturnom životu Ludbrega. Blanka se angažirala u Gospojinskom društvu.

A onda je stigla nesretna 1941. Odmah u travnju počela su prva hapšenja istaknutih Židova, dr. Spieglera i Ivana Scheyera. Nisu se svi zabrinuli jer su ovo dvoje osumnjičeni za komunizam što ni oni nisu podržavali. No, u lipnju nova hapšenja, pa u srpnju. I tako dalje. Dana 23. srpnja uhapšeno je 29 Židova, među njima i Applerovi. Svi su noć proveli u dvorištu Scheyerove banke. Samo što tada tamo nije bio vlasnik Artur Scheyer jer je već prije odveden u nepoznato. Drugi su ih ljudi budno pazili, naoružani i grubi. Potom vlakom u Zagreb u sabirni logor na Savskoj ulici. Nakon nekog vremena ustaše su im dozvolili da se vrate kući. No, ne u njihovu kuću u kojoj su gospodarili drugi ljudi, nego u neki iznajmljeni sobičak u obližnjem selu. Što su tamo radili? Tko se toga još

FOTOGRAFIJA: U JASENOVCU DOB I SPOL NISU ZNAČILI NIŠTA...

sjeća? Ionako im je sve bilo zabranjeno — izlaziti podvečer van kuće, kupati se na rijeci, razgovarati s nežidovima, posjećivati druge Židove... Zdenka i Verica ispisane su iz škole. Bila je to velika tuga jer su obje bile odlične učenice. I tako su Applerovi živjeli u neizvjesnosti. Na obližnjem Kalniku već su se okupljali pri partizani.

Sredinom listopada 1942. stigli su veliki kamioni u Ludbreg. Oružnici su išli od kuće do kuće i “dizali” Židove. Nikoga nisu poštedili, imali su popis sa svim imenima. Applerovi u kamion, Scheyerovi u kamion, tu i Sattleri, Weissovi, Sternbergeri. Čak su i starog onemoćalog rabina stavili unutra. Onda put u nepoznato. Satima u kamionu, pa čekanje u Zagrebu, pa vlakom do Jasenovca. Mjesto u srcu NDH, ustaše su rekli da može primiti neograničen broj logoraša. U Jasenovcu su ustaše odvojili muškarce od mlađih žena. Sve su muškarce ubili još istog dana na Gradini. U logor nisu ni ušli.

Starog rabina udarili su maljem po glavi i polumrtvog bacili u Savu. Blanka, Verica i Zdenka završile su u jednoj kući van logora. Nakon nekoliko dana izživljavanja i mučenja, sve su žene i djevojke podijelile sudbinu svojih sugrađana. Gradina je progutala i njihove živote. U logorska spremišta stigle su samo cipele, krvave haljine, kaputi, osobni pribor. Nikada se nije saznalo gdje su grobovi Rudija, Blanke, Zdenke ili Verice. Njihova imena nalaze se u jasenovačkom muzeju. Za većinu logoraša grobovi su postali rijeka Sava i jame kod nasipa. Koliko je stradalo Židova, Roma, Srba i antifašista u Jasenovcu, nikad se neće u potpunosti saznati. Jedino su ostale fotografije, dokazi da su ti ljudi nekad uistinu živjeli, da nisu nikakve brojke ili nepostojeće osobe kako bi ih neki zlikovci željeli prikazati.

HUGO MEISL I MATTHIAS SINDELAR

PIŠE: FREDI KRAMER

U Izraelu je sport prisutan kao potrebno sredstvo svakog pojedinca da dnevno disciplinirano obavezno obavlja toliko potrebnu tjelovježbu za kvalitetno održavanje svog organizma. Jedino u nogometu i košarci Izrael je dao veći doprinos općoj kvaliteti svjetskog sporta. Međutim, po značajnim ulogama genijalnih dužnosnika, trenera i mecena, ima puno znamenitih i za svjetski sport velikih židovskih imena. Podsjećam na austrijski nogomet i bečki nogometni klub Austriju, koji su 1911. pod imenom Wiener Amateur Sportverein utemeljili članovi Vienna Cricket and Football Cluba, osnovanog 1894. a 1926. postaje FK Austria. Veliku ulogu kao Židovi odigrali su dugogodišnji predsjednik Tottenhama Daniel Levy i Jaap van Praag, najslavniji čelnik Ajaxa. Britanski Židov Daniel Levy je predsjednik s najdužim stažem u engleskoj Premier ligi, a Jaap van Praag smatran je najslavnijim klupskim predsjednikom svih vremena u Nizozemskoj. Njihova imena nisu i nikad neće pasti u zaborav.

U ovom broju Ha-Kola podsjetit ću na Austrijance Hugu Meisla i nogometaša Matthiasa Sindelara. Velikane, koji su stvorili vrhunske rezultate čuvenog austrijskog "wunderteama". Meisl je rođen 16. studenoga 1881. u Ostravi, tada u Austrougarskoj monarhiji. Umro je 17. veljače 1937. u Beču. Bio je jedna

FOTOGRAFIJA: HUGO MEISL I MATTHIAS SINDELAR

od najistaknutijih ličnosti u austrijskoj nogometnoj povijesti. Austrijski nogometaš, trener, sudac, novinar, izbornik i dužnosnik. S 12 godina preselio se s obitelji u Beč i pohađao trgovačku školu. Sve više ga je počeo zanimati nogomet, pa se pridružio Vienna Cricket and Football Clubu. Nakon stalnog zaposlenja kao bankovni činovnik 1905. vrlo brzo se razvio u jednog od vodećih sudaca Austrijskog nogometnog saveza. Sudio je 16 međunarodnih utakmica uključujući i Olimpijske igre 1912. u Stockholmu. Zahvaljujući vrlo dobrom poznavanju jezika (njemačkog, češkog, talijanskog, francuskog i engleskog) a tečno je govorio i druge jezike (španjolski, švedski i nizozemski), od 1907. postao je nezamjenjiv predstavnik austrijske federacije u Fifi. Kao austrijski je izbornik od 1911. do 1937. sastavio čak 138 reprezentacija i stvorio slavnu austrijsku vrstu zvanu "wunderteam", koja je od 1913. do 1933. bila dominantna u europskom nogometu. U tom razdoblju s briljantnom momčadi stvorio je najuspješnije sastave u povijesti nacionalne reprezentacije. Ujedno je snažno vodio kampanju za uvođenje profesionalizma, pa je Austrija 1924. postala prva kontinentalna europska zemlja s vlastitom profesionalnom ligom. Meisl je sudjelovao u stvaranju Mitropa kupa, preteče europskog prvenstva.

Hugo Meisl, koji je od 1926. bio na položaju glavnog tajnika Austrijske nogometne federacije, umro je tijekom svog radnog vremena, u dobi od 55 godina. Za svoja velika dostignuća Meisl je između ostalog nagrađen austrijskim Viteškim križem, austrijskog Reda za zasluge, i srebrnom medaljom za usluge Republici Austriji. Italija mu je dodijelila titulu Viteza talijanske krune. Godine 1989. dobio je u Beču ulicu Hugo-Meisl-Weg. Kada su nogometaši slavne zagrebačke momčadi Građanskog 28. veljače 1938. pobijedili u Beču reprezentaciju Austri-

FOTOGRAFIJA: HUGO MEISL I MATTHIAS SINDELAR

je 2-1, posjetili su grob Huga Meisla. U momčadi samih genijalaca, jedno od najvećih imena bio je Matthias Sindelar, rođen 10. veljače 1903. u Kozlovu, tada u Austrougarskoj. Nekoliko je puta bio nagrađen kao najbolji nogometaš 20. stoljeća. I do današnjih dana ostao veliki idol austrijskog nogometa. Sindelar je bio češkog podrijetla. Obitelj je bila siromašna. Otac je bio zidar, a majka se brinula o četvero djece. Kada je Matt-

hias imao tri godine, obitelj je tražila bolju budućnost u carskoj prijestolnici i kraljevskom sjedištu monarhije u Beču. Tako se obitelj Sindelar doselila u deseti okrug Beča zvan Favoriten, iznajmivši mali stan. U to vrijeme u Favoritima su uglavnom bile ciglane. Prema procjenama, oko 300.000 ljudi iz Češke, Moravske i Mađarske smjestilo se u tom krugu. Radničke obitelji ostale su uglavnom siromašne. Uvjeti u kojima je Sindelar

odrastao bili su skromni. U Beču je ubrzo počeo igrati s “krpenjačom” zajedno s djecom drugih radnika i vrlo brzo je uočen po svom načinu igre. Za tu djecu nogomet nije samo način zabave nego i prilika za eventualno napredovanje.

Obitelj Sindelar doživjela je 1917. teški udarac jer je na fronti poginuo otac. Majka je od tada morala sama osiguravati živote četvero djece. U dobi od 14 godina Matthias je započeo bravarsko naukovanje kako bi podržao svoju obitelj, a ujedno se pripremao za nastup u juniorskoj momčadi. Kad je imao 15 godina njegov talent je prepoznao Karl Weimann, a zahvaljujući njegovoj preporuci, Sindelar se uspio pridružio mladoj momčadi bečke Herthe. U seniorskoj momčadi debitirao je u 18. godini i odmah postao standardnim igračem da bi u 20. godini pretrpio ozbiljnu ozljedu meniskusa. Dugotrajna bol u koljenu zahtijevala je hitnu operaciju, a zbog sigurnosti Sindelar je od tada uvijek nastupao s povezanim desnim koljenom bojeći se još jedne ozljede koja bi mu mogla prekinuti karijeru, pa je sve više pojačavao svoju elegantnu igru, bez kontakata, igru koja ga je učinila tako slavnim.

Hertha je 1924. ušla u financijsku krizu. Kako bi se pokrili nagomilani dugovi, klub je morao prodati nekoliko igrača, uključujući i Sindelara, koji je na kratko napustio Beč i otišao u Trst, klub koji se u to vrijeme sastojao isključivo od austrijskih nogometaša. Međutim, vratio se u Beč i pristupio bečkoj Austriji. Unatoč prosječnim uspjesima Austrije, Sindelar je smatran centralnom figurom kluba i jednim od najpopularnijih igrača u Beču. Prvu utakmicu za reprezentaciju Austrije odigrao je u Pragu protiv Čehoslovačke. Sindelar je postigao pobjednički gol, a sudjelovao je u pobjedama protiv Švicarske i Švedske, no pravu slavu kao reprezentativca doživio je 16. svibnja 1931. protiv Škotske — 5-0 pred 60.000 gledatelja.

Ova pobjeda bila je početak najuspješnijeg trijumfa u povijesti austrijske reprezentacije. Čudesna momčad, kako su je u Europi zvali. Slijedile su fantastične igre pod stručnim vodstvom Huga Meisla i briljantni rezultati. Vjerojatno najbolju igru za reprezentaciju Austrije Sindelar je pružio 22. travnja 1932. protiv Mađarske, tada jedne od najboljih reprezentacija u svijetu, u Budimpešti. U tom dvoboju Austrija je pobijedila 8-2. Sindelar je u prvom poluvremenu postigao tri zgoditka, a u drugom je pripremio svih pet pogodaka. Reprezentacija Austrije je uz izbornika Hugu Meisla i kapetana Matthiasa Sindelara putovala vlakom iz Beča u London kako bi se 7. prosinca 1932. sastala s reprezentacijom Engleske, koja je do tada bila neporažena kod kuće. Do tada nijedna ekipa iz kontinentalne Europe nije uspjela postići više od jednoga gola u Londonu. Austrija je u Londonu vodila 2-0 i 3-2, da bi na kraju izgubila. Domaćini su slavili 4-3. Tehničku visoku kvalitetnu igru Austrijanaca pohvalili su prije svih britanski novinari pa čak i danas postoji spomen ploča na Wembleju koja podsjeća na tu čuvenu igru.

Sindelar je s austrijskom reprezentacijom nastupio na Svjetskom prvenstvu u fašističkoj Italiji. Austrijski navijači očekivali su, s obzirom na pobjednički niz u proteklim godinama, naslov prvaka svijeta. Međutim, od nekadašnjeg čudotvornog sastava, većina je igrača odselila u inozemstvo, pa više nisu bili dostupni nacionalnoj vrsti. Austrija je bila eliminirana u polufinalu. Unatoč četvrtom mjestu, austrijska javnost bila je jako razočarana.

Prvi njemački vojnici 12. ožujka 1938. umarširali su u Austriju i zemlja je postala dio njemačkog Reicha. Austrijska nogometna reprezentacija, koja se kvalificirala za nadolazeće Svjetsko prvenstvo u Francuskoj, bila je raspuštena. Međutim, novi su vladari nogometnog saveza

organizirali pomirenje, “Anschlusspiel” između “Ostmarka” i “Altreicha”, odigran 3. travnja 1938. Kapetan Sindelar je naredio da se ne igra u tradicionalnim crno-bijelim dresovima nego u novom crveno-bijelo-crvenom dresu. Novine su izvijestile kako je Sindelar provokativno propustio brojne šanse u ovoj igri i izveo radosni ples ispred tribunala nacionalista.

Sindelar je 23. siječnja 1939. pronađen mrtav na svom krevetu u Annagasse 3, kraj njega je ležala njegova djevojka Camilla Castagnola, žena židovskog podrijetla u koju se Matthias strastveno zaljubio. Umrla je dan nakon Sindelara, a službeni uzrok smrti bio je trovanje ugljičnim monoksidom. Do danas postoje brojne špekulacije o okolnostima ovog događaja, međutim istrage tužitelja nisu dovele do zaključka. Ostaje tragična činjenica da je zaljubljeni par sam sebi presudio. Više od 15.000 ljudi došlo je na Sindelarov sprovod na središnjem groblju u Beču. Nacional-socijalisti organizirali su njegov pogreb u državnoj ceremoniji i pokušali preuzeti slavnog nogometaša za sebe, ali nisu uspjeli. Do danas svake godine se uz njegov grob održava komemoracija.

Austrijski nogomet bio je na izdisaju. Svi ugovori o profesionalnom nogometu su ukinuti naredbom od 31. svibnja 1938. Zabranjeni su židovski klubovi, a igrači uhićeni. Veliki dio dužnosnika i igrača na vrijeme je pobjegao iz Austrije. Sindelar je u to vrijeme bio nekoliko puta pozivan da nastupi za Njemačku, uključujući i Svjetsko prvenstvo 1938., ali je kategorički taj poziv odbijao. Jedna predivna nogometna priča nakon velikog slavlja, priznanja i veselja, završila je tužno i tragično. No, u povijesti svjetskog nogometa “wunderteam” će uvijek ostati “wunderteam” na slavu i ponos svih onih koji su ga stvarali.

UKRAJINCI IZABRALI ŽIDOVSKOG KOMIČARA ZA NOVOG PREDSJEDNIKA

PIŠE: K. L

Nakon nedavnog drugog kruga predsjedničkih izbora u Ukrajini, ta je zemlja, poznata tijekom povijesti po antisemitским progonima i pogromima, postala jedina zemlja na svijetu osim Izraela u kojoj su predsjednik i premijer Židovi.

Novi ukrajinski predsjednik zove se Volodimir Zelenski (41). Zelenski je glumac, komičar i uspješni poduzetnik koji sebe opisuje kao “Židova i Ukrajinca”, a u drugom krugu predsjedničkih izbora dobio je 74 posto glasova. Zelenski je glumio predsjednika Ukrajine u televizijskoj seriji “Sluga narodu” a narod ga je, očito zasićen političarima, neočekivano izabrao za pravog predsjednika, iako nema nikakvog političkog iskustva. Ukrajinski predsjednik ima značajne ovlasti, posebice kada je riječ o sigurnosti, obrani i vanjskoj politici.

Ukrajina će tako imati predsjednika Židova koji ne prakticira vjeru, što je zanimljiva promjena u toj bivšoj sovjetskoj republici čiju su povijest obilježili antisemitski pogromi i koju ponekad optužuju za popustljivost prema nacističkim skupinama.

Nakon službenog preuzimanja dužnosti planiranog za početak lipnja, Ze-

FOTOGRAFIJA: UKRAJINCI IZABRALI ŽIDOVSKOG KOMIČARA ZA NOVOG PREDSJEDNIKA

lenski će se u vođenju države pridružiti premijeru Volodimiru Grojsmanu (41) koji je njegov vršnjak i Židov i koji ostaje na dužnosti do parlamentarnih izbora planiranih u listopadu.

“Ukrajina je jedina zemlja u svijetu, osim Izraela, gdje su i predsjednik i pre-

mijer Židovi”, izrazio je zadovoljstvo na Facebooku Eduard Dolinski, čelnik ukrajinske židovske zajednice.

Kako pišu ukrajinska glasila, Zelenski smatra da je vjera osobna stvar. Ne samo da je nadmoćno pobijedio, nego zbog židovskog podrijetla nije bio na

meti napada, premda je u kampanji bilo niskih udaraca. To nije nevažno u zemlji u kojoj je u sovjetsko vrijeme židovstvo označavalo ne samo vjersku, nego i nacionalnu pripadnost koja se upisivala u osobnu ispravu a moglo je donijeti teškoće u napredovanju na poslu, zbog čega su brojni Židovi uzimali slavensko ime. Ovaj izbor je “čudo”, rekao je kijevski rabin Azman. “To govori o zrelosti ukrajinskog naroda”, dodao je, podsje-

tivši da “Ukrajinci i Židovi nisu uvijek imali lake odnose”.

“Danas je razina antisemitizma u Ukrajini manja nego u Rusiji i u Europi, to se jasno vidi”, ističe rabin, te dodaje: “Usto, mnogi kažu da Ukrajina treba ići za primjerom Izraela koji je, okružen neprijateljima, postao uspješna država”.

Židovi žive u Ukrajini od davnih vremena — još od kraja 9. stoljeća i upravo su u Ukrajini razvili brojne moderne

židovske teološke i kulturne tradicije poput hasidizma. Prema podacima Svjetskog židovskog kongresa, u Ukrajini živi treća najveća židovska zajednica u Europi. Duga povijest Židova u Ukrajini nije uvijek bila lijepa, pa su Židovi često bili proganjani, a povijest bilježi i strašne pogrome. Drugi svjetski rat zadao je veliki udarac ukrajinskoj židovskoj zajednici u kojoj je do Holokausta živjelo više od dva i pol milijuna Židova.

NAJDUŽA SLANA ŠPILJA NA SVIJETU OTKRIVENA U IZRAELU

PIŠE: J. C.

Najduža slana špilja na svijetu otkrivena je u izraelskoj regiji Mrtvog mora, objavilo je nedavno Hebrejsko sveučilište u Jeruzalemu.

Špilja Malham nalazi se na planini Sodom, koja je 170 metara ispod morske razine, a duga je 10 kilometara.

Špilju je otkrila ekspedicija koju su predvodili predstavnici Centra Hebrejskog sveučilišta za istraživanje špilja, Kluba izraelskih istraživača špilja i bugarskog Speleološkog kluba Sofija. U istraživačkom timu bilo je 80 speleologa iz devet zemalja, među kojima i speleolozi iz Hrvatske.

Fotografije snimljene u špilji pokazuju spektakularni niz soli stalaktita i kristala soli.

FOTOGRAFIJA: NAJDUŽA SLANA ŠPILJA NA SVIJETU OTKRIVENA U IZRAELU

Slane špilje su rijetke jer se sol lako rastvara u vodi i velike zalihe soli ne održavaju se dugo na površini. Samo mali broj slanih špilja duži je od jednog kilometra.

Dosad je 6,85 kilometara duga špilja Namakdan u Iranu smatrana najdužom slanom špiljom na svijetu.

SJEĆANJE NA ZORU DIRNBACH

PIŠE: VESNA DOMANY HARDY

Nakon deset godina teške bolesti koja ju je progresivno razarala, život Zore Dirnbach ugasio se 19. travnja ove godine u njenoj 90-oj godini. Puno godina prije nego što sam ju osobno upoznala, za mene je Zora bila nedostižna veličina, spisateljica, scenaristica nagrađivanih filmova, autorica radio i televizijskih drama, televizijskih serija i kratkih priča, i uz to dugogodišnja urednica dramskih programa na državnoj televiziji. Moje divljenje bilo je dodatno opravdano kada sam mnogo godina kasnije iz njene autobiografije saznala da je ta tako sitna ali snažna i pozitivnom

energijom nabijena žena svaku stepenicu svog uspjeha izborila isključivo vlastitim talentom, uglavnom na anonimnim natjecanjima, uvijek bez političkih ili drugih zaštitnika, ili pokrovitelja. Ukratko, bila je osoba čija su kreativnost i iskonsko poštenje pridonosili njenoj etičnosti i potrebnoj humanoj angažiranosti. Dovoljno bi bilo samo spomenuti da je po njenom scenariju, odabranom na anonimnom natjecanju, snimljen prvi jugoslavenski, pa i svjetski film na temu Holokausta “Deveti krug”, koji joj je donio Zlatnu arenu u Puli 1960. godine i bio prvi jugoslavenski film kandidiran za Oscara. Treba naglasiti da se o Holokaustu u svijetu tek poslije Eichmanovog suđenja počelo govoriti i time ozbiljno i javno baviti. Uz spomenuti filmski scenarij, tema se Holokausta provlači na ovaj ili onaj način kroz cijeli Zorin stvaralački opus. A teško da je i moglo biti drugačije jer je u adolescentnim godinama, za vrijeme Drugog svjetskog rata, Zora s majkom i sestrom Gertrudom uspjela izbjeći deportaciju i sigurnu smrt zahvaljujući samo sretnoj okolnosti da se njena majka, kao katolkinja rođena u Beču, dugo prije rata rastala od svog židovskog supruga, Zorinog oca. No premda su fizički izbjegle najgoroj sudbini, svjedočile su strašnim etničkim progonima i devastacijama. Svjedočenje zlu zauvijek se utisnulo u Zorin karakter kao dio njenog identiteta i stalne potrebe da djeluje i ukazuje na nepravde. O svom ranom sretnom djetinjstvu i kasnijim zločinačkim progonima i smrti kruga njene obitelji i prijatelja u Osijeku, napi-

sala je u poznim godinama svog života autobiografski roman “Dnevnik jednog čudovišta”.

Ponovni rat nakon raspada Jugoslavije duboko ju je pogodio, kao i cijelu generaciju koja je kraj Drugogsvjetskog rata smatrala dolaskom novog doba bez ratova. U tadašnjem društvenom previranju Zora je uz mnoge nas u nacionalističkom prozivanju prepoznala ponavljanje događaja iz djetinjstva. Tada se više aktivirala u Židovskoj općini Zagreb i djelovala kao dugogodišnji član Vijeća, a dugo godina bila je i članica uredništva Ha-Kola. Kada je došlo do neugodnih događaja i konačno podjeljenosti Općine, Zora je raskol bolno i dubinski proživljavala. Bile su to kasne godine njenog života kada ju je gubitak mnogih starih prijatelja teško pogodio. Nema sumnje da su ti događaji ubrzali progres bolesti koja ju je konačno i shrvala. Beskrupuloznost nekih postupaka njoj inače bliskih ljudi duboko ju je ogorčila i potakla da baci na papir redosljed tih događanja, objavljeno u knjizi/pamfletu, nešto poput Zolinog “J’accuse.” Tada se povukla i iz Općine i javnosti i zadnje godine provela u miru domaćinstva koje se sastojalo od zajednice u kojoj su živjele četiri divne žene i dva psa usred prekrasnog vrta u Velikoj Gorici.

Takvi veliki, talentirani, karakterni i poštenu ljudi kao Zora Dirnbach rijetko se pojavljuju na ljudskoj sceni, i mogu samo reći da sam privilegirana što sam je poznavala i što je živjela i djelovala među nama.

IN MEMORIAM

ROBERT KLAUZNICER

(1925. – 2019.)

Na dan 1. ožujka 2019. godine u 94-oj godini života, napustio nas je naš dragi otac, suprug, prijatelj, dugogodišnji član naše židovske zajednice, gospodin Robert Klauznicer.

Ostat će nam u sjećanju po dobroti i živahnom osmijehu, po ljubavi prema bližnjem, obitelji, prijateljima, po nesebičnom pružanju pomoći, svima kojima je pomoć bila potrebna.

Robert Klauznicer rođen je u Đakovu 4. srpnja 1925. godine gdje je završio osnovnu i dio srednje škole. Daljnje školovanje u Zagrebu moralo je biti prekinuto pod silom ustaškog terora.

Godine 1943. preko ilegalnih kanala priključuje se Narodnooslobodilačkom pokretu. Nakon oslobođenja 1945. aktivno se uključio u obnovu zemlje.

Završava uz rad Srednju ekonomsku školu u Osijeku, ekonomski fakultet i kasnije poslijediplomski studij međunarodne trgovine u Beču. Vršio je brojne rukovodeće i odgovorne funkcije u Osijeku i Zagrebu u sklopu Drvne industrije Hrvatske, a šest je godina kao predstavnik Exportdrva Zagreb boravio u Nizozemskoj. Robert Klauznicer bio je iskreni pobornik antifašizma. Veliki dio njegove obitelji stradao je kao žrtva

ustaškog i nacističkog terora. Svojom neposrednošću i altruizmom Robert Klauznicer ostaje u sjećanju ne samo članova židovske zajednice nego i mnogih drugih. Trauma Holokausta je, na žalost, bila prisutna do zadnjih sati njegovog života. Bio je vrlo brižan prema svojoj obitelji, majci, bratu, supruzi, kćeri, unuci i drugima.

Za obitelj, odlazak Roberta Klauznicera prevelik je i nenadoknadiv gubitak.

U našim mislima Robert će uvijek ostati s nama!

Zihrono livraha!

Mira Klauznicer

